

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Αναστασίας- Μαρίας Χρ. Δημοπούλου

Α.Μ.: 2809/2017

ΠΟΙΝΙΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ

ΤΗΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

Τριμελής επιτροπή

1. ΚΟΣΜΑΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, (επιβλέπων καθηγητής), Επίκουρος Καθηγητής Εγκληματολογίας της Νομικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
2. ΠΑΥΛΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, Καθηγητής Ποινικού Δικαίου της Νομικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
3. ΔΑΛΑΚΟΥΡΑΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ, Καθηγητής Ποινικής Δικονομίας της Νομικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	
I. Η έννοια και το αντικείμενο του δικαίου πρόνοιας των ανηλίκων.....	
α) Κανόνες πρόνοιας οικογενειακού δικαίου	
β) Δίκαιο πρόνοιας ανηλίκων με στενή έννοια.....	
II. Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις εγκληματικότητας ανηλίκων.....	
α) Η Σχολή του Chicago.....	
β) Θεωρία των διαφορικών συναναστροφών και θεωρία της ουδετεροποίησης.....	
γ) Θεωρίες για την ανομία.....	
δ) Παραβατικός υποπολιτισμός.....	
ε) Cloward και Ohlin.....	
III. Ερμηνευτική προσέγγιση παραβατικότητας ανηλίκων.....	
α) Η θεωρία της αλληλεπίδρασης ή του στιγματισμού (Labeling theory).....	
β) Το έγκλημα ως φυσιολογικό κοινωνικό φαινόμενο.....	
IV. Πρότυπα απονομής δικαιοσύνης.....	
α) Το τιμωρητικό πρότυπο.....	
β) Το αναμορφωτικό- προνοιακό πρότυπο.....	
γ) Το δικαϊκό πρότυπο/ πρότυπο δικαιοσύνης	
V. Η έννοια και το αντικείμενο του ποινικού δικαίου ανηλίκων.....	
α) Η αυτοτέλεια του συστήματος του ποινικού δικαίου ανηλίκων	

Α' ΜΕΡΟΣ

1. Εισαγωγή.....	
1.1. Η αναγκαιότητα ενασχόλησης με την παραβατικότητα των ανηλίκων.....	
1.2 Έννοια του Δικαίου Ανηλίκων	
1.3. Ανήλικοι και νεαροί ενήλικες.....	
i) Ανήλικοι έως δεκαπέντε ετών.....	

- ii) Ανήλικοι από δεκαπέντε έως δεκαοχτώ ετών.....
- iii) Οι νεαροί ενήλικοι από δεκαοχτώ έως είκοσι ενός ετών.....

- 2. Η συμπεριφορά του δράστη
- 2.1 Κατηγορίες πράξεων.....
- 2.2 Ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις ανηλίκων.....
- 3. Ποινική μεταχείριση και σωφρονισμός των ανηλίκων παραβατών.....
- 4. Αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 ΠΚ) Νομική φύση.....
- 1) Κύρια αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 παρ.1 ΠΚ)
- α) Επίπληξη
- β) Η υπεύθυνη ανάθεση επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του.....
- γ) Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια.....
- δ) Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων (ά. 122 παρ.1 περ. δ' ΠΚ).....
- ε) Συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη (ά. 122 παρ.1 περ. ε' ΠΚ).....
- στ) Αποζημίωση του θύματος (άρθρο 122 παρ. 1 περ. στ' ΠΚ).....
- ζ) Παροχή κοινωφελούς εργασίας (ά. 122 παρ.1 περ. ζ' ΠΚ).....
- η) Παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς (ά. 122 παρ.1 περ. η' ΠΚ).....
- θ) Φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης (ά. 122 παρ. 1 περ.θ' ΠΚ).....
- ι) Παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής (ά. 122 αρ.1 περ. ι' ΠΚ)
- ια') Ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων (ά. 122 παρ.1 περ. ια').....
- ιβ') Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής (ά. 122 παρ.1 περ. ιβ' ΠΚ)...
- 2. Πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 παρ. 2 ΠΚ).....
- 3. Συνολική αποτίμηση των αναμορφωτικών μέτρων.....

ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΠΩΠΙΣΗ

- α. Επιμελητές ανηλίκων.....
- β. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων.....
- γ. Περιοριστικοί όροι και προσωρινή κράτηση στο ελληνικό δίκαιο.....
- δ. Προσωρινή κράτηση ανήλικων δραστών και κράτηση προπαραβατικών ανηλίκων στην ΕΣΔΑ
- ε. Ποινικό Μητρώο Ανηλίκων Δραστών.....

Β' ΜΕΡΟΣ

ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

- 1.α. Αιτιολογία χρήσης ναρκωτικών ουσιών από ανηλίκους.....
- β. Θεσμός της αποχής από την ποινική δίωξη, ποινική αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών και ο ρόλος των Επιμελητών Ανηλίκων.....
- γ. Έννομες συνέπειες στους ανηλίκους παραβάτες του νόμου περί ναρκωτικών.....
- δ. Θεραπευτική αντιμετώπιση.....
- ε. Σωφρονιστική αντιμετώπιση
- ζ. Επιμελητές Ανηλίκων.....
- 2.Εμπειρική διερεύνηση περιεχομένου δικογραφίας ανηλίκων για διαπραχθείσα πράξη σχετιζόμενη με τα ναρκωτικά.....
- 3.Συμπέρασμα για την ποινική μεταχείριση ανήλικων παραβατών του Ν. 4139/2013.....

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

- α. Κανόνες του Πεκίνο
- β. Η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού.....
- γ. Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων.....

Επανορθωτικής δικαιοσύνης.....

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη Νομική Επιστήμη ως “παραβατική” χαρακτηρίζεται η μη κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά, η οποία αντιβαίνει στο νομικό-ποινικό κανόνα. Όμως η ευρύτερη έννοια της παραβατικότητας, δεν πρέπει να ταυτίζεται με την έννοια της παραβατικότητας των ανηλίκων. Για να χαρακτηριστεί ο ανήλικος ως “παραβάτης”, θα πρέπει να έχει προβεί σε ενέργειες ή

παραλείψεις, που αποτελούν “νομική παράβαση και συνεπάγονται σύλληψη και προσαγωγή του στο Δικαστήριο Ανηλίκων”. Μόνον όταν έχει σχηματισθεί ποινική δικογραφία σε βάρος του ανηλίκου και εφόσον οδηγηθεί από τις αρμόδιες αρχές ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου, τότε θεωρείται παραβάτης, ενώ οι υπόλοιποι που κατηγορούνται για πταίσματα και δεν τους επιβάλλεται ποινή, δεν μπορούν να θεωρηθούν παραβάτες.

Η «*παραβατικότητα*» και η «*εγκληματικότητα*» είναι δύο έννοιες που φέρονται ως ταυτόσημες. Στην ουσία, όμως, υπάρχει μεταξύ τους μία ποιοτική διαφορά και αυτό γίνεται φανερότερο όταν αναφερόμαστε σε *παραβατικότητα ανηλίκων*. Ο όρος «*παραβάτης*» δεν περιέχει κατ’ ανάγκη καταλογισμό και δεν έχει αρνητικό πρόσημο σε σχέση με τον όρο «*εγκληματίας*». Εξάλλου, «...από ετών στα διεθνή ή διακρατικά κείμενα, π.χ. του Συμβουλίου της Ευρώπης, ο όρος «*παραβατικότητα*» (*delinquency*) θεωρείται περίπου αυτονόητος για ανηλίκους, αντί του όρου «*εγκληματικότητα*». Και ακόμη, οι ίδιες οι αξιόποινες πράξεις των ανηλίκων δεν μπορούν ποτέ να έχουν, κατά το Ελληνικό Δίκαιο (α. 18 ΠΚ), τον χαρακτήρα κακουργήματος, έχουν μόνο χαρακτήρα πλημμελήματος...»¹

Η νεανική “παραβατικότητα” καθώς και η προσπάθεια για αντιμετώπιση του εγκλήματος των ανηλίκων αποτελεί ένα από τα βασικότερα θέματα μελέτης της επιστήμης και ένας από τους μεγαλύτερους στόχους.

Η "δράση" του παραβατούντος τους κανόνες αποτελεί το έγκλημα που επισύρει την "αντίδραση" της κοινωνίας, η οποία στις σύγχρονες κοινωνίες αποτυπώνεται στις ποινικές κυρώσεις που απειλούνται στους νόμους. Η τριμερής αυτή σχέση (έννομο αγαθό-έγκλημα-ποινή) δομεί το ποινικό δίκαιο. Η στάση όμως της κοινωνίας απέναντι στον εγκληματούντα και ιδίως απέναντι στον ανήλικο εγκληματούντα, αποκαλύπτει το πολιτισμικό επίπεδο αυτής της κοινωνίας.

Οι διατάξεις των ποινικών νόμων σχετικά με τις πράξεις των ανηλίκων δραστήων πρέπει να διακρίνονται από φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο, δίκαιο που χαρακτηρίζει τις δημοκρατικές κοινωνίες. Η ελαστικότερη αντιμετώπιση των ανήλικων δραστήων σε σχέση με τους ενήλικες, αποτελεί βασικό πρόταγμα ενός κράτους δικαίου. Και αυτό ο ανήλικος δεν είναι “μικρός ενήλικος” κι έχει ανάγκη από εξειδικευμένη μεταχείριση.

¹ Μπακάλη Β., «Ανήλικοι και παραβατικότητα», εκδόσεις Σάκκουλα, 2007.

Έτσι, στις περισσότερες ευρωπαϊκές έννομες τάξεις έχουν θεσπισθεί ειδικές ρυθμίσεις που αφορούν τους ανηλίκους. Οι διεθνείς νομοθετικές πράξεις ρυθμίζουν θέματα που αφορούν τα δικαιώματα των ανηλίκων πιο συγκεκριμένα σε ζητήματα προστασίας τους και στη δεύτερη οι διεθνείς νομοθετικές πράξεις που ρυθμίζουν θέματα σχετικά με την εγκληματική δράση των ανηλίκων.

Τα αναμορφωτικά και τα θεραπευτικά μέτρα καθώς και ο ποινικός σωφρονισμός επιβάλλονται σε βάρος των ανηλίκων που έχουν διαπράξει αξιόποινες πράξεις οι οποίες ορίζονται στο Ειδικό μέρος του Ποινικού Κώδικα και σε ειδικούς ποινικούς νόμους. Αυτά (πλην του ποινικού σωφρονισμού) μπορούν να επιβληθούν και σε ανήλικο ο οποίος δεν έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα. Το δίκαιο αρωγής ανηλίκων έχει επικριθεί αρκετά, δεδομένου ότι συμβαδίζει με το προνοιακό πρότυπο το οποίο πολλοί το μέμφουν για υπερβάσεις των δικαιωμάτων των ανηλίκων στην προσπάθεια του για αναμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

Η προσπάθεια για βελτίωση της προσωπικότητας του δράστη αλλά και του «εν δυνάμει» εγκληματία, με στόχο την επανένταξή του στην κοινωνία αποτελεί στοίχημα για την αντεγκληματική και τη σωφρονιστική πολιτική των ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων. Διεθνή κείμενα υπερνομοθετικής ισχύος όπως η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) προτείνουν τρόπους πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Σημαντικές υπήρξαν οι τροποποιήσεις στο δίκαιο ανηλίκων με το νόμο 3189/2003 με τίτλο “Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις” καθώς προστέθηκαν οκτώ αναμορφωτικά μέτρα στη λίστα των ήδη προβλεπόμενων αναμορφωτικών μέτρων του άρθρου 122 ΠΚ, όπως και οι τροποποιήσεις που επήλθαν χάρη στο νόμο 3860/2010 και τους μεταγενέστερους αυτού Ν.4322/2015 και 4356/2015 και με τον πιο πρόσφατο Ν. 4619/2019. Ο κολασμός των πράξεων των ανηλίκων θα πρέπει να είναι ο σεβασμός συνταγματικών δικαιωμάτων όπως η ανθρώπινη αξιοπρέπεια που προστατεύεται στο άρθρο 2 Συντ.. Σπουδαίες αλλαγές επέφερε ο νέος ΠΚ και ο νέος ΚΠΔ (Ν.4619/2019 και ο 4620/2019) οι οποίοι προσάρμοσαν ακόμα περισσότερο το ελληνικό δίκαιο στις επιταγές των διεθνών κειμένων.

Συνεπώς άρθρα όπως το 7 Συντ. και το άρθρο 96 παρ. 3 του Συντάγματος ρυθμίζει τις προϋποθέσεις διεξαγωγής των δικών στα δικαστήρια ανηλίκων, παρέχοντας προστασία στον ανήλικο, καθώς επιτρέπει παρεκβάσεις σε συνταγματικές αρχές όπως αυτή της δημοσιότητας των δικών του άρθρου 93 παρ.2 Συντ. και του άρθρου 97 σχετικά με την εκδίκαση αξιοποίνων

πράξεων από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια, ενώ σε έσχατο σημείο θα πρέπει να αποστερείται το δικαίωμα στην ελευθερία 5 παρ.3 Συντ. Η Ελλάδα διαθέτει τρία ειδικά καταστήματα κράτησης νέων για άρρενες δράστες ενώ μόλις ένα κατάστημα θηλέων, ενδεικτικό της μεγαλύτερης εγκληματικότητας των αρρένων δραστών.

I. Η έννοια και το αντικείμενο του δικαίου πρόνοιας των ανηλίκων

Το δίκαιο πρόνοιας των ανηλίκων περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων που αναφέρονται στην προστασία, την υλική, ψυχική και κοινωνική στήριξη καθώς και την ενσωμάτωση των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο ή αντιμετωπίζουν προβλήματα κοινωνικής προσαρμογής. Απώτερος στόχος του δικαίου είναι η αφομοίωση και υιοθέτηση από τη νέα γενιά, αρχών, αξιών, κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς για την ομαλή κοινωνική της ένταξη.

Στο δίκαιο πρόνοιας υπάγονται κανόνες προνοιακού χαρακτήρα του οικογενειακού δικαίου καθώς και θεσμοί που περιέχονται στις διατάξεις των ά. 17 και 18 του ν.2298/1995².

α) Κανόνες πρόνοιας οικογενειακού δικαίου

Στο ελληνικό οικογενειακό δίκαιο η προστασία του παιδιού, το οποίο διατρέχει κίνδυνο που πηγάζει απ' τους γονείς του, ρυθμίζεται στα ά.1532επ.ΑΚ. Σύμφωνα με αυτά, αν οι γονείς παραβαίνουν τα καθήκοντά τους κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας ή τη διοίκηση της περιουσίας του παιδιού, αν αδυνατούν να ανταποκριθούν στα καθήκοντά τους ή αν κάνουν καταχρηστική άσκηση του λειτουργήματός τους, τότε το δικαστήριο μπορεί να αναθέσει την επιμέλεια του παιδιού σε τρίτο πρόσωπο. Η ανάθεση συνήθως γίνεται σε συγγενικά πρόσωπα ή σε κάποιο ίδρυμα.³

Σύμφωνα με αυτήν ο ανήλικος αντιμετωπίζει καταστάσεις παραμέλησης, εγκατάλειψης, κακομεταχείρισης, “**ηθικής κατάπτωσης**”, διακινδύνευσης της ευημερίας ή της πλημμελούς διαπαιδαγώγησης ή ανάπτυξής του. Αυτούς τους λόγους αναφέρουν ως κριτήρια για την εισαγωγή του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής. Εκτός από την ιδρυματική περίθαλψη η Ελληνική Νομοθεσία έχει θεσπίσει και εξωιδρυματικά μέτρα αρωγής και υποστήριξης για την αντιμετώπιση των σημαντικών δυσχερειών κοινωνικής προσαρμογής του ανηλίκου.

² Χωραφάς Ν., Ποινικόν Δίκαιον, Α', Σταμάτη Α. (Επιμ), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1978.

³ Ferrari V., Λειτουργίες του Δικαίου, Ιντζεσίλογλου Ν. (Επιμ.) /Πάντζιος Π., (μτφρ.), Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1992, σ. 207 επ.

II. ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

α) Η οικολογική Σχολή του Chicago

Στην Ιταλική Θετική Σχολή κατά το 19^ο αιώνα κινούνταν γύρω από τα ατομικά ελαττώματα των δραστών των εγκλημάτων, δεν άφηνε περιθώρια στην αναζήτηση άλλων αιτιών που οδηγούσαν στο έγκλημα. Στα τέλη όμως του 19ου αιώνα έγινε προσπάθεια αναζήτησης κοινωνικών παραγόντων που οδηγούν στο εγκληματείν. Έτσι, ο τότε δημοσιογράφος Robert Ezra Park, συγκεντρώνοντας υλικό σχετικά με τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν στην πόλη του Chicago, προσπάθησε να αποδώσει την εγκληματικότητα των νεαρών ατόμων στην ήδη υπάρχουσα υψηλή εγκληματικότητα ορισμένων περιοχών της πόλης. Στις περιοχές αυτές επικρατούσε ένα σύνολο αντικοινωνικών αντιλήψεων και ασέβειας προς το νόμο, ένας “υπόκοσμος”⁴.

Ο κάτοικος των περιοχών αυτών χαρακτηρίστηκε “περιθωριακό άτομο” (the marginal man) ενώ οι νεαροί εγκληματίες επηρεάζονταν από συνομηλίκους τους και από το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διαβιούσαν εν γένει, με συνέπεια να καταλήγουν στο έγκλημα. Η σχολή αυτή ονομάστηκε οικολογική γιατί συνέκρινε την παραπάνω διαδικασία τροπής των νεαρών ατόμων στο έγκλημα με την παραγωγή ασθενικών οργανισμών σε περίπτωση διατάραξης της “συμβίωσης” και της βιοτικής ισορροπίας μέσα σε ορισμένο φυσικό περιβάλλον. Η σχολή αυτή εν τούτοις δέχτηκε επικρίσεις λόγω κάποιων ανακολουθιών στην ανάπτυξή της παρά την ουσιαστική της προσπάθεια για αναζήτηση της αλήθειας.⁵

β) Θεωρία των διαφορικών συναναστροφών και θεωρία της ουδετεροποίησης

⁴ Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, Ε' Έκδοση, σελ.63-64, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.

⁵ Καραμπέρι Ε., Ανήλικη Παραβατικότητα. Κοινωνιολογική προσέγγιση των θεσμών του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Το Παράδειγμα του Δικαστηρίου Ανηλίκων Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2016 στο <http://www.ikee.lib.auth.gr/record/283853/files/GRI-2016-16595.pdf>

Θεμελιωτής της θεωρίας αυτής ήταν ο Αμερικανός εγκληματολόγος E. Sutherland, ο οποίος διατύπωσε ότι η εγκληματική συμπεριφορά μαθαίνεται και συνεπώς δεν κληρονομείται. Η εγκληματική συμπεριφορά μάλιστα μαθαίνεται μέσα από τη συναναστροφή με άτομα παραβατικά, τα οποία γνωρίζουν ήδη τεχνικές διάπραξης εγκλημάτων. Το έγκλημα μαθαίνεται δηλαδή μέσα από μια διαδικασία επικοινωνίας, μέσα σε κλειστές ομάδες ατόμων που συνδέονται με προσωπικούς δεσμούς.

Α και η εν λόγω θεωρία εξηγεί την τέλεση εγκλημάτων τελουμένων από ομάδες εγκληματιών, έχει εμφανείς αδυναμίες. Βασικός άξονας κριτικής ήταν το γεγονός ότι η θεωρία αυτή επεξηγεί την ομαδική εγκληματικότητα, αυτή που γεννάται μέσα από τη δημιουργία συμμοριών και άλλων παραβατικών ομάδων. Ουσιαστικά αντιμετωπίζει την εγκληματική δράση του ατόμου ως εξωτερίκευση της έκφρασης της κοινωνικής ομάδας και όχι ως έκφραση της προσωπικότητας του ατόμου⁶.

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να “αθωνούμε” το δράστη από τις ευθύνες που αυτός φέρει. Απέδειξε ότι το έγκλημα δε μπορεί να ερμηνευθεί μόνο με όρους ατομοκεντρικούς βασισμένους στην προσωπικότητα του δράστη, αλλά σε αυτό μπορούν να συμβάλει το κοινωνικό περιβάλλον, ο κοινωνικός περίγυρος και κυρίως τα άτομα με τα οποία συναναστρέφεται ο εκάστοτε δράστης.

Έτσι εμπνευσμένοι από τον Sutherland, οι Sykes και Matza διατύπωσαν τη θεωρία της ουδετεροποίησης στρέφεται γύρω από σημασία στην εκμάθηση των δικαιολογιών και των “τεχνικών εξουδετέρωσης” των ηθικών αναστολών των δραστών. Ο τελευταίος δηλαδή, απαλλάσσει τον εαυτό του από το βάρος της τέλεσης του αδικήματος με συνέπεια να επιδίδεται με μεγαλύτερη σιγουριά στην πράξη που αυτός έχει αποχαρακτηρίσει ως αδίκημα. Οι τεχνικές αυτές κατατάσσονται σε πέντε κατηγορίες κατά τους Sykes και Matza: α) άρνηση της ευθύνης, όπου ο ανήλικος αρνείται την πρόθεση του για τέλεση της αξιόποινης πράξης, β) άρνησης της βλάβης, γ) άρνηση του θύματος, όπου ο δράστης εμφανίζει τον εαυτό του σαν θύμα που απέδωσε δικαιοσύνη, δ) κατηγορία κατά αυτού που κατηγορεί, όπου ο δράστης θεωρεί ότι το θύμα τον διώκει διότι υποκινείται από άλλους λόγους και όχι επειδή ο δράστης εγκλημάτισε σε βάρος του, και ε) επίκληση ανώτερης αξίας. Έτσι, ο δράστης απαλλάσσεται τη

⁶ Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, Ε' Έκδοση, σελ. 70, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.

συνείδησή του από το ηθικό βάρος διάπραξης ενός αδικήματος και μπορεί πλέον να επιδοθεί “απελευθερωμένος” στη διάπραξή του⁷.

γ) Θεωρίες για την ανομία

Πολύ σημαντική στην προσπάθεια αναζήτησης των αιτιών του εγκλήματος υπό κοινωνιολογική σκοπιά, ήταν η θεωρία της ανομίας (anomie), την οποία έφερε για πρώτη φορά στο προσκήνιο ο Γάλλος κοινωνιολόγος Durkheim, παρουσιάζοντας τη ως κοινωνική αιτία του φαινομένου της αυτοκτονίας. Στα έργα του ο Durkheim αναλύει τους διαφορετικούς τύπους αυτοκτονίας, ενώ ταυτόχρονα εξαιρεί τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων ως εξωτερικά επιβαλλόμενων συνθηκών που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά των κοινωνιών ανεξάρτητα από τα ατομικά χαρακτηριστικά που αυτά διαθέτουν.

Η άποψη του Durkheim βασίζεται στη γενικότερη αντίληψη του για τη σημασία του κράτους στη διαμόρφωση της οικονομικής ζωής, όπου απαιτεί την ενεργότερη συμμετοχή των κυβερνήσεων και των κρατών στην κοινωνική ζωή, με στόχο την επιβολή του κράτους πάνω στην οικονομία. Οι θέσεις αυτές προέκυψαν εμπειρικά δεδομένου ότι ο Durkheim παρατηρούσε ότι το κράτος διαρκώς μετατρέπεται σε υποχείριο της οικονομικής ζωής, πράγμα που σταδιακά οδηγούσε στην ανομία και συνεπώς σε φαινόμενα αυτοκτονίας.

Βασισμένος στη θεωρία του Durkheim και την έννοια της ανομίας, ο Αμερικανός κοινωνιολόγος Robert Merton εστίασε τη μελέτη του στην παρεκτροπή η οποία προκύπτει αιτιοκρατικά από την ανομία, με συνέπεια να γεννάται το έγκλημα. Κατά τον Merton, ανομία αναπτύσσεται σε μία κοινωνία, όταν οι στόχοι τους οποίους έχει θέσει η κοινωνία αυτή, δεν είναι συμβατοί με τα μέσα που διαθέτει το κοινωνικό σύνολο.⁸ Ο Merton έθετε την οικονομική επιτυχία, ωστόσο δεν παρείχε τα νόμιμα μέσα (εκπαίδευση, καλά αμειβόμενη απασχόληση) προς επίτευξη αυτής αδιακρίτως σε όλους τους πολίτες. Ελλείπει των μέσων, αισθάνεται μια ψυχική πίεση που τον οδηγεί στο έγκλημα. Έτσι η θεωρία του Merton πήρε το όνομα “θεωρία της έντασης”. Σύμφωνα με αυτή, η κοινωνία παράγει την απόκλιση ή το

⁷ Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματολογία, Ε' Έκδοση, σελ. 76, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.

⁸ Δημόπουλος Χ., Εισηγήσεις στην Εγκληματολογία, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

έγκλημα, γιατί εστιάζει στην επίτευξη του στόχου μη αποδίδοντας σημασία στον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί ο στόχος αυτός.

Ο Merton ακόμα παρουσιάζει πέντε διαφορετικούς τύπους αντιδράσεων των κοινωνιών απέναντι στην ανομία που επικρατεί στην κοινωνία: α) τον κομφορμισμό, β) την καινοτομία, γ) την τυπολατρία, δ) τον αναχωρητισμό και ε) την εξέγερση. Για κάθε μία συμπεριφορά περιγράφει τον τύπο ανθρώπου που την ακολουθεί, δίνοντας βάση στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη σχέση στόχου και μέσων.

Επιπλέον η θεωρία του Merton θεωρεί ότι οι περισσότεροι κοινωνικοί που δε διαθέτουν τα νόμιμα μέσα για την επίτευξη των στόχων της κοινωνίας δεν προσφεύγουν στην παρανομία αλλά αντιθέτως προσπαθούν με νόμιμους τρόπους (π.χ. εργασία) να φτάσουν στο επιθυμητό αποτέλεσμα. Η θεωρία του Merton παρά τα τρωτά του σημεία, υπήρξε το έναυσμα για πολλές άλλες θεωρίες. Η κοινωνική της προσέγγιση αποτελούμενη από κάποιας μορφής ταξική προσέγγιση του ζητήματος της εγκληματογένεσης⁹.

δ) Παραβατικός υποπολιτισμός

Οι βασικότεροι εκπρόσωποι των θεωριών σχετικά με τον παραβατικό υποπολιτισμό υπήρξαν ο A. Cohen και ο W. Miller, καθένας διατυπώνοντας τη δική του θεωρία. Βασικός άξονας πάνω στον οποίο κινήθηκαν οι θεωρίες τους ήταν η ύπαρξη πολιτισμικών διαφορών μεταξύ των ατόμων που διαπράττουν τα αδικήματα και της μεσαίας και αστικής τάξης που καθορίζει τους νόμους. Σύμφωνα με τον Cohen, η συμμετοχή ανηλίκων από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα σε παραβατικές υποπολιτιστικές ομάδες οφείλεται στην προσπάθειά τους να αντισταθούν στις κυρίαρχες αξίες της μεσαίας τάξης, καθώς αντιμετωπίζουν αυτές τις αξίες ως αιτίες για την αδυναμία απόκτησης αυτοεκτίμησης και κοινωνικού status.

Έτσι η αδυναμία απόκτησης κοινωνικού status αλλά και η έλλειψη των μέσων για την επίτευξη των στόχων που θέτει η κοινωνία, οδηγεί τους νέους να εκφράσουν την δυσαρέσκειά τους με ιδιαίτερα έντονο και βίαιο τρόπο καταφεύγοντας μοιραία στο έγκλημα. Όμως και τα παιδιά που προέρχονται από τα μεσαία κοινωνικά στρώματα καταφεύγουν συχνά στη

⁹ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 169, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

συμμετοχή σε υποπολιτιστικές ομάδες όπου εκφράζονται με βιαιότητα. Συγκεκριμένα οι ανήλικοι των μεσαίων στρωμάτων, στην προσπάθεια τους να αποτινάξουν τα πρότυπα με τα οποία συνδέονται (καλοί τρόποι, ευυπόληπτη συμπεριφορά), οδηγούνται συχνά στη βία.¹⁰

Ο Cohen δε θεωρεί αυτονόητο ότι οι νεαροί που προέρχονται από τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα θα οδηγηθούν κατά λογική αναγκαιότητα στο έγκλημα. Υπάρχουν πολλοί από αυτούς οι οποίοι ενστερνιζόμενοι τις αξίες της μεσαίας και ανώτερης κοινωνικής τάξης προσπαθούν να επιτύχουν στον κοινωνικό ανταγωνισμό.

Παρόλα αυτά, δεν έχει δηλαδή διαπιστωθεί ότι δράστες συμμοριών και εγκληματικών ομάδων είναι άτομα που προέρχονται μόνο από τα χαμηλά και μεσαία κοινωνικά στρώματα αλλά σε αυτό ενδεχομένως να παίζει ρόλο η ίδια η προτίμηση του νεαρού ατόμου ανεξάρτητα από την ταξική του προέλευση.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκε και ο W. Miller ο οποίος υποστήριξε ότι ο υποπολιτισμός των παραβατικών ομάδων δεν οφείλεται στη διάθεση των νεαρών της εργατικής τάξης να αντιδράσουν απέναντι στις αξίες και στους κανόνες που προβάλλει η μεσαία και αστική τάξη αλλά στο γεγονός ότι τα εστιασμένα ενδιαφέροντα (focal concerns) και οι αξίες της εργατικής τάξης είναι εκ διαμέτρου αντίθετες με αυτές των κυρίαρχων τάξεων.

Παρόλο που οι δύο θεωρίες των Miller και Cohen ομοιάζουν αρκετά, εντούτοις η βασική τους διαφορά έγκειται στις αντιδράσεις των ατόμων που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

ε) Cloward και Ohlin

Ουσιώδης ήταν και η συμβολή των εγκληματολόγων Cloward και Ohlin στη σύνδεση του εγκλήματος των νεαρών ατόμων με την ύπαρξη υποπολιτισμικών ομάδων αποτελούμενων από άτομα της εργατικής τάξης.

Συγκεκριμένα τόνισαν ότι για την επίτευξη του πολιτισμικού στόχου που θέτει η κοινωνία της αστικής τάξης, δηλαδή την απόκτηση χρήματος και εξουσίας, απαιτούνται μέσα

¹⁰ Δημόπουλος Χ., Εισηγήσεις στην Εγκληματολογία, σελ.457, εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

τα οποία διαθέτουν μονάχα οι νέοι που προέρχονται από τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Αντίθετα οι νέοι της εργατικής τάξης που διαμένουν σε υποβαθμισμένες και πτωχές γειτονιές εκτίθενται περισσότερο στο έγκλημα και στις εγκληματικές ομάδες, όπου μέσα από τις διαφορετικές συναναστροφές τους (επιρροή από Sutherland) μαθαίνουν τις τεχνικές διάπραξης των αδικημάτων (κυρίως περιουσιακών) και καταφεύγουν σε αυτά.

Επίσης εναντίον των Cloward και Ohlin μπορεί να ασκηθεί παρεμφερή κριτική με αυτή ενάντια στη θεωρία του Cohen, όπως αυτή καταγράφηκε εκτενώς παραπάνω.¹¹

III. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

α) Η θεωρία της αλληλεπίδρασης ή του στιγματισμού (Labeling theory)

Πρωτοπόροι της θεωρία της αλληλεπίδρασης ή του στιγματισμού ήταν οι H.Becker , G. Mead και άλλοι. Βασισμένοι στη διάκριση που πραγματοποίησε ο E. Lemert σχετικά με την πρωτογενή και τη δευτερογενή απόκλιση, εξήραν τη σημασία της κοινωνικής αντίδρασης (απέναντι στο έγκλημα) στη διαμόρφωση της ψυχολογίας του αποκλίνοντος, η οποία μπορεί να οδηγήσει το δράστη μέχρι και τη συστηματική εγκληματικότητα.

Κυρίως σημασία δίνεται στον χαρακτηρισμό της συμπεριφοράς του δράστη ως παρεκτροπής από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου δεδομένου ότι ο ανεπίσημος κοινωνικός έλεγχος ασκείται κατόπιν χαρακτηρισμού της πράξης ως παρεκτροπής από τους πρώτους.

Και αυτό γιατί η επικριτική στάση από την κοινωνία σε βάρος του αποκλίνοντος, ενδέχεται να τον οδηγήσει σε εσωτερική του χαρακτηρισμού με συνέπεια να ταυτιστεί το άτομο με ανθρώπους που είναι παραβάτες και να συγκρωτιστεί με αυτούς καθώς θεωρεί ότι ταυτίζεται με αυτούς. Ο στιγματισμός αποτελεί συνέπεια της πρωτογενούς απόκλισης μπορεί να αποβεί καθοριστικός στην περαιτέρω εγκληματική σταδιοδρομία του

¹¹ Κουράκης Νέστωρ, Ποινική Καταστολή, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.

ατόμου. Η παραβατικότητα των ανηλίκων οφείλεται στην απουσία οικογένειας ή στην έλλειψη ουσιαστικών σχέσεων μεταξύ του νεαρού ατόμου και των συγγενών του.¹²

IV. ΠΡΟΤΥΠΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

α) Το τιμωρητικό πρότυπο

Το τιμωρητικό πρότυπο υπήρξε το πρώτο κατά σειρά στην ιστορική εξέλιξη της ποινικής αντιμετώπισης του εγκλήματος. Η κάμψη του αυστηρά τιμωρητικού χαρακτήρα των νομοθεσιών επήλθε αργότερα με την εμφάνιση του αναμορφωτικού προτύπου, όταν πλέον οι μηχανισμοί του επίσημου κοινωνικού ελέγχου ενδιαφέρθηκαν όχι μόνο για την πράξη αλλά και για την προσωπικότητα του δράστη. Μέχρι όμως την εμφάνιση αυτού επικρατούσε το τιμωρητικό πρότυπο, το οποίο αποτέλεσε σημείο αναφοράς για την ελληνική νομοθεσία έως τα τέλη του 19ου αιώνα.¹³ Το τιμωρητικό πρότυπο διαπνεόταν από την αρχή της ανταπόδοσης, ενδιαφερόταν δηλαδή μονάχα για την εξάλειψη της παραβατικής συμπεριφοράς. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων ήταν έννοια άγνωστη για τα δικαιικά συστήματα που διαπνέονταν από το πρότυπο αυτό, καθώς η σκληρότητα με την οποία αντιμετωπίζονταν οι δράστες, ανεξαρτήτως ηλικίας, ήταν παροιμιώδης. Το τιμωρητικό πρότυπο όμως άρχισε να χάνει έδαφος όταν έγινε αντιληπτή η σημασία της βελτίωσης του δράστη και κατέστη σαφές ότι μία προοδευτική κοινωνία θα έπρεπε να δέχεται στους κόλπους της τα άτομα που είχαν γίνει αποδέκτες σωφρονιστικής μεταχείρισης¹⁴.

¹² Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 226, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

¹³ Αλεξιάδης Στέργιος, Εκληματολογία, Ε' Έκδοση, σελ. 86, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011.

¹⁴ Μαργαρίτης Λ- Παρασκευόπουλος Ν, Ποινολογία, σελ. 21, Ζ' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005.

Στο δίκαιο των ανήλικων δραστών άλλωστε, το τιμωρητικό πρότυπο δε θα μπορούσε να προσφέρει τις ιδανικές απαντήσεις γιατί δεν μπορούμε να εντάσσουμε τον ανήλικο στην ίδια κατηγορία με τους ενήλικες, οι οποίοι προβαίνουν σε ένα αδίκημα με πλήρη συνείδηση και αντίληψη της πράξης τους.

β) Το αναμορφωτικό- προνοιακό πρότυπο

Το αναμορφωτικό πρότυπο γεννήθηκε στα μέσα του 20ου αιώνα λόγω του γαλλικού Διατάγματος (1945) (“περί της παραβατικότητας των ανηλίκων”), κι έτσι αντικατέστησε το τιμωρητικό, προκρίνοντας την αναμόρφωση του δράστη και την επανένταξή του στην κοινωνία.

Την επιρροή αυτών των θέσεων συναντάμε στη σημερινή ελληνική νομοθεσία στο άρθρο 79 ΠΚ, όπου γίνεται λόγος για την επιμέτρηση της ποινής με βάση τη βαρύτητα της πράξης και την προσωπικότητα του εγκληματία.¹⁵

Έτσι επιβάλλονται κυρώσεις στον ανήλικο παραβάτη χωρίς να λαμβάνεται υπ’ όψιν το θύμα και οι συνέπειες που έχουν προκληθεί σε βάρος του μέσα από την εγκληματική πράξη. Γι’ αυτό άλλωστε γίνεται αποδεκτό (σχετικά με το προνοιακό πρότυπο) ότι οι κυρώσεις επιβάλλονται όχι εξαιτίας της παράνομης συμπεριφοράς αλλά εξ’ αφορμής της. Κατά το αναμορφωτικό πρότυπο επίσης, δε θα πρέπει να ορίζονται εκ των προτέρων η διάρκεια της επιβολής της κύρωσης, όπως επίσης και τα κριτήρια επιβολής.

Ο δικαστής έχει τη διακριτική ευχέρεια να διαμορφώσει κατά το δοκούν τα χρονικά όρια της κύρωσης ενώ επιβλέπει τις συνθήκες εφαρμογής της, όντας ικανός να τροποποιήσει την επιβληθείσα κύρωση. Το χαρακτηριστικό αυτό του αναμορφωτικού προτύπου, έρχεται σε σύγκρουση με την αρχή της νομιμότητας και τα δικαιώματα του ανήλικου παραβάτη. Η χρονική αοριστία της κύρωσης παραπέμπει σε άκρατο τιμωρητικό δείκτη που εκφράζουν μη δημοκρατικές κοινωνίες και δεν συνάδουν με τις ευρωπαϊκές κοινωνίες των δικαιωμάτων.

¹⁵ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 424, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

Στα βασικά χαρακτηριστικά του προνοιακού προτύπου ανήκει επίσης η πρόβλεψη για την ύπαρξη ενός ποινικού δικαστηρίου ανηλίκων το οποίο θα έπρεπε να συμπεριφέρεται απέναντι στο νεαρό παραβάτη.¹⁶

Τέλος, κατά το προνοιακό πρότυπο, ο παραβάτης δε χρειάζεται να απολαμβάνει συνταγματικά δικαιώματα και εγγυήσεις τα οποία έρχονται σε σύγκρουση με τους σκοπούς της αναμόρφωσης. Π.χ. μέχρι πρότινος στην ελληνική νομοθεσία, ήταν η αδυναμία του ανήλικου κατηγορουμένου να ασκήσει ένδικο μέσο κατά (αθωωτικής) απόφασης που επέβαλε αναμορφωτικά μέτρα με το πρόσχημα της επιβολής των προς το συμφέρον του. Η πρόβλεψη αυτή ερχόταν σε ευθεία σύγκρουση με την αρχή της νομιμότητας, προτάσσοντας την αντίστοιχη της σκοπιμότητας.

Το προνοιακό πρότυπο κατηγορήθηκε (όχι άδικα) από τους επικριτές του ως πατερναλιστικό. Κατά τον Andrew von Hirsch, με τον όρο πατερναλισμός στο ποινικό δίκαιο νοείται “η νομιμοποίηση της κρατικής βίας προκειμένου να αποτραπεί η βλάβη ενός ατόμου από εκούσιες ενέργειες του ίδιου” .

Η ποινική δικαιοσύνη των ανηλίκων διαπνέεται από έντονο πατερναλισμό ακόμα και στις μέρες μας σε αντίθεση με τη δικαιοσύνη των ενηλίκων όπου πέρα από τις περιπτώσεις των ακαταλόγιστων δραστών οποιαδήποτε πατερναλιστική εκτροπή είναι απαγορευμένη.

Το θετικό βέβαια είναι ότι μετά την επικράτηση του δικαικού προτύπου, που θα αναλύσουμε στη συνέχεια, έγινε προσπάθεια να καμφθεί η απόλυτη παρεμβατικότητα στις διατάξεις του δικαίου ανηλίκων, με συνέπεια να αποφεύγεται η περιστολή και η καταπάτηση των ατομικών δικαιωμάτων των νεαρών παραβατών.

γ) Το δικαικό πρότυπο

Το δικαικό πρότυπο διαπνέεται από τα διεθνή κείμενα και από τους “Κανόνες για την Απονομή της Δικαιοσύνης στους Ανηλίκους” του ΟΗΕ, γνωστούς κι ως “Κανόνες του Πεκίνου”. Το πρότυπο αυτό κατ' αρχήν είναι μια ανταποδοτική θεωρία για την ποινή, η οποία εστιάζει κυρίως στο χαρακτήρα της ποινής ως μομφής κατά του δράστη.

¹⁶ Κουράκης Νέστωρ, Ποινική καταστολή, σελ. 276, Ε' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009.

Διαφέρει βέβαια από άλλες ανταποδοτικές θεωρίες στο επίπεδο της δικαιολόγησης της ποινής όπως παραδείγματος χάριν με τη θεωρία του άδικου πλεονεκτήματος η οποία εστιάζει στο ρόλο της ποινής ως παράγοντα εξάλειψης του άδικου οφέλους που προσπορίστηκε ο δράστης από την εγκληματική πράξη. Κύριος εκπρόσωπος του δικαικού προτύπου, όπως προαναφέρθηκε, ήταν ο Andrew von Hirsch.

Το δικαικό πρότυπο, σε αντίθεση με το αναμορφωτικό, αντιλαμβάνεται το δράστη ως υπεύθυνο πολίτη στον οποίο πρέπει να ασκηθεί η αποδοκιμασία για την πράξη του. Από την άλλη, το προνοιακό αντιμετώπιζε το δράστη ως άτομο που χρειαζόταν να του δοθούν κατευθύνσεις για τη ζωή του, ώστε αυτός να βελτιωθεί ως κοινωνός και να μπορέσει να ενταχθεί και πάλι ομαλά στην κοινωνική συμβίωση. Όσον αφορά τους ανήλικους δράστες, το δικαικό πρότυπο δε στοχεύει στην με κάθε τρόπο αναμόρφωση της προσωπικότητας του ανηλίκου, αλλά κυρίως αποβλέπει στην επανένταξη του στην κοινωνία. Ένα από τα χαρακτηριστικά του προτύπου αυτού, ήταν ότι οι κυρώσεις πρέπει να επιβάλλονται ως απάντηση για μία συγκεκριμένη αξιόποινη πράξη, ενώ θα πρέπει να είναι ανάλογες με αυτή.

Η αρχή της αναλογικότητας έτσι κατέστη απολύτως σημαντική δεδομένου ότι εξυπηρετεί μία στάθμιση μεταξύ δικαίου και άδικου και αποτρέπει την υπερβολική καταστολή.

Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις αυτών των παραβατών, θα πρέπει να τηρείται η αρχή της διαπαιδαγώγησης, της βασικότερης αρχής που διαπνέει τη νομοθεσία ανηλίκων και στην ελληνική έννομη τάξη. Αν και παρουσιάζεται ως οξύμωρη η δυνατότητα διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου μέσα στα στενά χωρικά όρια ενός σωφρονιστικού καταστήματος, εντούτοις προτείνονται πρακτικές που θα μπορούσαν να συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου αυτού.¹⁷

Επιπλέον το δικαικό πρότυπο προτείνει την αποχή από την ποινική διαδικασία για τις περιπτώσεις νεαρών μικροπαραβατών και την υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών διεκπεραίωσης των υποθέσεών τους. Τέλος, το δικαικό πρότυπο δίνει ιδιαίτερη σημασία στο σεβασμό των συνταγματικών δικαιωμάτων των ανηλίκων, προτείνοντας ρυθμίσεις που συμβάλλουν στην άσκηση των δικαιωμάτων αυτών. Η τάση αυτή του δικαικού προτύπου

¹⁷ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 436, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

έρχεται σε πλήρη αντίθεση με αυτή του προνοιακού, δεδομένου ότι το τελευταίο προέτασσε την αναμόρφωση του εγκληματία, αφαιρώντας του τη δυνατότητα να ασκήσει πολλά από τα συνταγματικά του δικαιώματα, όπως π.χ. τη δυνατότητα άσκησης ενδίκων μέσων. Στις μέρες μας γίνεται μια προσπάθεια συγκερασμού του προνοιακού με το δικαιοκ, ειδικά στο τμήμα των νομοθεσιών που αφορά τους ανήλικους.¹⁸

V. Η έννοια και το αντικείμενο του ποινικού δικαίου ανηλίκων

Το ποινικό δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνει κανόνες που αφορούν το ανήλικο άτομο ως θύμα και το προστατεύουν προληπτικά: α) είτε θεσπίζοντας ειδικά εγκλήματα με βάση το προσβαλλόμενο έννομο αγαθό της ανηλικότητας, τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα στο ειδικό μέρος του Π.Κ., β) είτε απειλώντας με ποινή κατά της μητέρας που στη διάρκεια του τοκετού ή μετά από αυτόν σκότωσε το παιδί της. Οι διατάξεις αυτές περιέχονται στο 8^ο Κεφάλαιο στο ά. 133 του Π.Κ., το οποίο φέρει τον τίτλο “Ανήλικοι Εγκληματίες” και βρίσκονται σε ισχύ από την 1.1.1951.

Στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων ισχύουν το γενικό και το ειδικό μέρος του Π.Κ., καθώς και οι ειδικοί ποινικοί νόμοι, που αφορούν την αντικειμενική υπόσταση των εγκλημάτων και τον άδικο χαρακτήρα της πράξης. Η πράξη, δηλαδή, πρέπει να πραγματώνει την ειδική κατάσταση μιας διάταξης του ειδικού μέρους του ποινικού κώδικα και να μην υπάρχουν λόγοι που να αίρουν τον άδικο χαρακτήρα της πράξης¹⁹.

Στο ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων ισχύουν όλες οι διατάξεις του Π.Κ. για πράξη ή παράλειψη, απόπειρα ή τετελεσμένο έγκλημα, αυτουργία ή συμμετοχή, λόγοι που αποκλείουν τον άδικο χαρακτήρα ή τον καταλογισμό της πράξης, δόλο, πλάνη ή αμέλεια καθώς και διατάξεις για την επιμέτρηση της ποινής του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάσταση ύστερα από καταφατική κρίση του δικαστή για αναγκαιότητα του ποινικού σωφρονισμού του εφήβου. Απεναντίας, οι ποινές και τα μέτρα ασφαλείας στο ειδικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων, διαφοροποιούνται από αυτά που ισχύουν στο γενικό μέρος του Π.Κ.

¹⁸ A. von Hirsch, Άμεσος πατερναλισμός: Τιμωρώντας τους δράστες της αυτοπροβολής, σελ. 7, (μετάφραση Β. Τσιλώνη)Τζανετάκη Αντωνία-Ιόλη, σελ. 1.

¹⁹ Τζανετάκη Αντωνία-Ιόλη, Το δικαιοκ πρότυπο, σελ.1.

Οι κανόνες που ανάγουν τις πράξεις των ανηλίκων σε εγκληματικές είναι αυτές που ισχύουν και στο γενικό ή κοινό ποινικό δίκαιο ή ποινικό δίκαιο ενηλίκων. Δεν έχει δημιουργηθεί αυτοτελής κατάλογος εγκλημάτων ειδικά για ανηλίκους. Περαιτέρω, το ελληνικό δίκαιο ανηλίκων σπάνια αναφέρεται σε ειδικές αξιόποινες πράξεις των ανηλίκων, δηλαδή σε πράξεις των οποίων αυτουργός είναι ειδικά “ανήλικος” (παραβάσεις status). Οι προαναφερόμενες παραβάσεις αποτελούν εγκλήματα όταν τελούνται από ανηλίκους ενώ είναι νόμιμες πράξεις όταν τελούνται από ενηλίκους.

Οι Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ υπεραμύνονται της κατάργησης των παραβάσεων status με σκοπό την πρόληψη περαιτέρω στιγματισμού, θυματοποίησης και εγκληματοποίησης των νεαρών ατόμων σε αντίθεση με τους κανόνες του Πεκίνου, όπου αναφέρεται πλήρως η ομάδα των δραστών των παραβάσεων status²⁰.

Βασική διαφορά του ποινικού δικαίου ανηλίκων από το ποινικό δίκαιο ενηλίκων είναι ότι το πρώτο δεν προβλέπει την επιβολή ποινής ως αναγκαία συνέπεια της τέλεσης εγκληματικής πράξης. Ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε σωφρονιστικό κατάστημα και γενικότερα, τα αναμορφωτικά μέτρα που περικλείονται στο ποινικό δίκαιο ανηλίκων δεν αποβλέπουν στην αποκατάσταση του άδικου αλλά προσπαθούν να αποτρέψουν τον ανηλίκου για την τέλεση περαιτέρω εγκλημάτων.

Η επιβολή των κυρώσεων του δικαίου ανηλίκων προϋποθέτει πάντα την τέλεση παράβασης status ατελούς ή πλήρους εγκλήματος και οι χαρακτηριστικές κυρώσεις δεν αποτελούν ποινές αλλά αναμορφωτικά μέτρα.

Βασικές πηγές του συστήματος δικαιοσύνης για ανηλίκους αποτελούν ο Ποινικός Κώδικας, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο Σωφρονιστικός Κώδικας καθώς και οι διατάξεις του Κώδικα Οργανισμού Δικαστηρίων και Κατάστασης Δικαστικών Λειτουργιών, που αναφέρονται σε δικαστικούς λειτουργούς και δικαστήρια ανηλίκων²¹.

Παρόλο που δεν υπάρχει νομοθετική αυτοτέλεια του ελληνικού ποινικού δικαίου ανηλίκων πρέπει να τονιστεί πως η ιδιαιτερότητά του, πρέπει να αναχθεί σε ποιοτικό ζήτημα

²⁰ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 451, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

²¹ Σπινέλλη Καλλιόπη, Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες, Ποινικά Χρονικά Τόμος ΚΣΤ', σελ. 786, 1976.

και να δοθεί υψίστη σημασία στο ουσιαστικό περιεχόμενο που δίνει η κοινωνία στην ανηλικότητα και την παραβατικότητά της.

Από τη μία πλευρά η αυτονομία του ποινικού δικαίου ανηλίκων υποστηρίζεται ότι θα συμβάλλει άμεσα στην αποφυγή του στιγματισμού του ανηλίκου ή ακόμη και στην ουσιαστική υλοποίηση των δικονομικών εγγυήσεων για χάρη του. Από την άλλη πλευρά η ενσωμάτωσή του στο γενικό μέρος του Π.Κ. εξασφαλίζει θεμελιώδη δικαιώματα ελευθερίας καθώς και την αξιοπρέπεια των ανηλίκων κατά την απονομή.

Επιπρόσθετα, κανόνες και διατάξεις για την ποινική μεταχείριση των ανηλίκων μπορούν να ζήσουν αμεσότερα και σε μεταρρυθμίσεις του ποινικού δικαίου ενηλίκων. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι το ποινικό δίκαιο ανηλίκων αποτελεί τον πυρήνα του γενικού ποινικού δικαίου του μέλλοντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Εισαγωγή

1.1 Έννοια του Δικαίου Ανηλίκων

Δίκαιο ανηλίκων με την ευρεία έννοια του όρου, είναι το σύνολο των κανόνων κάθε κλάδου δικαίου που ρυθμίζουν τα δικαιώματα, τις υποχρεώσεις και την προστασία των ανηλίκων, ενώ δίκαιο ανηλίκων με τη στενή έννοια του όρου, είναι το σύνολο των κανόνων ουσιαστικού και δικονομικού ποινικού δικαίου που αντιμετωπίζει ποινικής φύσεως ζητήματα ατόμων μέχρι τη συμπλήρωση του 18ου έτους της ηλικίας τους Σύμφωνα με την εξελικτική ψυχολογία, οι διάφορες ηλικιακές κατηγορίες ανηλίκων (νήπια, παιδιά, έφηβοι) έχουν κοινό χαρακτηριστικό την έλλειψη ωριμότητας. Όμως, οι κατηγορίες αυτές μεταξύ τους εμφανίζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις, που είναι αντίστοιχες με τα επιμέρους αναπτυξιακά στάδια, τα οποία διέρχεται ο ανήλικος για να φτάσει στην ωριμότητα. Για την επιστήμη της εγκληματολογίας έχει ιδιαίτερη σημασία για τον χαρακτηρισμό της άδικης πράξης που διαπράττει ο ανήλικος και τον τρόπο αντίδρασης της κοινωνίας, αντίστοιχα. Στις αρχές του 20ου αιώνα άρχισε το δίκαιο ανηλίκων να διέπεται από τις προνοιακές αρχές.

Η μέχρι τότε πολιτική του κράτους από τιμωρητική μεταστράφηκε σε προνοιακή, αποβλέποντας στην προσπάθεια διαπαιδαγώγησης και βελτίωσης του χαρακτήρα των ανηλίκων και την ένταξή τους στην κοινωνία ως υγιή μέλη αυτής. Δηλαδή το Ποινικό Δίκαιο

Ανηλίκων άρχισε να θεωρείται ποινικό δίκαιο της διαπαιδαγώγησης, επειδή οι κυρώσεις του κατά κανόνα δεν ήταν τιμωρητικές αλλά μέτρα αγωγής, αναμορφωτικά μέτρα, τα οποία αναπλήρωναν σε ευρεία έκταση την ποινή και αποσκοπούσαν στη μέσω διαπαιδαγώγησης κοινωνική προσαρμογή και επανένταξη των ανηλίκων. Συγκεκριμένα το ποινικό δίκαιο ανηλίκων άρχισε να διαφοροποιείται από το ποινικό δίκαιο των ενηλίκων, μέσω της σημασίας που προσέδιδε στην αρχή της διαπαιδαγώγησης και συνακόλουθα στον προσανατολισμό των έννομων συνεπειών στην προσωπικότητα του δράστη αντί στην προσωπική του ευθύνη για την πράξη. Βασικές αρχές του δικαίου ανηλίκων είναι οι εξής:

- i. **Αρχή του συμφέροντος του ανήλικου προσώπου**
- ii. **Αρχή της εξατομικευμένης μεταχείρισης.**
- iii. **Αρχή της διαπαιδαγώγησης.**
- iv. **Αρχή της κατά το δυνατόν ελάχιστης παρέμβασης**
- v. **Αρχή της επικουρικότητας.**
- vi. **Αρχή της αναλογικότητας**
- v. **Αρχή της ενοχής του δράστη.**²²

1.3. Ανήλικοι και νεαροί ενήλικες

Στο σημείο αυτό χρήσιμο θα ήταν να γίνει αναφορά στα όρια της ανηλικότητας, έτσι όπως καθορίζονται στο ποινικό μας δίκαιο. Η έναρξη και η λήξη της ανηλικότητας αλλά συγχρόνως και ο καθορισμός της συμπεριφοράς του ανήλικου δράστη, δεν έχουν σημασία μόνο για τις στατιστικές αλλά αποτελούν κομβικό σημείο για το Δίκαιο Ανηλίκων και την περαιτέρω μεταχείριση του από την πλευρά των οργάνων του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Η ηλικία προκαθορίζει την ποινική ευθύνη του ανήλικου, την αντίδραση της πολιτείας, το αρμόδιο Δικαστήριο αλλά και τα πλαίσια, μέσα στα οποία θα κινηθεί ο Δικαστής Ανηλίκων.

i) Ανήλικοι έως δεκαπέντε ετών

²² Σπινέλλη Καλλιόπη, Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες, Ποινικά Χρονικά Τόμος ΚΣΤ', σελ. 792-793, 1976.

Η ποινική ανηλικότητα καθορίζεται από τους Κανόνες του Ποινικού Δικαίου Ανηλίκων. Ανήλικοι ηλικίας κάτω του όγδοου (8ου) έτους κατά τον παλιό ΠΚ, εφόσον τελέσουν αξιόποινη πράξη δεν υπόκεινται σε καμία απολύτως ποινική μεταχείριση, δηλαδή λείπει στα νήπια η ικανότητα καταλογισμού ή ακόμη και η ικανότητα τέλεσης αξιόποινων πράξεων, όπως απαιτεί το άρθ. 40 § 3 περ. α' της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Κατ' αμάχητο τεκμήριο του νόμου, οι ανήλικοι που διανύουν το όγδοο (8ο) έως το δέκατο πέμπτο (15ο) έτος της ηλικίας τους είναι ποινικώς ανεύθυνοι.

Σύμφωνα με το νέο ΠΚ ορίζεται ως ποινικά ανεύθυνος ο ανήλικος ο οποίος έως δώδεκα (12) ετών. Οι πράξεις των παιδιών που είναι νεότερα από 12 ετών πρέπει να απασχολούν τις κοινωνικές υπηρεσίες κι όχι τα ποινικά δικαστήρια.

Πλέον, το άρθρο 126 παρ.1 και 2 του ΠΚ όριζε ως ποινικά ανεύθυνους εκείνους που τελούσαν αξιόποινη πράξη μεταξύ του ογδόου (12ου) και του δέκατου τρίτου (13ου) έτους της ηλικίας τους, ενώ με την αντικατάσταση της παραπάνω διάταξης του ΠΚ με το άρθρο 2 του αρ. 4322/2015, αυξάνεται το όριο ανηλικότητας στα δεκαπέντε (15) έτη²³.

Ο Έλληνας νομοθέτης φαίνεται να λαμβάνει υπόψη του τις νομοθεσίες και άλλων ευρωπαϊκών χωρών, τους Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την απονομή της Δικαιοσύνης σε ανήλικους (Κανόνες του Πεκίνου). Πρόκειται για μια ευνοϊκή μεταρρύθμιση, η οποία κινείται σε απολύτως θετική κατεύθυνση, αφού σύμφωνα με αυτήν αυξάνεται το κατώτερο όριο έναρξης της ποινικής ευθύνης του ανηλίκου και ταυτόχρονα δίνεται προτεραιότητα στην επιβολή αναμορφωτικών μέτρων εκπαιδευτικού και διαπαιδαγωγικού χαρακτήρα.²⁴

ii) Ανήλικοι από δεκαπέντε έως δεκαοχτώ ετών

²³ Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 226, Εκδόσεις Σάκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

²⁴ Κωνσταντίνου Ζήσης, Παραβατικότητα ανηλίκων, ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων και κρίση, Crime in Crisis Τιμητικός Τόμος Κουράκη.

Σύμφωνα με το άρθρο 7 του αρ. 4322/2015 ορίζεται ποινικά υπεύθυνος ο ανήλικος που διανύει το δέκατο πέμπτο (15ο) ως και το δέκατο όγδοο (18ο) έτος της ηλικίας του. Τεκμήριο μαχητό αποτελεί το ότι ο ανήλικος που συμπλήρωσε το δέκατο πέμπτο (15ο) έτος είναι ικανός για καταλογισμό, «δηλαδή ο καταλογισμός δεν αίρεται αυτοδικαίως με μόνη τη διαπίστωση της ηλικίας του. Κρίσιμο στοιχείο για την ικανότητα ή μη για καταλογισμό είναι η αξιολόγηση της ωριμότητας του ανηλικού από το αρμόδιο δικαστήριο». Οι ανήλικοι αυτής της κατηγορίας είναι κατά κανόνα ποινικά ανεύθυνοι αλλά μπορεί να κριθούν και ποινικά υπεύθυνοι. Και στις δύο περιπτώσεις το Δικαστήριο Ανηλίκων θα επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. Αν όμως ο ανήλικος κριθεί ποινικά υπεύθυνος, ο νομοθέτης κατά προτεραιότητα επιβάλλει τα παραπάνω μέτρα, αλλά δύναται, ως έσχατο μέσο να επιβάλλει και τον ποινικό σφραγισμό, υπό τη μορφή του περιορισμού σε Ειδικό Κατάστημα Κράτησης Νέων.²⁵

ii) **Οι νεαροί ενήλικοι από δεκαοχτώ έως είκοσι ενός ετών**

Οι παραβάτες που συμπλήρωσαν το δέκατο όγδοο (18ο) και όχι το εικοστό πρώτο (21ο) έτος της ηλικίας του καλούνται «νεαροί ενήλικοι δράστες», καθώς η ποινική ανηλικότητα παύει με την συμπλήρωση του δέκατου όγδου (18ου) έτους. Σύμφωνα με το άρθρο 133 ΠΚ, στην περίπτωση που κάποιος, κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης, έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο (18ο) έτος της ηλικίας του αλλά όχι και το εικοστό πρώτο (21ο), το Δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83). Από την παραπάνω διάταξη προκύπτει ότι η επιβολή της μειωμένης ποινής είναι δυνητική για το Δικαστήριο. Τεκμαίρεται ότι οι δράστες αυτής της ηλικίας έχουν ικανότητα για καταλογισμό και συνεπώς καθίστανται πλήρως ποινικά υπεύθυνοι. Δηλαδή η τέλεση αξιόποινης πράξης μετά την συμπλήρωση του εικοστού πρώτου (21ου) έτους δεν υφίσταται καμιά διαφορετική αντιμετώπιση από τους λοιπούς ενήλικες πολίτες.⁸ Όπως γίνεται αντιληπτό από τα ανωτέρω, στην ελληνική έννομη τάξη υπάρχει πρόβλεψη για αυτοτελή και ιδιαίτερη μεταχείριση των ανήλικων δραστών εγκλημάτων, η οποία πηγάζει πρωταρχικά από τις σχετικές διατάξεις του Συντάγματός μας, όπου στο άρθρο 21 αναφέρεται «1. Η οικογένεια, ως θεμέλιο της

²⁵ Τερζόγλου Μαρίνα, Ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, Ποινική Δικαιοσύνη, σελ. 1180, 11/2003.

συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του κράτους [...] 3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας [...]», καθώς και από Διεθνείς Συμβάσεις και Σύμφωνα των Ηνωμένων Εθνών και του Συμβουλίου της Ευρώπης, που η χώρα έχει υπογράψει και κυρώσει με νόμο, καθώς και από τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁶

Ο δικαστικός μηχανισμός πρέπει να στοχεύει στην πρόληψη και όχι στην καταστολή, με παραδοχή της ιδιαιτερότητας της φύσης των ανηλίκων και με αποδοχή της νεανικής πολύπλευρης αμφισβήτησης, που σε κάποιες περιπτώσεις εκφράζεται και με ανυπακοή στους συμβατικούς κανόνες δικαίου.²⁷

2. Η συμπεριφορά του δράστη

2.1 Κατηγορίες πράξεων

Το ά.121Π.Κ. ορίζει ποιος θεωρείται ανήλικος αλλά δεν προσδιορίζει τις μορφές συμπεριφοράς που αναφέρονται και χαρακτηρίζουν τον ανήλικο εγκληματία. Αυτό στηρίζεται στο γεγονός ότι όποια μορφή συμπεριφοράς θεωρείται αξιόποινη για έναν ενήλικο είναι επίσης αξιόποινη και για ένα ανήλικο άτομο. Ωστόσο, στην ελληνική νομοθεσία ορίζονται επιπλέον μορφές συμπεριφοράς οι οποίες θεωρούνται αξιόποινες μόνο εφ' όσον τελούνται από ανηλίκους.

Αυτές είναι οι λεγόμενες “αξιόποινες πράξεις status” ή “ιδιαίτερες αξιόποινες” πράξεις ανηλίκων. Στο δίκαιο ανηλίκων δραστήων υπάγονται και ορισμένες μορφές μη αξιόποινης συμπεριφοράς, οι οποίες συνιστούν ηθική παρεκτροπή. Σύμφωνα με την ορολογία που χρησιμοποιείται στο Υπουργείο Δικαιοσύνης γίνεται λόγος για “πρόληψη” ή για περιπτώσεις ανηλίκων που βρίσκονται σε “ηθικό κίνδυνο”.

2.2 Ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις ανηλίκων

²⁶ Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, σελ. 46, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

²⁷ Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 102, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

Από διερεύνηση δημοσιευμάτων στατιστικών στο παρελθόν προκύπτει ότι οι περισσότερες περιπτώσεις που εκδικάζονται από τα δικαστήρια ανηλίκων αφορούν κοινές αξιόποινες πράξεις.

Έτσι προκύπτει το ερώτημα σε τι αποσκοπούσε ο νομοθέτης όταν προέβλεπε τις ιδιαίτερες αξιόποινες πράξεις και την “ηθική παρεκτροπή” των ανηλίκων. Απώτερος σκοπός του νομοθέτη αναδεικνύεται η προστασία της ανηλικότητας ως κοινωνικού αγαθού, τόσο όταν στρέφονται οι ίδιοι οι ανήλικοι εναντίον του εαυτού τους με αξιόποινες πράξεις, όσο και όταν κινδυνεύει η ασφάλεια, η υγεία τους αλλά και όταν κινδυνεύουν να μεταβληθούν σε δράστες αξιόποινων πράξεων

3. Ποινική μεταχείριση και σωφρονισμός των ανηλίκων παραβατών

Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, βασικότατο δικαίωμα και αγαθό είναι η ελευθερία, η οποία θα πρέπει να παραβιάζεται μόνο κάτω από πολύ αυστηρές συνθήκες. Η προστασία του κοινωνικού συνόλου αποτελεί μία πολύ καλή αφορμή για στέρηση της ελευθερίας του ατόμου, θα πρέπει όμως να προηγείται κάποια πράξη η οποία να προσβάλλει έννομο αγαθό η οποία να καθιστά το κοινωνικό σύνολο άξιο προστασίας και έτσι να δικαιολογεί τη στέρηση της ελευθερίας του ατόμου. Αυθαίρετες αποσπερήσεις της ελευθερίας του ατόμου δεν έχουν θέση σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, που μοναδική προϋπόθεση για την προσβολή του παραπάνω δικαιώματος θέτει την εγκληματική πράξη και όχι τη σκέψη ή τη βούληση του ατόμου. Τέλος, σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα του 1950, στους ψυχικώς πάσχοντες ανηλικούς, σε τυφλούς, επιληπτικούς και άλλες κατηγορίες, επιβάλλονταν θεραπευτικά μέτρα τα οποία συνεπάγονταν την εισαγωγή σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα.

Ο νέος ΠΚ επέφερε ισχυρότερες καινοτομίες για μια πιο εύρυθμη μεταχείριση των ανηλίκων παραβατών.

4. Ισχύον νομοθετικό πλαίσιο ποινικού δικαίου ανηλίκων στην Ελλάδα

Το όγδοο κεφάλαιο του Γενικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα, φέρει στη σημερινή του μορφή, όπως προαναφέραμε, τον τίτλο : “Ειδικές διατάξεις για ανηλίκους” καθώς απορρίπτεται για λόγους στιγματισμού η αναφορά σε εγκληματικότητα των ανηλίκων. Η αλλαγή στον τίτλο του κεφαλαίου επήλθε με το Νόμο 3189/2003, ο οποίος πραγματοποίησε, όπως θα δούμε στη συνέχεια, σημαντικές τροποποιήσεις και ολοκλήρωσε σε μεγάλο βαθμό τη σημερινή μορφή του δικαίου ανηλίκων.

Όριο ενηλικίωσης τίθενται τα 18 έτη βάσει του άρθρου 121 παρ. 1 ΠΚ, ενώ σύμφωνα με το ίδιο εδάφιο ενδιαφέρουσες για το ποινικό δίκαιο είναι οι πράξεις των ατόμων με ηλικία τουλάχιστον οκτώ ετών. Διαπιστώνουμε έτσι ότι σε σχέση με τον Ποινικό Κώδικα του 1950 το κατώτερο όριο ηλικίας των ανήλικων δραστών ανέρχεται κατά ένα έτος (οκτώ αντί για επτά έτη) κι αργότερα με το Ν.4619/2019 σε 12 έτη.

Κατ' αντιδιαστολή συμπεραίνουμε ότι οι πράξεις των ατόμων με ηλικία μικρότερη από οκτώ έτη είναι απολύτως αδιάφορες για το ποινικό δίκαιο, δεν τίθενται ζητήματα καταλογισμού της πράξης σε αυτά και κατά συνέπεια δεν τους επιβάλλονται οι κυρώσεις που προβλέπονται στις διατάξεις του ογδού κεφαλαίου. Επιπλέον το όριο της περιορισμένης ποινικής ευθύνης των ανηλίκων ανέρχεται στα δεκαπέντε έτη, όπου υπό συγκεκριμένες περιστάσεις, τις οποίες περιγράφει το άρθρο 127 ΠΚ, μπορεί να επιβληθεί ποινικός σφραγισμός σε βάρος του ανηλίκου. Πριν την ηλικία των δεκαπέντε ετών, οι ανήλικοι τεκμαίρονται ως ακαταλόγιστοι με συνέπεια μόνες δυνατές κυρώσεις που μπορούν να επιβληθούν σε βάρος τους να είναι τα αναμορφωτικά και τα θεραπευτικά μέτρα.

Η ηλικία και μόνο του δράστη ανεξαρτήτως του επιπέδου πνευματικής ωρίμανσης του δύναται να τον κατατάξει είτε στην κατηγορία των ποινικά ανεύθυνων ανηλίκων (12-14 έτη), είτε στην κατηγορία των περιορισμένων ποινικά υπευθύνων (15-18 έτη) όπου και εκεί κατά βάση θεωρούνται ακαταλόγιστοι, μπορούν όμως υπό προϋποθέσεις να θεωρηθούν ποινικά υπεύθυνοι και να τους επιβληθεί η ποινή του εγκλεισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων²⁸.

Ποινή επομένως μπορεί να επιβληθεί σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις σε βάρος του ανηλίκου και κάτω από πολύ αυστηρές προϋποθέσεις τις οποίες ορίζει το άρθρο 127 ΠΚ.

²⁸ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 516, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

Αυτό συμβαίνει γιατί όπως προαναφέρθηκε, η ποινή επιβάλλεται ως απάντηση στο έγκλημα που διετάραξε την ειρηνική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν τα έννομα αγαθά. Αποτελεί την τρίτη στιγμή του ποινικού φαινομένου και μπορεί να επιβληθεί μόνο εφόσον υπάρχει το έγκλημα το οποίο οριοθετείται στο νόμο. Έγκλημα όμως βάσει του άρθρου 14 ΠΚ είναι η άδικη και καταλογιστή στο δράστη πράξη. Εξούστε οι ανήλικοι όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, είναι ακαταλόγιστοι βάσει του άρθρου 121 παρ.1, συνεπώς δεν μπορούν να τελέσουν πλήρες έγκλημα σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 14 ΠΚ.²⁹

Ακόμα και αυτοί που υπερβαίνουν τα δεκαπέντε έτη θεωρούνται κατά βάση ακαταλόγιστοι και μόνο κατ' εξαίρεση μπορούν να θεωρηθούν ικανοί για καταλογισμό, άρα ικανοί για τέλεση πλήρους εγκλήματος και συνεπώς μπορούν να υπόκεινται σε ποινές. Από τη στιγμή που οι ανήλικοι μπορούν να πραγματοποιήσουν μόνο ατελές έγκλημα, δηλαδή άδικη πράξη η οποία δεν είναι καταλογιστή, δεν θα τους επιβληθούν ποινές ως απάντηση, αλλά κυρώσεις που στοχεύουν στη διαπαιδαγώγησή τους και στη συνειδητοποίηση του αδικού της πράξης τους ώστε να αποφευχθεί η μελλοντική τους επανατέλεση. Τέτοιες κυρώσεις είναι τα αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα που θα αναλύσουμε στη συνέχεια.

5. Αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 ΠΚ) Νομική φύση

Τα αναμορφωτικά μέτρα αποτελούν τη βασική κύρωση του δικαίου ανηλίκων εν στενή έννοια και δύνανται να επιβληθούν σε όλους τους ανήλικους δράστες που δεν υποφέρουν από κάποια ψυχική πάθηση, καθώς σε αυτούς εφαρμόζεται η έτερη κύρωση του δικαίου ανηλίκων, τα θεραπευτικά μέτρα. Ως προς τη νομική φύση των αναμορφωτικών μέτρων έχουν διατυπωθεί διαφορετικές γνώμες, τις οποίες θα ήταν ενδιαφέρον να αναλύσουμε.

Σύμφωνα με την επικρατούσα στη θεωρία αλλά και στην πάγια νομολογία, τα αναμορφωτικά μέτρα είναι μέτρα ασφαλείας αναπληρωματικά της ποινής. Η άποψη αυτή συμβαδίζει με την ίδια τη φύση του συστήματος κυρώσεων, ήτοι του δυαδικού συστήματος ποινών και μέτρων ασφαλείας. Δεδομένου ότι τα αναμορφωτικά μέτρα δεν μπορούν να αποτελέσουν ποινές για τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω, μόνο εφικτό καθίσταται να

²⁹ Βλ. σχετικά Ν. Κουράκη / Ε. Σταθουλοπούλου/ Φ. Μηλιώνη, Νεαροί κρατούμενοι μετά την αποφυλάκισή τους: Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, τα ποσοστά υποτροπής και η περαιτέρω πορεία τους μέσα στην κοινωνία, Ποινικός Λόγος, 2004, 2895 επ

αποτελούν μέτρα ασφαλείας. Άλλωστε το γεγονός ότι δε μπορούν να επιβληθούν συμπληρωματικά με την ποινή (ποινικό σωφρονισμό ή μειωμένη ποινή βάσει του άρθρου 130 ΠΚ) συνηγορεί στην κρατούσα άποψη ότι τα μέτρα αυτά συνιστούν μέτρα ασφαλείας αναπληρωματικά της ποινής. Ωστόσο η άποψη αυτή έχει επικριθεί καθώς δεν συνυπολογίζει βασικά στοιχεία των μέτρων ασφαλείας. Κυρίως δεν συνεκτιμά την έννοια της επικινδυνότητας ως συστατικού στοιχείου των μέτρων ασφαλείας. Τα τελευταία επιβάλλονται ενάντια σε δράστες που έχουν κριθεί επικίνδυνοι και στοχεύουν στην ασφάλεια της κοινωνίας.

Κατά την άποψη του καθηγητή Αλεξιάδη, ο οποίος ενόψει της ανυπαρξίας καταλογισμού του ανήλικου δράστη και άρα αδυναμίας ενασχόλησης του ποινικού δικαίου με αυτόν, προέκρινε το διοικητικό χαρακτήρα των αναμορφωτικών μέτρων. Την άποψη αυτή υιοθέτησε και η Εισηγητική Έκθεση στο σχέδιο νόμου για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων (Ν. 3189/2003).

1) Κύρια αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 παρ.1 ΠΚ)

Τα κύρια αναμορφωτικά μέτρα περιγράφονται στο άρθρο 122 ΠΚ. Πριν τη θέσπιση του Ν. 3189/2003, το άρθρο 122 ΠΚ περιελάμβανε μονάχα τέσσερα κύρια αναμορφωτικά μέτρα, εκ των οποίων τρία μη ιδρυματικά και ένα ιδρυματικό. Συγκεκριμένα περιείχε α) την επίπληξη, β) την ανάθεση της επιμέλειας του ανήλικου σε γονείς, επιτρόπους ή κηδεμόνες, γ) την ανάθεση της επιμέλειας σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων και δ) ως έσχατο ιδρυματικό μέτρο προέβλεπε την τοποθέτηση του ανήλικου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό κατάστημα αγωγής.

Με το νόμο 3189/2003 ωστόσο, αυξήθηκε ο αριθμός των αναμορφωτικών μέτρων που προβλέπονται στο άρθρο 122 ΠΚ. Από τέσσερα, ο αριθμός τους ανήλθε σε δώδεκα, γεγονός που λύνει τα χέρια του εκάστοτε δικαστή ανηλίκων. Πάντως η αρίθμηση των αναμορφωτικών μέτρων παραμένει ενδεικτική, καθώς ο δικαστής δύναται να επιβάλλει ως αναμορφωτικό μέτρο, κάποιο μέτρο που βρίσκεται εκτός των ορισμένων στο άρθρο 122 ΠΚ. Φυσικά κάτι τέτοιο δε λαμβάνει χώρα στην πραγματικότητα καθώς οι δικαστές επιλέγουν πάντα μέσα από τη λίστα των μέτρων του 122 ΠΚ. Οι τελευταίοι διστάζουν να εφαρμόσουν τα νεοεισαχθέντα με το Ν. 3189/2003 μέτρα, επιλέγοντας συνήθως μεταξύ των τεσσάρων που περιλαμβάνονταν

στον Ποινικό Κώδικα του 1950 πριν την εφαρμογή του Ν. 3189/2003. Μετά τον τελευταίο νόμο τα αναμορφωτικά μέτρα έχουν διαμορφωθεί ως εξής:

α) Επίπληξη

Το πρώτο και το ηπιότερο από τα κύρια αναμορφωτικά μέτρα είναι η επίπληξη του ανηλίκου. Η επίπληξη είναι η επίσημη αποδοκιμασία της πράξης από το δικαστήριο, πρέπει να είναι προφορική και δεν πρέπει να διαταράσσεται από τον ανήλικο. Η αποδοκιμασία της πράξης πρέπει να συνδέεται και με μία έκκληση στην καλή θέληση, την τιμή, το συναίσθημα της ευθύνης του δράστη για ενθάρρυνση στη μελλοντική σύννομη συμπεριφορά του δράστη. Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει μέτρα, τα οποία συνίστανται σε επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του. Παρ' όλα αυτά, η σωρευτική επιβολή μέτρων δεν έχει νόημα γιατί το αναμορφωτικό ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο, χάνει το χαρακτήρα του αυτοτελούς και σοβαρού μέτρου του ποινικού δικαίου ανηλίκων.

Είναι ένα αυτοτελές αναμορφωτικό μέτρο που επιβάλλεται τόσο ως απάντηση σε πράξη του ανηλίκου από το δικαστήριο, όσο και από τον εισαγγελέα στα πλαίσια της αποχής από την ποινική διαδικασία κατά τους ορισμούς του άρθρου 46 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Αποτελεί μία από τις τρεις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση διάπραξης πταίσματος όπως περιγράφεται στο άρθρο 128 ΠΚ. Επιβάλλεται επίσης στον ανήλικο ως περιοριστικός όρος στα πλαίσια της προδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 286 ΚΠΔ. Ουσιαστικά η επίπληξη πρόκειται για μια αποδοκιμασία με επίσημο χαρακτήρα προς τον ανήλικο από το Δικαστήριο εξαιτίας της πράξης του. Έχει τη μορφή παραινήσεων με προειδοποιητικό περιεχόμενο και απευθύνεται βασικά προς τον ανήλικο αλλά και στους γονείς του. Η επίπληξη πραγματοποιείται προφορικά καθώς μέσω του προφορικού λόγου καθίσταται εφικτό να συναισθανθεί ο ανήλικος τη σημασία της πράξης του και να αναγνωρίσει το λάθος του.

Τέλος κατά την εφαρμογή του μέτρου αυτού μπορεί να συνδράμει η Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ασκώντας προστατευτική επίβλεψη. Η τελευταία ασκείται το πολύ μέχρι έξι μήνες, ενώ αν διαπιστωθεί δυσμενής εξέλιξη στη συμπεριφορά των ανηλίκων, υποβάλλεται από τους επιμελητές προς το δικαστήριο, πρόταση για αντικατάσταση του αναμορφωτικού μέτρου.

β) Η υπεύθυνη ανάθεση επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, τους επιτρόπους ή τους κηδεμόνες του

Το εν λόγω αναμορφωτικό μέτρο επιβάλλεται από το Δικαστήριο μετά τη δίκη και κατά την κήρυξη του ανηλίκου ως αθώου λόγω έλλειψης καταλογισμού. Μπορεί να επιβληθεί και αυτό από τον εισαγγελέα στα πλαίσια της αποχής από την ποινική δίωξη κατά τις επιταγές του άρθρου 46 ΚΠΔ, ενώ συνιστά τη δεύτερη δυνατή κύρωση σε ανήλικο που δικάστηκε για πταισματικής φύσεως παράβαση. Προβλέπεται στο άρθρο 122 ΠΚ παρ.1 περ. β' ως αναμορφωτικό μέτρο, εμπεριέχεται ωστόσο και στη διάταξη του άρθρου 123 παρ.1 περ. α' ΠΚ ως θεραπευτικό μέτρο. Σύμφωνα με τον παλιότερο ΚΠΔ υπήρχε δυνατότητα να επιβληθεί και ως περιοριστικός όρος κατά τους ορισμούς του άρθρου 282 παρ. 2 ΚΠΔ, κάτι που καταργήθηκε με το νέο ΚΠΔ.

Συνάμα απαραίτητο είναι να διαθέτουν οι γονείς το δικαίωμα άσκησης της επιμέλειας όπως αυτό περιγράφεται στις διατάξεις του άρθρου 1510 Αστικού Κώδικα (ΑΚ) . Έτσι θα λέγαμε ότι ο νομοθέτης εμπιστεύεται το ζήτημα της κοινωνικής επανένταξης του ανηλίκου στα κατάλληλα άτομα, παρά το γεγονός ότι υπό την εποπτεία τους ο ανήλικος παρουσίασε παραβατική συμπεριφορά. ΗΧαρακτηριστική είναι η περίπτωση του άρθρου 360 παρ. 3 ΠΚ όπου ρητά αυξάνεται η ποινική ευθύνη των γονέων του ανηλίκου στους οποίους έχει ανατεθεί η υπεύθυνη επιμέλεια κατά το άρθρο 122 ΠΚ. Έτσι σε περίπτωση που ο ανήλικος καταφύγει και πάλι στο έγκλημα, οι γονείς του θα τιμωρηθούν βαρύτερα για παραβίαση της εποπτείας του. Αυτό ουσιαστικά προϋποθέτει υποτροπή του ανηλίκου καθώς μέσω της πρώτης αξιόποινης πράξης του υποχρεώθηκαν οι γονείς να ασκήσουν την υπεύθυνη επιμέλεια και στη συνέχεια βάσει αυτής τιμωρούνται βαρύτερα για την επόμενη αξιόποινη πράξη του ανηλίκου.

Πέραν όμως της ποινικής ευθύνης των γονέων για πλημμελή εποπτεία του ανηλίκου, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι και σε αστικό επίπεδο προβλέπονται ρυθμίσεις σχετικά με την παραμέληση της εποπτείας του νεαρού ατόμου από τους γονείς του. Συγκεκριμένα, από το

συνδυασμό των άρθρων 923 και 1510 ΑΚ συνάγεται μαχητό τεκμήριο σε βάρος του γονέα για την ύπαρξη πταίσματος του σχετικά με την άσκηση της εποπτείας.³⁰

γ) Ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια

Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια είναι ένα κύριο αναμορφωτικό μέτρο, όπως και τα προεκτεθέντα, το οποίο επιβάλλεται από το δικαστήριο στα πλαίσια απόφασης του για αδίκημα που τέλεσε ανήλικος δράστης. Μπορεί και αυτό να διαταχθεί από τον εισαγγελέα στα πλαίσια της αποχής από την ποινική δίωξη (άρθρο 45Α παρ. 2 ΚΠΔ. Το συγκεκριμένο μέτρο εισήχθη για πρώτη φορά στη λίστα του άρθρου 122 ΠΚ με το Ν. 3189/2003, ο οποίος το συμπεριέλαβε και στο άρθρο 123 ΠΚ ως θεραπευτικό μέτρο. Παλαιότερα δεν εφαρμοζόταν ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο, ενώ σήμερα μετά και την εισαγωγή του με το Ν.3189/2003 δεν εφαρμόζεται συχνά στην πράξη εξαιτίας της έλλειψης ανάδοχων οικογενειών. Η ανάθεση του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια διατάσσεται από το δικαστήριο ανηλίκων ύστερα από την εξεύρεση κατάλληλης οικογένειας από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων. Η ανάδοχη οικογένεια είναι οικογένεια είτε επιδοτούμενη από το Κράτος είτε οικογένεια που δέχεται τον ανήλικο με βάση τις ιδέες του εθελοντισμού είτε συγγενική . Ο θεσμός των ανάδοχων οικογενειών είναι κατοχυρωμένος ήδη στο επίπεδο του οικογενειακού δικαίου, στην πράξη όμως, όπως προαναφέρθηκε, φαίνεται να υπολειτουργεί.³¹

δ) Ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων (ά. 122 παρ.1 περ. δ' ΠΚ)

Πρόκειται για αυτοτελές κύριο αναμορφωτικό μέτρο, που επιβάλλεται με δικαστική απόφαση του δικαστηρίου ανηλίκων κατόπιν δίκης του, είτε με απόφαση του εισαγγελέα στην

³⁰ Ευστρατιάδης Σωτήριος, Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα των ανηλίκων- μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα, πηγή νέων δυσχερειών, Ποινική Δικαιοσύνη, 11/2003, σελ. 1178.

³¹ Τερζόγλου Μαρίνα, Ο Ν. 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, Ποινική Δικαιοσύνη 11/2003, σελ. 1180.

διάταξη του για αποχή από την ποινική δίωξη (άρθρο 46ΚΠΔ). Οι επιμελητές ανηλίκων στους οποίους ανατίθεται η επιμέλεια του ανηλίκου, ανήκουν στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, και είναι αυτοί που αναλαμβάνουν την ευθύνη της επιμέλειας τις περισσότερες φορές που επιβάλλεται το συγκεκριμένο αναμορφωτικό μέτρο.

Η ανάθεση της επιμέλειας σε ιδρύματα ανηλίκων ως μη ιδρυματικού μέτρου (πρόκειται για τα προνοιακά ιδρύματα και όχι για τα ιδρύματα αγωγής του άρθρου 122 παρ.1 περ. ιβ' ΠΚ σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση του Ν. 3189/2003) από την άλλη δεν εφαρμόζεται στην πράξη, με συνέπεια η σχετική πρόβλεψη του άρθρου 122 παρ.1 περ. δ' ΠΚ να καθίσταται ουσιαστικά ανενεργή ενώ στις προστατευτικές εταιρείες σπάνια μόνο ανατίθεται το έργο της επιμέλειας του ανηλίκου. Ουσιαστικά η ύπαρξη της δυνατότητας για ανάθεση της επιμέλειας στους επιμελητές ανηλίκων έχει εξοβελίσει τις δύο έτερες δυνατές λύσεις που προτείνονται από το νόμο. Μάλιστα διατυπώθηκε η θέση ότι προτιμότερη θα ήταν η ανάθεση της επιμέλειας στον επιμελητή ο οποίος πραγματοποίησε την κοινωνική έρευνα για την προσωπικότητα του ανηλίκου κατά τη διάρκεια της προδικασίας (ά. 239 παρ. 2 εδ. β' ΚΠΔ).³² Επισημαίνεται το άρθρο 9 ΠΔ 49/1979, είναι δυνατή η εφαρμογή του εν λόγω αναμορφωτικού μέτρου και σε προπαραβατικούς ανήλικους, σε άτομα δηλαδή που διαβιούν σε εγκληματογόνο περιβάλλον και καθίσταται αναγκαία η προστασία τους και η απομάκρυνση τους από τις εγκληματικές συνήθειες. Η προσφυγή, ωστόσο, στη λύση αυτού του μέτρου θα πρέπει να γίνεται με σύνεση και όχι καταχρηστικά δεδομένων των αλλαγών που συνεπάγονται στη ζωή του ανηλίκου.

Το γεγονός ότι το νεαρό άτομο απομακρύνεται από την οικογένειά του επηρεάζει τη ψυχολογία του με συνέπεια κατ' εξαίρεση μόνο να συνιστά απαραίτητη η προσφυγή στο εν λόγω μέτρο. Αυτό άλλωστε υπαγορεύουν και τα διεθνή κείμενα δικαίου ανηλίκων, όπως η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ά. 9 παρ.1), η υπ' αριθμόν 17 Κατευθυντήρια Αρχή του Ριάντ και ο υπ' αριθμόν 18.2 Κανόνας του Πεκίνου.³³

³² Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 229, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013

³³ ό.π.,σελ.230-234.

ε) Συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη (ά. 122 παρ.1 περ. ε' ΠΚ)

Η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη αποτελεί με τη σειρά της ένα αυτοτελές κύριο αναμορφωτικό μέτρο. Προστέθηκε με το νόμο 3189/2003 στη λίστα των μέτρων του άρθρου 122 ΠΚ τα οποία επιβάλλονται κατά κύριο λόγο στα πλαίσια δικαστικής απόφασης.

Το μέτρο αυτό μοιάζει ιδιαίτερος πρωτοποριακό δεδομένου ότι εκφεύγει των συμβατικών πλαισίων απονομής δικαιοσύνης και θέτει την κατά παρέκκλιση διαδικασία στο προσκήνιο της δικαιοσύνης των ανηλίκων. Συνάμα όμως η παρουσία αυτής της εναλλακτικής μεθόδου στη λίστα των αναμορφωτικών μέτρων συνιστά αντίφαση, δεδομένου ότι ενώ από τη φύση της πρόκειται για εξωδικαστική επίλυση των διαφορών μεταξύ θύματος και δράστη, η επιβολή της προϋποθέτει την έκδοση δικαστικής απόφασης κατά την παραδοσιακή διαδικασία απονομής δικαιοσύνης.³⁴

Η συνδιαλλαγή είναι μια διαδικασία που περιλαμβάνει τη διαμεσολάβηση και τη διαιτησία και έχει σαν αποτέλεσμα την αποζημίωση, την αποκατάσταση της βλάβης, την έκφραση συγγνώμης ή και τη συμφιλίωση μεταξύ θύματος και δράστη.³⁵

Η συνδιαλλαγή της περίπτωσης ε' του άρθρου 122 ΠΚ είναι νοηματικά ευρύτερη του επόμενου αναμορφωτικού μέτρου της αποζημίωσης καθώς η τελευταία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της συνεννόησης μεταξύ των δύο πλευρών, του θύματος και του δράστη. Πρακτικά πραγματοποιείται με τη φυσική προσέγγιση του δράστη με το θύμα, ώστε να κατανοήσουν τα μεταξύ τους προβλήματα, να άρουν τις παρεξηγήσεις που έχουν προκληθεί και να εκδηλωθεί από πλευράς ανηλίκου ειλικρινής συγγνώμη προς την πλευρά του θύματος. Έτσι μπορεί να καταστεί εφικτή η αποκατάσταση της βλάβης (ηθικής και υλικής) που προκλήθηκε από την πράξη του νεαρού παραβάτη.

Η συνδιαλλαγή ως εναλλακτική μορφή απονομής δικαιοσύνης, η οποία λαμβάνει χώρα στα πλαίσια της ανερχόμενης επανορθωτικής δικαιοσύνης, εφαρμόζεται σταδιακά περισσότερο, μένει όμως να φανεί αν θα αποτελέσει πραγματικότητα για τις περισσότερες

³⁴ Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 233-234, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

³⁵ Ευστρατιάδης Σωτήριος, Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα των ανηλίκων- μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα, πηγή νέων δυσχερειών, Ποινική Δικαιοσύνη, 11/2003, σελ. 1179.

υποθέσεις ανήλικων δραστών. Η χρησιμότητά της στο δίκαιο ανηλίκων είναι πολύ ουσιώδης αφού προστατεύει τους ανήλικους δράστες από την έκθεση στο ακροατήριο, το οποίο ειδικά για τους πρωτόπειρους δράστες συνιστά μεγάλη ψυχολογική επιβάρυνση³⁶.

στ) Αποζημίωση του θύματος (άρθρο 122 παρ. 1 περ. στ' ΠΚ)

Τόσο η συνδιαλλαγή που αναπτύχθηκε προηγουμένως όσο και η αποζημίωση του θύματος από το δράστη, η οποία αποτελεί το σύνηθες καταληκτικό αποτέλεσμα της διαδικασίας της συνδιαλλαγής, αποτελούν μέτρα που έχουν απασχολήσει τα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά προβλέπεται στον κανόνα 18.1 περ. δ' των Κανόνων του Πεκίνου η αποζημίωση του θύματος, ενώ στη Σύσταση της Νο. R (83) 7 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης γίνεται σαφής αναφορά στη φύση της αποζημίωσης ως κύρωσης εναλλακτικής της ποινής. Προτείνεται δηλαδή από τη Σύσταση προς τα κράτη-μέλη η υιοθέτηση της αποζημίωσης του θύματος ως εναλλακτικής της ποινής κύρωση ή ακόμα και ως συμπλήρωμα της ποινής, ανεξαρτήτως της ηλικίας του δράστη, γεγονός που σημαίνει ότι θα μπορούσε αυτή η πρόβλεψη να λάβει χώρα και στο δίκαιο ανηλίκων. Δεδομένου όμως ότι στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων δεν προβλέπονται ποινικές κυρώσεις σε βάρος του ανήλικου δράστη αλλά αναμορφωτικά μέτρα κατά βάση δεδομένου του ακαταλογίστου των ανηλίκων δυνάμει του άρθρου 121 ΠΚ, οι προβλέψεις για αποζημίωση του θύματος αλλά και της συνδιαλλαγής που προαναφέρθηκε φέρουν το χαρακτήρα του αναμορφωτικού μέτρου.³⁷

Θεσπίστηκε για πρώτη φορά στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων χάρη στο Ν. 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων. Για την ορθότερη εφαρμογή του μέτρου αυτού θα πρέπει οι ανήλικοι να υφίστανται άμεσα τις συνέπειες της πράξης τους, δηλαδή θα πρέπει από δικούς τους πόρους να αποζημιώνουν τα θύματά τους.

³⁶ Πούλου Ματίνα, ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΒΟΛΟΥY : Μία προσπάθεια αναμορφωτικής αγωγής για ανήλικους παραβάτες, The Art of Crime, Νοέμβριος 2016.

³⁷ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 520-521, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

Γνωρίζουμε άλλωστε ότι βάσει του άρθρου 135 ΑΚ ο ανήλικος άνω των δεκατεσσάρων ετών μπορεί να διαθέτει ελεύθερα τα έσοδα της προσωπικής του εργασίας και συνεπώς μπορεί να αποζημιώσει πιθανά θύματα του από την προσωπική του περιουσία. Φυσικά για να ανταποκριθεί ο ανήλικος στην υποχρέωση που του επιβάλλει το μέτρο αυτό θα πρέπει το δικαστήριο να μην επιδικάσει ιδιαίτερα μεγάλο ποσό, το οποίο δε θα μπορούσε βάσει της περιουσίας του να αποπληρώσει ο ανήλικος. Η επιβολή μεγάλων χρηματικών ποσών θα οδηγήσουν στην εμπλοκή και των γονέων στη διαδικασία αποζημίωσης του θύματος, γεγονός που αφενός δεν συνάδει με το προσωποπαγές της φύσης του αναμορφωτικού μέτρου, και αφετέρου δε συμβάλλει στο να κατανοήσει ο ανήλικος τις συνέπειες τη πράξης του³⁸.

ζ) Παροχή κοινωφελούς εργασίας (ά. 122 παρ.1 περ. ζ' ΠΚ)

Η παροχή κοινωφελούς εργασίας είναι ένας πολύ διαδεδομένος θεσμός στο εξωτερικό, ο οποίος αποκτά ολοένα και μεγαλύτερο έδαφος στην ελληνική ποινική πραγματικότητα. Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής εφαρμόζεται σε πολλές περιπτώσεις ελαφρών έως μετρίων πλημμελημάτων και πταισματικών παραβάσεων, είτε αντί του εγκλεισμού σε ίδρυμα ανηλίκων είτε ως συνοδευτική υποχρέωση του ανηλίκου κατά την παρακολούθηση κάποιου προγράμματος είτε ακόμη και πριν την εισαγωγή της υπόθεσης ενώπιον του δικαστηρίου ανηλίκων ως μία κατά παρέκκλιση της παραδοσιακής δικαστηριακής διαδικασίας, λύση. Η νομοθετική πρόβλεψη της παροχής κοινωφελούς εργασίας παίρνει σάρκα και οστά με την προσφορά από μέρους των ανηλίκων έργου σε διάφορους τομείς της κοινότητας (π.χ. καθάρισμα ακτών, καθάρισμα πάρκων και πεζοδρομίων κλπ.), όπου σε συνδυασμό και με τη ψυχολογική υποστήριξη που παρέχεται στον ανήλικο, ο τελευταίος αποκτά υπευθυνότητα και συνειδητοποιεί τη θέση του στην κοινωνία.

Η συμμετοχή στο πρόγραμμα της κοινωφελούς εργασίας πραγματοποιείται μόνο κατόπιν συναίνεσης του ανηλίκου.

³⁸ Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 531-532, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή, 2012.

Όσον αφορά τη νομοθετική πρόβλεψη του άρθρου 122 παρ.1 περ. ζ' ΠΚ, το μέτρο της παροχής κοινωφελούς εργασίας είναι αυτοτελές κύριο αναμορφωτικό.³⁹

Την ίδια φύση διαθέτει η παροχή κοινωφελούς εργασίας και στο γερμανικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων, όπου προβλέπεται ως αναμορφωτικό ή σωφρονιστικό μέτρο. Αντίθετα στο ελβετικό ανήκει στη λίστα των ποινών που μπορούν να επιβληθούν σε ανήλικους δράστες. Στην Ελλάδα εισήχθη στη λίστα του άρθρου 122 ΠΚ χάρη στο νόμο 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων, ωστόσο σπάνια μόνο τέθηκε σε εφαρμογή εξαιτίας της ανωτέρω περιγραφόμενης κατάστασης που επικρατεί στην ελληνική πραγματικότητα. Τις φορές που εφαρμόστηκε είχε κυρίως το χαρακτήρα πρόσθετου αναμορφωτικού μέτρου σύμφωνα με τους ορισμούς της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 122 ΠΚ. Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβολή του συγκεκριμένου μέτρου είναι η συναίνεση του ανήλικου δράστη, πράγμα το οποίο ουσιαστικά υπαγορεύεται από το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 22 παρ. 4 Συντ. Σύμφωνα με την τελευταία, απαγορεύεται οποιαδήποτε μορφή αναγκαστικής εργασίας και άρα και η κοινωφελής εργασία που παρέχεται χωρίς τη συναίνεση του ανήλικου. Έχουν διατυπωθεί ωστόσο και αντίθετες γνώμες επί αυτού του ζητήματος, οι οποίες επικαλούνται τη σημασία της διαπαιδαγώγησης του ανήλικου μέσα από την παροχή κοινωφελούς εργασίας, η οποία δεν θα πρέπει να τορπιλίζεται ευρισκόμενη υπό την αίρεση της συναίνεση του ανήλικου ή των γονέων του.

Απώτερος στόχος τίθεται η απόκτηση κοινωνικής ταυτότητας από πλευράς ανήλικου, δηλαδή η αυτοαναγνώριση του ως μέλους της κοινωνίας και η κατανόηση της θέσης του μέσα σε αυτή.⁴⁰

η) Παρακολούθηση κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς (ά. 122 παρ.1 περ. η' ΠΚ)

³⁹ Σχόλιο 128, Mangakis σε Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 172, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

⁴⁰ Μαργαρίτης Λάμπρος, Ποινικό δικονομικό δίκαιο ανηλίκων, σελ. 70, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1994.

Έχει ιδιαίτερη σημασία για τον ανήλικο η επαφή με εξειδικευμένο προσωπικό που μπορεί να τον καθοδηγήσει σε σωστά πρότυπα συμπεριφοράς και να του «διδάξει» ουσιαστικά να αντιδρά σύννομα στην αλληλεπίδρασή του με τους υπόλοιπους κοινωνούς. Για την παρακολούθηση τέτοιων προγραμμάτων αρμόδιες είναι δημόσιες υπηρεσίες και φορείς, ωστόσο συχνά παρεμβαίνουν και ιδιώτες στη διαδικασία αυτή με συνέπεια να συμβάλλουν καθοριστικά στην επιτυχή εκτέλεση του μέτρου αυτού. Διαπιστώνουμε έτσι ότι στην Ελλάδα αναγνωρίζεται για πρώτη φορά η συμβολή ιδιωτών στην απονομή δικαιοσύνης.

Η συνεργασία αυτή μεταξύ δημόσιων και ιδιωτικών φορέων έχει αποβεί ιδιαίτερωσ αποτελεσματική στο επίπεδο απονομής της δικαιοσύνης. Άποψη ωστόσο του γράφοντος είναι, ότι σε τόσο σημαντικούς τομείς άσκησης κοινωνικής πολιτικής, όπως η αντεγκληματική, δεν έχουν θέση οι ιδιώτες.

Η κοινωνική πολιτική αποτελεί δημόσια πολιτική, αφορά άμεσα τους πολίτες και δε θα πρέπει να υπεισέρχονται κατά την άσκηση της ιδιωτικά συμφέροντα τα οποία είναι ικανά να δυναμιτίσουν ανά πάσα στιγμή το έργο των δημόσιων φορέων και να υπονομεύσουν τους στόχους των ανωτέρω περιγραφόμενων προγραμμάτων.

θ) Φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης (ά. 122 παρ. 1 περ.θ' ΠΚ)

Αποτελεί πρακτική αποτύπωση της αρχής της διαπαιδαγώγησης η οποία διαπνέει συνολικά το ποινικό δίκαιο ανηλίκων και συνιστά το κύριο μέσο για την επανένταξη του ανηλίκου στο κοινωνικό σύνολο. Θεσπίστηκε με το Ν. 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων, προϊόν ωστόσο έμπνευσης του Έλληνα νομοθέτη υπήρξαν διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής του δικαίου ανηλίκων όπως η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 40 παρ. 4) και η Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο. R (87).

Πέραν όμως της επίδρασης στην προσωπικότητα του ατόμου, τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης συμβάλλουν στην εκμάθηση δεξιοτήτων από τον ανήλικο ώστε κατόπιν εκτέλεσης του μέτρου να διευκολύνεται ο τελευταίος στην εξεύρεση επαγγελματικής απασχόλησης. Στην πράξη βέβαια έχει αποδεικτεί ότι οι δικαστές προτιμούν να επιβάλλουν

προγράμματα εργασίας στους ανηλίκους παρά εκπαιδευτικά. Τα τελευταία συχνά κρίνονται ως πιο δαπανηρά σε σχέση με τα πρώτα, ενώ από τη φύση τους είναι λιγότερο τιμωρητικά σε σχέση με τα προγράμματα εργασίας. Ουσιαστικά για χάρη της ανταπόδοσης και λιγότερο της ειδικής πρόληψης, για την οποία κατάλληλα είναι τα εκπαιδευτικά προγράμματα, προτιμώνται τα προγράμματα εργασίας⁴¹.

ι) Παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής (ά. 122 αρ.1 περ. ι' ΠΚ)

Μία συνηθισμένη επιλογή αναμορφωτικού μέτρου των δικαστών ανηλίκων είναι η παρακολούθηση ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής από πλευράς ανήλικων δραστών. Αυτό συμβαίνει δεδομένου ότι οι περισσότερες παραβάσεις των νεαρών ατόμων έχουν σχέση με τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας και ειδικά αφορούν περιπτώσεις οδήγησης αυτοκινήτου ή δικύκλου χωρίς την απαιτούμενη άδεια.

Για πρώτη φορά εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη δυνάμει του Ν. 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας. Σημειώνεται πάντως ότι το μέτρο αυτό δεν επιβάλλεται μόνο με αφορμή παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Πάντως το γεγονός ότι δεν προβλέπεται εκ του νόμου τρόπος υλοποίησης του μέτρου αυτού, καθιστά αμφίβολη την πραγματοποίηση του⁴².

ια') Ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων (ά. 122 παρ.1 περ. ια')

Το εν λόγω αναμορφωτικό μέτρο αποτελεί το επαχθέστερο μη ιδρυματικό μέτρο από τα αναφερόμενα στο άρθρο 122 παρ. 1 ΠΚ82 . Εισήχθη στο άρθρο αυτό δυνάμει του Ν. 3189/2003. Φαίνεται να ομοιάζει με την περίπτωση δ' της λίστα του ά. 122 παρ.1 ΠΚ, ωστόσο η ουσιαστική τους διαφορά έγκειται στη λέξη «εντατική» της περίπτωσης ια'. Έτσι

⁴¹ Δημόπουλος Χ- Κοσμάτος Κ., Δίκαιο Ανηλίκων- Θεωρία και Πράξη, σελ.150.,εκδ.Νομική Βιβλιοθήκη,2017.

⁴² ό.π.,σελ.155-160.

διαπιστώνουμε ότι στο άρθρο αυτό θεσπίζονται δύο είδη επιμέλειας, η «απλή» της περίπτωσης δ' και η «εντατική» της υπό εξέταση περίπτωσης. Βάσει της Εισηγητικής Έκθεσης του Ν. 3189/2003, εναπόκειται στο δικαστήριο ανηλίκων να καθορίσει τη συχνότητα, τη διάρκεια και το περιεχόμενο της εντατικής επιμέλειας, η οποία ασκείται όπως και η επιμέλεια της περίπτωσης δ', από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων ή άλλη κοινωνική υπηρεσία⁴³.

Πάντως σε αυτήν την περίπτωση του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ, έχει ασκηθεί κριτική, δεδομένου ότι δε διευκρινίζει το περιεχόμενό της, δεν καθιστά σαφή τα όρια μεταξύ της «απλής» και της «εντατικής» επιμέλειας, ενώ δεν γίνεται αντιληπτό από την ανάγνωση της σε ποιες περιπτώσεις θα τυγχάνει εφαρμογής αυτή η περίπτωση .

ιβ') Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής (ά. 122 παρ.1 περ. ιβ' ΠΚ)

Το τελευταίο προβλεπόμενο αναμορφωτικό μέτρο στη λίστα του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ είναι β') Τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο ίδρυμα αγωγής (ά. 122 παρ.1 περ. ιβ' ΠΚ) Το τελευταίο προβλεπόμενο αναμορφωτικό μέτρο στη λίστα του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ είναι ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής. Πρόκειται για το μοναδικό ιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο, και γι' αυτό το λόγο η εφαρμογή του αποτελεί έσχατο μέσο, είναι δηλαδή επικουρική έναντι των υπολοίπων αναμορφωτικών μέτρων. Ο δικαστής με άλλα λόγια, θα εξετάσει πρώτα την πιθανότητα επιβολής μη ιδρυματικού αναμορφωτικού μέτρου και μόνο εφόσον αυτή κριθεί ασύμφορη και αναποτελεσματική, δύναται να επιβάλει το ιδρυματικό μέτρο της περίπτωσης ιβ' του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ. Η εφαρμογή του μέτρου αυτού προϋποθέτει τη στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου κάτι που αποτελεί εξόχως αυστηρή κύρωση για τον τελευταίο. Σύμφωνα με τους Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία Ανηλίκων Στερημένων της Ελευθερίας τους, στέρηση της ελευθερίας συνιστά κάθε μορφή κράτησης ή φυλάκισης ή τοποθέτησης ενός ατόμου με διαταγή οποιασδήποτε δικαστικής, διοικητικής ή άλλης αρχής σε δημόσιο ή ιδιωτικό περιοριστικό περιβάλλον, από το οποίο το άτομο δεν επιτρέπεται να απομακρυνθεί αυτοβούλως.

⁴³ Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, σελ. 179-180, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013.

Η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι για να επιβληθεί το μη ιδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο δεν απαιτείται ποινική ευθύνη του δράστη, σε αντίθεση με το άρθρο 127 ΠΚ όπου ο εγκλεισμός συνιστά ποινή και φυσικά απαιτείται η πλήρωση της υποκειμενικής υπόστασης της αξιόποινης πράξης. Η εισαγωγή ωστόσο του ανηλίκου σε ίδρυμα αγωγής, υπό το προηγούμενο καθεστώς πάντως, δεν επιβαλλόταν μόνο σε βάρος δραστών αξιόποινων πράξεων. Ο εγκλεισμός του ανηλίκου, εν τη απουσία αξιόποινης πράξης, η οποία είναι η βασική προϋπόθεση για την επιβολή κύρωσης καταπατά θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές όπως αυτή του άρθρου 7, αλλά και αρχές του ποινικού δικαίου, ενώ δε θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι προσβάλλει την αξιοπρέπεια του ατόμου κατά παράβαση του άρθρου 2 Συντ.

Μπορεί ακόμα να δοθεί άδεια δοκιμασίας η οποία χορηγείται ύστερα από αιτιολογημένη γνώμη του Διευθυντή του Ιδρύματος με διάρκεια το πολύ έξι μηνών, ωστόσο μπορεί να δοθεί παράταση για άλλους έξι μήνες. Η άδεια αυτή, η οποία χορηγείται και τμηματικά, αποσκοπεί στην ομαλή επανενσωμάτωση του ανηλίκου στο κοινωνικό σύνολο, εμποδίζει πιθανή ιδρυματοποίηση του ατόμου και συμβάλλει στην καλύτερη προσαρμογή του σε συνθήκες ελευθερίας.⁴⁴

Δε θα πρέπει να ξεχνάμε άλλωστε ότι ο ανήλικος που του επιβάλλεται το παρόν αναμορφωτικό μέτρο, δεν είναι καταδικασμένος σε εγκλεισμό με τη μορφή του 127 ΠΚ, συνεπώς η μεταχείριση του οφείλει να είναι πιο ήπια σε σχέση με τους ποινικά υπεύθυνους ανηλίκους που έχουν καταδικαστεί με την ποινή του εγκλεισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων.⁴⁵

2. Πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα (ά. 122 παρ. 2 ΠΚ)

Τα πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα αποτελούν πρόσθετες υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του, που επιβάλλονται συμπληρωματικά ενός κύριου αναμορφωτικού μέτρου. Σε αντίθεση με τα κύρια αναμορφωτικά μέτρα που ορίζονται συγκεκριμένα στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 122 ΠΚ, στην δεύτερη παράγραφο δεν περιγράφονται παραδείγματα πρόσθετων αναμορφωτικών μέτρων, ούτε

⁴⁴ ΑΠ 1372/2007.

⁴⁵ Βουλ. Πλημ. Αθ. 1230/2007.

ορίζεται με σαφήνεια η έννοια της διαπαιδαγώγησης. Με αυτόν τον τρόπο αφήνεται στην φαντασία του δικαστή η επιβολή πρόσθετων αναμορφωτικών μέτρων, ο οποίος βασισμένος στην προσωπικότητα του δράστη οφείλει να ορίσει το προσήκον μέτρο. Περιπτώσεις τέτοιων μέτρων που έχουν επιβληθεί στην πράξη, είναι η αποζημίωση του θύματος, προσφορά κοινωνικής εργασίας, παρακολούθηση προγράμματος ψυχολογικής στήριξης, επαγγελματικού προσανατολισμού, απαγόρευση παρακολούθησης ποδοσφαιρικών αγώνων κ.ά. Το σίγουρο πάντως είναι ότι οι δικαστές ανηλίκων σπάνια μόνο επιβάλλουν πρόσθετα αναμορφωτικά μέτρα, όπως επίσης σπάνια εκφεύγουν της επιβολής των τεσσάρων κύριων αναμορφωτικών μέτρων που ίσχυαν πριν την θέση σε ισχύ του Ν.3189/2003.

3. Συνολική αποτίμηση των αναμορφωτικών μέτρων

Η διεύρυνση της λίστας των αναμορφωτικών μέτρων χάρη στο Ν. 3189/2003 συνέβαλε καθοριστικά στην επαρκέστερη αντιμετώπιση των αξιόποινων πράξεων των ανηλίκων αλλά και στην καλύτερη μεταχείριση των τελευταίων. Ο δικαστής ανηλίκων διαθέτει πλέον περισσότερες επιλογές, οι οποίες αναλόγως της περίπτωσης μπορούν να κριθούν κατάλληλες για τη διαπαιδαγώγηση του ατόμου. Επιπλέον πολύ σημαντική υπήρξε η προσθήκη της παραγράφου 3 στο άρθρο 122 ΠΚ. Η σπουδαιότητά της έγκειται στο γεγονός ότι το αναμορφωτικό μέτρο ως κύρωση θα πρέπει να έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια και όχι να αφήνεται η δυνατότητα στο δικαστή να παρατείνει τη διάρκεια του για λόγους διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου.

Μία ακόμα σημαντική ρύθμιση σχετικά με τα αναμορφωτικά είναι αυτή του άρθρου 124 ΠΚ. Το δικαστήριο δύναται να αντικαταστήσει τα αναμορφωτικά μέτρα που επέβαλε στον ανήλικο, με άλλα τα οποία θεωρεί περισσότερο χρήσιμα και αναγκαία τα οποία μπορεί να είναι είτε ηπιότερα είτε και αυστηρότερα. Οι ρυθμίσεις του 124 ΠΚ θεσπίστηκαν κατά παρέκκλιση της αρχής του δεδικασμένου του άρθρου 57 ΚΠΔ, καθώς δίνεται η δυνατότητα στο δικαστή να αμφισβητήσει οριστική απόφαση του και να μεταβάλλει το είδος της κύρωσης που έχει επιβάλει στον ανήλικο παραβάτη. Πάντοτε όμως θα πρέπει κάθε μεταβολή του αναμορφωτικού μέτρου να διέπεται από τις αρχές της επικουρικότητας, της αναλογικότητας και της αναγκαιότητας, οι οποίες επιβάλλουν ιεράρχηση των μέτρων από τα ηπιότερα προς τα βαρύτερα και από τα εξωιδρυματικά προς τα ιδρυματικά. Επίσης σημαντική είναι και η

ρύθμιση του άρθρου 125 ΠΚ που αναφέρεται στη λήξη των αναμορφωτικών μέτρων. Συγκεκριμένα διευκρινίζεται ότι η παύση των αναμορφωτικών μέτρων πραγματοποιείται αυτοδικαίως με την πάροδο του 18ου έτους της ηλικίας του δράστη. Αν ωστόσο κριθεί από το δικαστήριο ότι χρειάζεται να συνεχιστεί η εφαρμογή του μέτρου αυτού, μπορεί, με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση, το δικαστήριο να διατάξει την παράταση του μέτρου έως το 21ο έτος της ηλικίας του δράστη. Στο σημείο αυτό σημαντικό είναι να αναλογιστούμε τη σημασία της ύπαρξης του ιδρυματικού μέτρου της τοποθέτησης ανηλίκων δραστών σε ίδρυμα αγωγής, στη λίστα των αναμορφωτικών μέτρων του άρθρου 122 παρ. 1 ΠΚ.⁴⁶

Όπως ήδη αναφέρθηκε τα αναμορφωτικά μέτρα επιβάλλονται σε ανήλικους δράστες, οι οποίοι βάσει του άρθρου 126 παρ. 1 ΠΚ (όσοι είναι 12-15 ετών) είναι ακαταλόγιστοι και συνεπώς δεν έχουν πλήρη ποινική ευθύνη. Αλλά και σύμφωνα με την τρίτη παράγραφο του άρθρου 126 ΠΚ, επιβάλλονται κατά βάση αναμορφωτικά μέτρα σε ανήλικο μεγαλύτερο των δεκαπέντε ετών δεδομένου ότι και αυτή η κατηγορία ανηλίκων αντιμετωπίζεται κατά κύριο λόγο ως ακαταλόγιστη. Υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις μπορεί μόνο να θεωρηθεί ο ανήλικος που υπερβαίνει τα δεκαπέντε έτη ως ποινικά υπεύθυνος, δηλαδή έχων πλήρη ικανότητα καταλογισμού και συνεπώς δύναται να του επιβληθεί η ποινή του εγκλεισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων. Γι' αυτούς το έγκλημα είναι μια συνειδητή επιλογή, την οποία έκριναν ως ορθή, πράγμα που δικαιολογεί σε βάρος τους τη κοινωνική αντίδραση που ενυλώνεται στην ποινή.⁴⁷

Η φύση του μέτρου αυτού μοιάζει ανταποδοτική, στοιχείο που ενυπάρχει στην ποινή, η οποία όμως όπως προειπώθηκε προϋποθέτει την ικανότητα καταλογισμού του ατόμου, γεγονός άγνωστο (κατά κύριο λόγο) στο δίκαιο ανηλίκων. Η παραπάνω περιγραφείσα αδυναμία του άλλωστε, να ανταποκριθεί στις στοχεύσεις του νομοθέτη συνηγορεί με τη σειρά της στην απόσυρση του από το άρθρο 122 ΠΚ και στην εφεξής υιοθέτηση μονάχα εξωιδρυματικών μέτρων για την επιτυχή αντιμετώπιση της ανήλικης παραβατικότητας.

⁴⁶ Σπινέλλη-Τρωϊάνου, ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, Β' Έκδοση, σελ. 90, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή, 1992.

⁴⁷ Δημοπούλος Χ.-Κοσμάτος Κ., Ποινικό Δίκαιο Ανηλίκων- Θεωρία και Πράξη, σελ. 221-223, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.

ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΠΩΠΙΣΗ

Οι δικονομικοί κανόνες βέβαια του δικαίου των ανηλίκων δεν εμπεριέχονται σε ένα μόνο νομοθέτημα, όπως συμβαίνει με τους κανόνες του ουσιαστικού δικαίου που είναι καταγεγραμμένοι στο όγδοο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, αλλά βρίσκονται διάσπαρτοι στις διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, σε διαφορετικά κεφάλαια ανάλογα με το αντικείμενο το οποίο ρυθμίζουν.

Εφόσον όμως δεν υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις για τους ανήλικους δράστες, τότε εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που ισχύουν και για τους ενήλικες παραβάτες, πάντοτε όμως θα πρέπει να συνάδουν με το πνεύμα της ειδικής μεταχείρισης των ανηλίκων. Ρυθμίσεις για τους ανήλικους δράστες περιλαμβάνονται και σε συνταγματικές διατάξεις και συγκεκριμένα στο άρθρο 96 παρ. 3 Συντ. όπου γίνεται λόγος για τα ειδικά δικαστήρια που εκδικάζουν τις υποθέσεις των ανηλίκων, τα δικαστήρια των ανηλίκων. Στην ίδια διάταξη γίνεται λόγος και για τις εξαιρέσεις που λαμβάνουν χώρα στις δίκες των ανηλίκων. Συγκεκριμένα αναφέρεται χαρακτηριστικά η εξαίρεση από τη διάταξη του άρθρου 93 παρ. 2 Συντ., δηλαδή από τη δημοσίευση των αποφάσεων και τη δημοσιότητα της δίκης. Στο σημείο αυτό ο νομοθέτης πραγματοποίησε μια στάθμιση των συμφερόντων που συγκρούονται μέσα από τη δημοσιότητα ή μη της ακροαματικής διαδικασίας στο δικαστήριο ανηλίκων. Από τη μία πλευρά η δημοσιότητα της δίκης εξασφαλίζει την ορθή απονομή της δικαιοσύνης, απομακρύνοντας τον κίνδυνο δικαστικών αυθαιρεσιών, αλλά από την άλλη έγκειται ζήτημα προστασίας της προσωπικότητας του νεαρού δράστη⁴⁸. Επειδή οι πιθανότητες να αυθαιρετήσει δικαστής σε βάρος ανηλίκου είναι μικρές, και επειδή στη δίκη με ανήλικο δράστη πραγματοποιείται ευρύς έλεγχος της προσωπικότητας του κατηγορουμένου μέσω της εισφοράς στοιχείων για τον ανήλικο από τους Επιμελητές ανηλίκων κατόπιν της κοινωνικής

⁴⁸ Μαργαρίτης Λάμπρος, Ανήλικοι κατηγορούμενοι και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού: Αντικατάσταση περιοριστικών όρων με προσωρινή κράτηση, Ποινική Δικαιοσύνη, 4-5/2012, σελ. 381-382.

έρευνας που έχουν πραγματοποιήσει, γίνεται κατανοητό ότι προκρίνεται η προστασία της αξιοπρέπειας του εύθραυστου ανήλικου ατόμου από την κοινωνική αδιακρίσια.

Τη σημασία αυτή του αποκλεισμού της δημοσιότητας στις δίκες των ανηλίκων επισημαίνει και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο άρθρο 6 παρ. 1 εδ. β', καθώς και το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα στο άρθρο 14 παρ. 1 εδ. δ'. Ο Πρότυπος Νόμος για το Σύστημα της Δικαιοσύνης Ανηλίκων με τη σειρά του, προβλέπει την κεκλεισμένη των θυρών διαδικασία αλλά τονίζει ότι η απόφαση του δικαστηρίου απαγγέλλεται δημόσια, πράγμα που βέβαια δεν εναρμονίζεται με την ελληνική πρακτική. Πάντως στην έννοια της κεκλεισμένων των θυρών διαδικασίας δεν περιλαμβάνεται και η απουσία αστυνομικών οργάνων, που εκτελούν την υπηρεσία τους, από την ακροαματική διαδικασία. Επιπλέον στο άρθρο 96 παρ. 3 Συντ. αναφέρεται χαρακτηριστικά, ότι στις δίκες ανηλίκων δραστών εξαιρείται η εφαρμογή του άρθρου 97 παρ. 2 Συντ. το οποίο κάνει λόγο για εκδίκαση κακουργηματικών πράξεων από τα μικτά ορκωτά δικαστήρια. Τα μικτά ορκωτά δικαστήρια είναι καθ' ύλη αρμόδια μόνο για κακουργηματικές πράξεις, πράγμα όμως που δε μπορεί να ισχύσει στις δίκες ανηλίκων λόγω της κατά πλάσμα δικαίου πλημμεληματικής φύσης των πράξεων του ανήλικου.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε αναλυτικά σε θεσμούς και πρόσωπα που σχετίζονται με την απονομή δικαιοσύνης στις δίκες ανηλίκων. Θα εξετάσουμε τη λειτουργία των δικαστηρίων ανηλίκων, τη σημασία του ειδικού εισαγγελέα για ανήλικους δράστες ή αλλιώς εισαγγελέα ανηλίκων, καθώς και το ρόλο της αστυνομίας στη μεταχείριση των δραστών αυτών. Θα αναφερθούμε ειδικά δε στο ρόλο της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων στην έκβαση της δίκης του ανήλικου παραβάτη και στη σημαίνουσα παρέμβαση της για την επιλογή της προσήκουσας κύρωσης που θα επιβληθεί σε αυτόν.⁴⁹

Συνεπώς στα δικαστήρια ανηλίκων υπάγονται οι υποθέσεις με κατηγορούμενο δράστη οκτώ ετών και άνω, έως την ηλικία των δεκαοκτώ ετών όπου επέρχεται η ενηλικίωσή του και καθίστανται πλέον αρμόδια τα τακτικά ποινικά δικαστήρια. Η σύνθεση των δικαστηρίων ανηλίκων περιγράφεται στο άρθρο 7 ΚΠΔ, όπου γίνεται η διάκριση ανάμεσα στα μονομελή και στα τριμελή δικαστήρια.

⁴⁹ Μαργαρίτης Λάμπρος, *Ανήλικοι κατηγορούμενοι και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού: Αντικατάσταση περιοριστικών όρων με προσωρινή κράτηση, Ποινική Δικαιοσύνη, 4-5/2012, σελ. 384*

Αν αυτή δεν πραγματοποιηθεί σύμφωνα με τους ορισμούς του νόμου τότε υπάρχει κακή σύνθεση του δικαστηρίου και συνεπώς ιδρύεται δικαίωμα αναίρεσης από τους διάδικους λόγω απόλυτης ακυρότητας του άρθρου 171 εδ. α' ΚΠΔ. Αντίστοιχο λόγο αναίρεσης της απόφασης για απόλυτη ακυρότητα του εδ. α' του άρθρου 171 ΚΠΔ ιδρύει και η μη ρητή καταγραφή του λόγου κωλύματος του διορισθέντος τακτικού δικαστή ανηλίκων στα πρακτικά της δίκης και στην απόφαση κατόπιν αυτής, εξαιτίας του οποίου επήλθε η αναπλήρωσή του από τον αναπληρωτή δικαστή. Στις δίκες των ανηλίκων σύμφωνα με το άρθρο 4 Ν. 3860/2010 λαμβάνεται ειδική πρόνοια για την υποχρεωτική συμμετοχή του εισαγγελέα ανηλίκων. Η μη συμμετοχή του εισαγγελέα στο ακροατήριο δημιουργεί όπως και στις δίκες των ενηλίκων απόλυτη ακυρότητα κατά το άρθρο 171 περ. β' ΚΠΔ. Στο άρθρο 113 ΚΠΔ προσδιορίζεται το αντικείμενο των δικαστηρίων ανηλίκων με βάση τη σύνθεσή τους.

Με την τελευταία τροποποίηση του χάρη στο άρθρο 31 του Ν. 4356/2015 έγινε πιο σαφής η οριοθέτησή των περιπτώσεων που υπάγονται στα εκάστοτε δικαστήρια σε σχέση με αυτή που είχε προκύψει μέσα από το άρθρο 6 του Ν. 3860/2010. Βασική προϋπόθεση για την ενασχόλησή τους είναι η τέλεση της πράξης κατά τη διάρκεια της ανηλικότητας του δράστη.⁵⁰

Κρίσιμος χρόνος δηλαδή είναι ο χρόνος της τέλεσης, ο οποίος και με βάση το άρθρο 17 ΠΚ είναι αυτός που ενδιαφέρει στο ποινικό δίκαιο. Άλλωστε όπως αναφέραμε και παραπάνω στην περίπτωση του άρθρου 133 ΠΚ, οι υποθέσεις των νεαρών ενηλίκων εκδικάζονται από τα τακτικά ποινικά δικαστήρια, πράγμα που αποδεικνύει την ισχύ του παραπάνω κανόνα. Επιστρέφοντας λοιπόν στη δικονομική διάταξη του άρθρου 113 ΚΠΔ, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι στο μονομελές δικαστήριο ανηλίκων εκδικάζονται οι υποθέσεις των ανηλίκων που δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα του τριμελούς δικαστηρίου. Κατ' αντιδιαστολή της διάταξης Β' του 113 παρ. 1 ΚΠΔ προκύπτει ότι το μονομελές δικαστήριο είναι αρμόδιο για την εκδίκαση των πράξεων των ανηλίκων που δεν τιμωρούνται με ισόβια κάθειρξη.

Εξαιρείται επίσης η εκδίκαση της πράξης που τελούνται με βία ή στρέφεται κατά της ζωής και της σωματικής ακεραιότητας που εάν τα τελούσε ενήλικος θα ήταν κακούργημα. Έτσι θα λέγαμε ότι στο άρθρο 113 παρ. 1 περ. Α ΚΠΔ, καθιερώνεται η γενική αρμοδιότητα των μονομελών δικαστηρίων ανηλίκων, γεγονός που αποδεικνύει και η γενική διατύπωση της

⁵⁰ Η διάταξη αυτή για καταβολή χρηματικού ποσού υπέρ κοινωφελούς νομικού προσώπου καταργήθηκε με το α.4322/27-4-2015.

διάταξης. Όσες λαμβάνουν χώρα εκτός της έδρας του πρωτοδικείου εκδικάζονται από τα πταισματοδικεία, τα οποία καλούνται να επιβάλουν το κατάλληλο αναμορφωτικό μέτρο ανάμεσα στα διαθέσιμα της διάταξης του άρθρου 128 ΠΚ⁵¹.

Τα τριμελή δικαστήρια με τη σειρά τους εκδικάζουν τις αξιόποινες πράξεις των ανηλίκων, οι οποίες αν τελούνταν από ενήλικα θα τιμωρούνταν με ισόβια κάθειρξη.

Συνεπώς εφόσον ο δράστης είναι άνω των 15 ετών, μπορεί να αντιμετωπίσει την ποινή του εγκλεισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, η οποία θα του επιβληθεί από το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων. Σαφώς το ίδιο δικαστήριο δύναται να επιβάλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα σε περίπτωση που κρίνει ότι ο δράστης δεν μπορεί να είναι ποινικά υπεύθυνος ή όταν συντρέχει η εκ του νόμου βιολογική συνθήκη του ακαταλογίστου του δράστη, όταν δηλαδή ο δράστης είναι κάτω των 15 ετών. Σε σχέση πάντως με την προηγούμενη ρύθμιση του άρθρου 6 του Ν. 3860/2010, μπορούμε βάσιμα να ισχυριστούμε ότι επήλθε καλύτερος διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων των δικαστηρίων ανηλίκων. Η τελευταία τροποποίηση του άρθρου 31 Ν. 4356/2015 αύξησε τις αρμοδιότητες του μονομελούς δικαστηρίου, ενώ περιόρισε αυτές του τριμελούς, καθώς υπήγε τις περιπτώσεις των αξιόποινων πράξεων που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη έως 20 ετών, στην αρμοδιότητα του μονομελούς δικαστηρίου ανηλίκων. Ταυτόχρονα η τροποποίηση αυτή εξάλειψε θεωρητικά ζητήματα που είχαν προκληθεί σχετικά με την αρμοδιότητα των δικαστηρίων, διευκολύνοντας έτσι το έργο της απονομής δικαιοσύνης στην πράξη.

Στην καθ' ύλη αρμοδιότητα των τριμελών εφετείων ανηλίκων υπάγονται οι εφέσεις κατά των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων. Τα δικαστήρια αυτά δικάζουν μόνο ως δευτεροβάθμια και μπορούν να επιβάλουν όλες τις κυρώσεις του δικαίου ανηλίκων. Τα δικαστήρια ανηλίκων όπως προείπαμε αναλαμβάνουν την εκδίκαση των υποθέσεων των ανηλίκων, των ατόμων δηλαδή 12-18 ετών. Υπάρχει όμως και η περίπτωση να μη δικαστεί ο ανήλικος από δικαστήριο ανηλίκων αλλά να παραπεμφθεί στο τακτικό ποινικό δικαστήριο. Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις συμμετοχής του σε αδίκημα που τελέστηκε και από ενήλικες δράστες. Βάσει του άρθρου 130 παρ.3 ΚΠΔ το τακτικό ποινικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται

⁵¹ Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, Έκθεση Αποτελεσμάτων ESPAD 2015, Πανελλήνια Έρευνα στο Μαθητικό Πληθυσμό για τη Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών και άλλες Εξαρτητικές Συμπεριφορές, 2016 σε http://www.epipsi.gr/Tekmiriosi/epid/Epidimiologikes_erevnes/PDF/5.Ekthesi%20ap%20otelesmatwn%20ESPAD-GR%202015.pdf

της υπόθεσης λόγω της ύπαρξης ενηλίκων δραστών δύναται να διατάξει τη συνεκδίκαση της πράξης του ανηλίκου από το ίδιο. Εξαρτάται βέβαια και από τη φύση της πράξης για την οποία κατηγορούνται οι συμμετοχοί. Στα κακουργήματα και στα πταίσματα ο χωρισμός της υπόθεσης είναι υποχρεωτικός, με συνέπεια ο ανήλικος να δικάζεται από τα δικαστήρια των ανηλίκων, και οι ενήλικες δράστες από τα τακτικά.

Ο εισαγγελέας μάλιστα, σε περίπτωση απευθείας κλήσης του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, με αιτιολογημένη διάταξη που αναφέρει συγκεκριμένα τους λόγους, κρίνει σχετικά με τον χωρισμό της υπόθεσης ή μη. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις αποφασίζει το δικαστικό συμβούλιο αναγράφοντας τους λόγους του χωρισμού της υπόθεσης στο βούλευμα. Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση για τη συνεκδίκαση της πράξης του ανηλίκου και των συμμετόχων είναι η συμπλήρωση του 15ου έτους της ηλικίας του ανηλίκου (ά. 130 παρ.3 τελ. εδ. ΚΠΔ). Οι ανήλικοι κάτω των 15 ετών δικάζονται αποκλειστικά από τα δικαστήρια ανηλίκων. Πάντως αν τελικά δε διαταχθεί χωρισμός της υπόθεσης από το δικαστήριο και αυτή εκδικαστεί από το κοινό, τακτικό δικαστήριο, τότε καθίσταται υποχρεωτική η παρουσία δικαστή ανηλίκων στη σύνθεσή του⁵².

α. Επιμελητές ανηλίκων

Οι επιμελητές ανηλίκων αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες στην ποινική δίκη των ανηλίκων. Υπάγονται στην Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων, η οποία αποτελεί αυτοτελές ειδικό σώμα και είναι διαμορφωμένη ως ειδική περιφερειακή υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Υπάγεται στη Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων της Γενικής Διεύθυνσης Σωφρονιστικής Πολιτικής του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Η ίδρυση και συγκρότηση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων προβλέφθηκε μεταπολεμικά με το Ν. 2793/1954 ενώ ο νόμος 3811/1958 ήταν καθοριστικός δεδομένου ότι εισήγαγε για πρώτη φορά το θεσμό των έμμισθων επιμελητών. Πάντως ο

⁵² Τάτση Χ., Παραβατικότητα ανηλίκων στην περιφέρεια της πρωτεύουσας: Μεταχείριση ή τιμωρία, σε <http://www.criminology.panteion.gr> (attachments) article/336/CMEL-TATSH.indd.pdf.

κλάδος των επιμελητών συστήθηκε με το Ν. 378/1976 και διαμορφώθηκε έτσι όπως είναι σήμερα⁵³.

Στην πλειοψηφία τους επιμελητές ανηλίκων σε γυναίκες. Η συμβολή των επιμελητών είναι καθοριστική τόσο στην προδικασία κατά τη διεξαγωγή της «κοινωνικής έρευνας», δηλαδή της έρευνας της προσωπικότητας του ανηλίκου, όσο και κατά τη διαδικασία στο ακροατήριο, όπου τα πορίσματά της παίζουν ιδιαίτερα σημαίνοντα ρόλο στην τελική κρίση του δικαστηρίου. Σύμφωνα με το άρθρο 239 παρ. 2 ΚΠΔ η κοινωνική έρευνα βοηθά στη διάγνωση της προσωπικότητας του ανηλίκου, αποτελεί δηλαδή μία διερεύνησή της με στόχο να κατανοηθούν οι ανάγκες του ανηλίκου και να βρεθεί η κατάλληλη μέθοδος μεταχείρισης του.

Αν όμως καταθέσει ο επιμελητής ως μάρτυρας τότε επέρχεται ακυρότητα της διαδικασίας, ενώ δύναται να κατηγορηθεί ο ίδιος για παραβίαση της επαγγελματικής εχεμύθειας με βάση το άρθρο 371 παρ. 1 ΠΚ. Η έκθεση ανακοινώνεται μόνο στο δικαστή ανηλίκων και στους εντεταλμένους την επιμέλεια του ανηλίκου. Με την τελευταία τροποποίηση του Ν. 4322/2015, και συγκεκριμένα το άρθρο 9 παρ. 2 του συγκεκριμένου νόμου, η έκθεση του επιμελητή ανηλίκων κατόπιν της κοινωνικής του έρευνας συμπεριλαμβάνεται στη δικογραφία, ενώ λαμβάνει γνώση του περιεχομένου της και ο κατηγορούμενος

Πάντως μετά από αυτή την τροποποίηση παραμένει αντιφατικό το γεγονός ότι ο επιμελητής ανηλίκων δεν μπορεί να εξεταστεί ως μάρτυρας στο δικαστήριο, τη στιγμή που η έκθεση του περιλαμβάνεται στη δικογραφία. Και αυτό γιατί ο κατηγορούμενος μπορεί να έχει πρόσβαση στην έκθεση αυτή και άρα στην επιχειρηματολογία του επιμελητή με συνέπεια να καθίσταται άνευ ουσίας το απόρρητο της έκθεσης και η απαγόρευση μαρτυρίας του επιμελητή ενώπιον του δικαστηρίου. Άλλωστε το απόρρητο και η απαγόρευση μαρτυρίας στόχευαν στην διατήρηση καλών σχέσεων μεταξύ του επιμελητή ανηλίκων και του κατηγορούμενου δεδομένης της συνεργασίας τους και μετά την έκδοση της απόφασης από το δικαστήριο. Συνεπώς, βάσει της συμπερίληψης της έκθεσης του επιμελητή στη δικογραφία και τη δυνατότητα ενημέρωσης περί τούτου από τον ανήλικο κατηγορούμενο, δεν υπάρχει βάσιμος

⁵³ Γαλανού Χ., Ο ανήλικος ουσιοεξαρτημένος και ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων, σε www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=25409.

δικαιολογητικός λόγος για τη διατήρηση αυτού του απορρήτου και της ανωτέρω απαγόρευσης. Όσον αφορά τη διαδικασία στο ακροατήριο, δεν υπάρχει κάποια ρύθμιση στο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που να θεσπίζει την υποχρεωτική παρουσία τους στο ακροατήριο⁵⁴.

β. Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων

Στην ελληνική νομοθεσία καθιερώθηκαν για πρώτη φορά με τον αναγκαστικό νόμο 2724/1940. Η δράση τους ωστόσο έμελλε να περιοριστεί μετά και τη ψήφιση του Ν. 4109/2013. Χαρακτηριστικά στο άρθρο 11 παρ. 1 του ανωτέρω νόμου, προβλέφθηκε η κατάργηση των εταιρειών προστασίας των ανηλίκων από τις έδρες των πρωτοδικείων. Εξαιρέθηκαν μόνο από την κατάργηση αυτή οι εταιρείες που εδράζονταν σε πόλεις έχουσες Εφετείο. Προβλέφθηκε μάλιστα ότι οι εταιρείες προστασίας, που εξακολούθησαν τη λειτουργία τους, αποτελούν τους οιοσδήποτε καθολικούς διαδόχους των καταργημένων εταιρειών, στις οποίες μάλιστα μεταβιβάζονται τα κινητά και ακίνητα περιουσιακά στοιχεία των τελευταίων (ά. 11 παρ. 2 και 3 Ν. 4109/2013). Στόχος των εταιρειών προστασίας ανηλίκων είναι η πρόληψη της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Μέσα από τις παροχές τους προς τους ανήλικους δράστες προσπαθούν να τους αποτρέψουν από την τέλεση αδικημάτων, συμβάλλοντας έτσι κυρίως στην ειδική πρόληψη⁵⁵.

Συχνά μάλιστα διαθέτουν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης, εκπαίδευσης και πολιτιστικής καλλιέργειας του ατόμου, συμβάλλοντας έτσι στην κοινωνικοποίηση και στον εφοδιασμό του με γνώσεις και εμπειρίες που μπορούν να καταστούν χρήσιμες στην μετέπειτα επαγγελματική ζωή του. Κατά συνέπεια μειώνονται οι πιθανότητες διάπραξης αδικήματος από το άτομο, δεδομένου ότι δε θα χρειαστεί να καταφύγει στο έγκλημα τη στιγμή που θα μπορεί να διεκδικήσει με αξιώσεις τη συμμετοχή του στην επαγγελματική ζωή. Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι στις εταιρείες προστασίας απευθύνονται ανήλικα άτομα με διαφορετική νομική κατάσταση. Αυτό αποδεικνύει και τη σημασία της συμβολής των εταιρειών αυτών.

⁵⁴ Χάιδου Α., Εγκληματικότητα Ανηλίκων, Αιτιολογικές προσεγγίσεις και κοινωνικός έλεγχος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013.

⁵⁵ Φαρσεδάκης., Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005.

Θα πρέπει βέβαια η πράξη να ενδιαφέρει το ποινικό δίκαιο, πράγμα που σημαίνει ότι θα πρέπει να έχει τελεστεί από άτομο που έχει συμπληρώσει τα οκτώ έτη ηλικίας. Μήνυση που αφορά αξιόποινη πράξη ατόμου κάτω των οκτώ ετών τίθεται στο αρχείο ως νομικά αβάσιμη, ενώ η έγκληση που ασκείται από το θύμα ατόμου της προαναφερθείσας ηλικίας απορρίπτεται επειδή δε στηρίζεται στο νόμο. Σε περίπτωση δε που έχει κινητοποιηθεί ο ποινικός μηχανισμός για πράξη ατόμου κάτω των οκτώ ετών, ο δικαστής κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 79 ΚΠΔ αποφαινεται ότι η ποινική δίωξη είναι σα να μην έγινε.

Η προδικασία, στις περιπτώσεις που η ποινική δίωξη ασκήθηκε από τον εισαγγελέα με παραγγελία προανάκρισης ή ανάκρισης, περατώνεται με την έκδοση βουλεύματος από το δικαστικό συμβούλιο, το οποίο είτε παραπέμπει τον κατηγορούμενο, είτε τον απαλλάσσει. Στις δίκες των ανηλίκων παραπέμπονται και ανήλικοι οι οποίοι κρίνονται ακαταλόγιστοι, σε αντίθεση με τις δίκες ενηλίκων όπου το ακαταλόγιστο του δράστη συνιστά δικονομικό κώλυμα. Άλλωστε βάσει του άρθρου 126 παρ. 1 ΠΚ η πλειονότητα των ανηλίκων χαρακτηρίζεται εκ του νόμου ως ακαταλόγιστη, πράγμα που οδηγεί στην έκδοση αθωωτικής απόφασης από το δικαστήριο και όχι στην οριστική παύση της διαδικασίας.

γ. Περιοριστικοί όροι και προσωρινή κράτηση στο ελληνικό δίκαιο

Τα μέτρα δικονομικού καταναγκασμού που επιβάλλονται σε ανήλικους δράστες είναι κοινά με αυτά του δικαίου των ενηλίκων. Στο ελληνικό δίκαιο, οι περιοριστικοί όροι και η προσωρινή κράτηση ορίζονται στο άρθρο 282 ΚΠΔ επ.. Σύμφωνα με τον νέο ΚΠΔ στο άρθρο 287 ΚΠΔ ορίζεται η προσωρινή κράτηση των ανηλίκων σύμφωνα με την οποία: “ Προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί και σε ανήλικο κατηγορούμενο που έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του, υπό τους όρους του προηγούμενου άρθρου και εφόσον κατηγορείται για πράξη από τις αναφερόμενες στο άρθρο 127 ΠΚ. Στην περίπτωση αυτή η προσωρινή κράτηση δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να υπερβαίνει τους έξι (6) μήνες. Η παραβίαση των περιοριστικών όρων που έχουν επιβληθεί στον ανήλικο δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της σε προσωρινή κράτηση. Το ένταλμα προσωρινής κράτησης πρέπει να περιέχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει γιατί τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στη συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή,

λαμβανομένων κατά περίπτωση υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου”

Ουσιαστικά η διαδικασία της επιβολής προσωρινής κράτησης μοιάζει με αυτή της επιμέτρησης της ποινής του άρθρου 79 ΠΚ όπου αντίστοιχα ελέγχονται η βαρύτητα της πράξης και η προσωπικότητα του δράστη. Ο ανακριτής θα πρέπει επομένως να εξετάσει πρωτίστως το ενδεχόμενο επιβολής περιοριστικών όρων και μόνο αν κρίνει ότι αυτοί δεν αρκούν, τότε θα επιβάλει προσωρινή κράτηση. Την επικουρικότητα της προσωρινής κράτησης έναντι των περιοριστικών όρων υπογραμμίζουν και οι Κανόνες του Πεκίνου. Η νέα διατύπωση του άρθρου 287 ΚΠΔ για την προσωρινή κράτηση αποτελεί πραγματική καινοτομία αφού πλέον η παραβίαση κάποιου περιοριστικού όρου δε συνεπάγεται απευθείας την επιβολή προσωρινής κράτησης στον ανήλικο⁵⁶.

δ. Προσωρινή κράτηση ανήλικων δραστήων(ΕΣΔΑ)

Πέραν όμως την αναφορά στις εθνικές διατάξεις, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα διεθνή κείμενα που αναφέρονται στην προσωρινή κράτηση των ανηλίκων. Άλλωστε δε θα πρέπει να θεωρούμε ότι οι διατάξεις στο ελληνικό δίκαιο υπήρξαν προϊόν επινόησης του εθνικού νομοθέτη, αλλά στην πλειονότητά τους προέρχονται από τα διεθνή κείμενα, κυρίως δε από τα συμβατικού χαρακτήρα τα οποία περιλαμβάνουν δεσμευτικές διατάξεις για τη νομοθεσία μας. Στην κατηγορία των εν λόγω κειμένων ανήκει και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), η οποία στο άρθρο 5 παρ. 1 εδ. δ’ αναφέρεται στις προϋποθέσεις κράτησης του ανηλίκου. Συγκεκριμένα ορίζει ότι ο ανήλικος μπορεί να στερηθεί νόμιμα την ελευθερία του για λόγους επίβλεψης της ανατροφής του αλλά και προκειμένου να παραπεμφθεί ενώπιον της αρμόδιας αρχής (στις περιπτώσεις που είναι δράστης αξιόποινης πράξης).

Η κρατούσα μάλιστα στη θεωρία άποψη υποστηρίζει ότι στο εν λόγω εδάφιο περιλαμβάνονται μόνο οι περιπτώσεις της προληπτικής κράτησης του ανηλίκου. Οι υπόλοιπες μορφές, όπως αυτή της προσωρινής κράτησης, δεν περιλαμβάνονται στο τέταρτο εδάφιο του 5

⁵⁶ Δημόπουλος Χ. / Κοσμάτος Κ., Δίκαιο Ανηλίκων: Θεωρία και Πράξη, γ’ έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2017.

παρ. 1 ΕΣΔΑ αλλά στο τρίτο. Και αυτό γιατί μπορεί μεν μόνο το τέταρτο εδάφιο να κάνει λόγο για ανήλικα άτομα, ωστόσο δεν τελεί σε σχέση ειδικότητας έναντι των περιπτώσεων του τρίτου, πέμπτου και έκτου εδαφίου, τα οποία θα εφαρμοστούν κανονικά και για τα ανήλικα άτομα. Διαπιστώνουμε έτσι τον έντονο προνοιακό χαρακτήρα που διακρίνει το τέταρτο εδάφιο του άρθρου 5 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την αντιμετώπιση των ανηλίκων.

Δεν θα πρέπει να λησμονούμε το χρονικό σημείο στο οποίο καταρτίστηκε αυτή η σύμβαση, δηλαδή στα μέσα του προηγούμενου αιώνα, κατά την χρονική περίοδο όπου μεσουρανούσε το προνοιακό πρότυπο στα ευρωπαϊκά και διεθνή συστήματα απονομής δικαιοσύνης. Έτσι αν και σήμερα επικρατεί στο δίκαιο ανηλίκων ένας συγκερασμός μεταξύ προνοιακού και δικαιικού προτύπου, οι διατάξεις της ΕΣΔΑ γεννούν ένα πατερναλιστικό τύπο μεταχείριση του ανηλίκου προέτασε τη βελτίωση της προσωπικότητας του ανηλίκου με κάθε μέσο διακινδυνεύοντας την προσβολή των ατομικών του δικαιωμάτων. Η διάταξη της τέταρτης περίπτωσης του άρθρου 5 παρ. 1 ΕΣΔΑ αποτελεί τη μοναδική διάταξη αυτής της σύμβασης που αναφέρεται σε στέρηση της ελευθερίας ατόμων στα πλαίσια πρόληψης της εγκληματικής δραστηριότητας⁵⁷.

Η νομιμότητα δηλαδή της κράτησης του ανηλίκου κρίνεται με βάση την νομοθεσία κάθε κράτους. Η ΕΣΔΑ καλείται να δώσει κατευθύνσεις στις εθνικές νομοθεσίες και όχι να επιβάλλει ένα ομοιόμορφο τρόπο μεταχείρισης των ανηλίκων σε όλα τα κράτη-μέλη. Ο εθνικός νόμος θα πρέπει να διαθέτει ποιότητα, θα πρέπει δηλαδή προστατεύει το ανήλικο άτομο από την κρατική αυθαιρεσία και την καταχρηστική επιβολή της στέρησης της ελευθερίας. Βασικά του επομένως χαρακτηριστικά είναι η προσβασιμότητα και η προβλεψιμότητα.

Ο εγκλεισμός επομένως των ανηλίκων αυτών είχε εγκληματοπροληπτικό χαρακτήρα, καθώς δεν επιβαλλόταν στα πλαίσια τετελεσμένης αξιόποινης πράξης του ανηλίκου, αλλά ήταν προγνωστικής φύσης δεδομένου ότι ο ανήλικος, τόσο βάσει των χαρακτηριστικών της προσωπικότητάς του όσο και των συνθηκών διαβίωσης του, συγκέντρωνε πολλές πιθανότητες να τελέσει αδίκημα στο μέλλον. Με την οριστική κατάργηση με το άρθρο 11 παρ. 2 Ν.

⁵⁷ Σπινέλλη Κ., Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1987, σελ. 1440 επ.

4322/2015 δόθηκε τέλος στους προληπτικούς εγκλεισμούς ανήλικων ατόμων. Αυτό άλλωστε υπαγορεύουν η νομική ορθότητα, οι συνταγματικές προβλέψεις, και τα χαρακτηριστικά ενός φιλελεύθερου ποινικού δικαίου.

Το ποινικό δίκαιο θα πρέπει να γίνεται ολοένα και περισσότερο δίκαιο της πράξης και λιγότερο δίκαιο του δράστη. Γιατί η αντικειμενικότητα της πράξης βασίζεται στο πραγματικό της προσβολής, έχει απτά αποτελέσματα τα οποία μπορούν εύκολα να αποδειχθούν, και αποτελεί την υλική αποτύπωση της πρόθεσης του δράστη. Χωρίς όμως αυτή δε μπορούμε να είμαστε βέβαιοι για τη μελλοντική τέλεση αξιόποινης πράξης από το δράστη, δε μπορούμε να ασκήσουμε δίωξη σε βάρος του για κάτι που βρίσκεται μόνο στο μυαλό του, διότι πέραν του γεγονότος ότι δεν είναι εύκολα αποδείξιμο, συνιστά αντιδημοκρατική πρακτική.⁵⁸

ε. Ποινικό Μητρώο Ανηλίκων Δραστών

Στα πλαίσια παράθεσης ζητημάτων που απασχολούν το δικονομικό δίκαιο ανηλίκων, δε θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την αναφορά στο θέμα του ποινικού μητρώου των ανήλικων δραστών. Το ποινικό μητρώο των δραστών αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την ενότητα της ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο έχει καθοριστική συμβολή στην μεταχείριση των κατηγορουμένων, καθώς συχνά αποτελεί πεδίο αναφοράς για αυστηρότερες καταδικαστικές αποφάσεις. Μολονότι έχουν διατυπωθεί απόψεις σχετικά με την αποφυγή δυσμενούς κρίσης σε βάρος του κατηγορουμένου με μόνη την αναγωγή στο βεβαρυμένο ποινικό του μητρώο, όπως παραδείγματος χάριν στην κρίση που απορρίπτει τη συνδρομή της ελαφρυντικής περίπτωσης του πρότερου έντιμου βίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α' ΠΚ), εντούτοις συχνά στην πράξη οι δικαστικές κρίσεις βασίζονται μονάχα σε αυτό με συνέπεια να επιβάλλονται αυστηρότερες κυρώσεις στον κατηγορούμενο. Με βάση τη διάταξη του άρθρου 574 παρ. 2 εδ. β' ΚΠΔ, στο ποινικό μητρώο εγγράφονται οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις, ήτοι οι αποφάσεις κατά των οποίων δεν επιτρέπεται η άσκηση ένδικου μέσου ή αυτές κατά των οποίων δεν ασκήθηκε ένδικο μέσο ή κι αν ασκήθηκε τότε απορρίφθηκε (ά. 546 παρ. 2 ΚΠΔ). Εγγράφονται μάλιστα, βάσει της ίδιας διάταξης, και τα βουλεύματα του δικαστικού

⁵⁸ Ευαγγελάτος Γ., Το Δίκαιο των Ανηλίκων Δραστών, Κατ' άρθρο ερμηνεία - Σχόλια - Εφαρμογές, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014.

συμβουλίου στο ποινικό μητρώο. Ειδικά η δεύτερη περίπτωση αφορά και τους ανήλικους δράστες, οι οποίοι παραπέμπονται στο δικαστήριο.⁵⁹

Ειδικότερα ωστόσο για τους ανήλικους παραβάτες, η περίπτωση ββ' της δεύτερης παραγράφου είναι κατατοπιστική καθώς αναφέρει ότι στο ποινικό μητρώο εγγράφονται οι περιπτώσεις εγκλεισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων. Με την τροποποίηση της συγκεκριμένης διάταξης χάρη στο άρθρο 9 παρ. 9 του Ν. 4322/2015 εξαιρέθηκαν, από την καταγραφή στο ποινικό μητρώο του δράστη, οι περιπτώσεις επιβολής σε βάρος του αναμορφωτικών μέτρων. Για τα θεραπευτικά μέτρα εξαιρούνται και αυτά από την καταγραφή στο ποινικό μητρώο. Πάντως η τροποποίηση του Ν. 4322/2015 επέφερε την αποκατάσταση της αδικίας που δημιουργούταν στις περιπτώσεις πταισματικών παραβάσεων ανήλικων δραστών. Και αυτό γιατί ενώ τα πταίσματα δεν εγγράφονταν στο ποινικό μητρώο (ερμηνεύοντας εξ' αντιδιαστολής το άρθρο 574 παρ. 2 περ. βα' ΚΠΔ), εν τούτοις, μπορούσαν να καταγραφούν τα αναμορφωτικά μέτρα, που είχαν επιβληθεί εξ' αφορμής πταισματικής πράξης του ανήλικου βάσει του άρθρου 128 ΠΚ. Δεδομένης της απάλειψης των αναμορφωτικών μέτρων από το στοιχείο ββ' της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 574 ΚΠΔ, καταργήθηκε και η διάταξη του άρθρου 578 παρ. 1 εδ. β' ΚΠΔ, η οποία έκανε λόγο για την καταστροφή του ποινικού μητρώου στις περιπτώσεις αναμορφωτικών ή άλλων σωφρονιστικών μέτρων, μετά την πάροδο του 17ου έτους της ηλικίας του ανήλικου. Η διάταξη αυτή υπήρξε ιδιαίτερα ευνοϊκή για τον ανήλικο, καθώς εξασφάλιζε ότι το ποινικό μητρώο δε θα τον συνόδευε στην ενήλικη ζωή του. Δεν ισχύει ωστόσο το ίδιο και για την περίπτωση της καταγραφής του ποινικού σωφρονισμού στο ποινικό μητρώο. Σύμφωνα με το άρθρο 578 παρ. 1 εδ. ε' ΚΠΔ το ποινικό μητρώο του ανήλικου καταδίκου δεν καταστρέφεται παρά μόνο μετά από πέντε έτη μετά την απότιση της ποινής, στις περιπτώσεις που έχει επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός που δεν ξεπερνάει το έτος, και μετά από οκτώ έτη εφόσον έχει επιβληθεί η ίδια ποινή που υπερβαίνει όμως το έτος.

B' ΜΕΡΟΣ

⁵⁹ Γιοβάνογλου Σ., Ο Ανήλικος ως θύμα, ο ανήλικος ως δράστης και κρατούμενος, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

ΠΟΙΝΙΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΠΑΡΑΒΑΤΩΝ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΠΕΡΙ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

Αιτιολογία χρήσης ναρκωτικών ουσιών από ανηλίκους

Όσον αφορά τη σχέση χρήσης ναρκωτικών και εγκλήματος, τα έως τώρα ερευνητικά δεδομένα έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η χρήση ναρκωτικών ουσιών άλλοτε έπεται και άλλοτε προηγείται της εγκληματικότητας. Έτσι, κάποιοι υποστηρίζουν ότι η χρήση ουσιών από ανηλίκους, κάτω από κάποιες συνθήκες, οδηγεί αυτούς σε εγκληματογόνες συμπεριφορές, με κίνητρο την εύρεση χρημάτων για την κάλυψη των αναγκών τους, και άλλοτε, λόγω της μειωμένης αντίληψης που υφίστανται από την χρήση ουσιών, αυτοί εμπίπτουν σε παραβατικές συμπεριφορές, έστω και ακούσια. Επιπρόσθετα, έρευνες κατέδειξαν ότι μεγάλο ποσοστό εξαρτημένων χρηστών έχει αναμειχθεί σε εγκληματικές πράξεις πριν ξεκινήσει τη χρήση. Η εξάπλωση του φαινομένου της χρήσης ουσιών και εν γένει των παραβατικών συμπεριφορών που συνδέονται μ' αυτήν, στη σύγχρονη κοινωνία τείνει να διευρύνεται, γεγονός που καθιστά επιτακτική την ανάγκη αναζήτησης των παραγόντων που οδηγούν σ' αυτές και κατ' επέκταση την εξεύρεση λύσεων. Η χρήση ουσιών και η εξάρτηση από αυτές αποτελεί φαινόμενο βιοψυχοκοινωνικό, πολυδιάστατο και πολυπαραγοντικό. Οι ανθρωπιστικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι τα αίτια εντοπίζονται στο άτομο, σε δυνάμεις που βρίσκονται μέσα του. Η εγκληματική προδιάθεση του ατόμου εστιάζεται είτε σε βιολογικά, είτε σε ψυχολογικά, είτε σε συνδυασμό και των δύο χαρακτηριστικά. Οι βιολογικοί παράγοντες αναφέρονται στην παθολογία του εγκεφάλου, που έχουν σχέση με διαταραχές συμπεριφοράς, χαμηλή αυτοεκτίμηση, μαθησιακά προβλήματα, έλλειψη ικανοτήτων για δεξιότητες, έλλειψη προσοχής και προσαρμοστικότητας. Έχει παρατηρηθεί ότι στα ίδια νευρωνικά κυκλώματα που δρουν τα ναρκωτικά, κατά τη διάρκεια της εφηβείας παρατηρούνται αναπτυξιακές μεταβολές που σηματοδοτούν τη μετάβαση του ανηλίκου στην ενηλικίωση σε επίπεδο συναισθήματος, κριτικής, μνήμης και εμπειρίας⁶⁰.

⁶⁰ Παρασκευόπουλος Ν., Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, δ' έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2014

Ιδιαίτερο ρόλο κατέχει και το σχολείο, μέσα στο οποίο διάφορες «μεταβλητές» βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία και αλληλεξάρτηση. Λαμβανομένων υπόψη των συνεχών μεταβαλλόμενων συνθηκών, θέματα αναφορικά με το νόημα της ζωής, ζητήματα κινήτρων, καθώς και ανησυχίες για το παρόν και το μέλλον, τείνουν να προκαλούν μεγαλύτερη ανασφάλεια στους ανηλίκους. Πρακτικές, όπως η παροχή αναχρονιστικών γνώσεων, η στείρα απομνημόνευση, η στέρηση κριτικής ικανότητας, η μη καλλιέργεια ορθολογισμού, αλλά και η έλλειψη επαγγελματικών εφοδίων, τραυματίζουν την ομαλή ψυχοκοινωνική εξέλιξη του ατόμου, αποδιοργανώνουν την προσωπικότητά του και το κάνουν ανήμπορο να αντιμετωπίσει τη ζωή του, να θέσει στόχους και σκοπούς. Η πραγματική αλλά και υποκειμενική πίεση για τη διεκπεραίωση του αναλυτικού προγράμματος Από τα εκτεθέντα γίνεται αντιληπτό ότι η αιτιολογία της χρήσης ναρκωτικών ουσιών από τους ανηλίκους είναι πολυπληθής, πολυποίκιλη και πολυπαραγοντική, με την έννοια ότι πάρα πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στην υιοθέτηση παραβατικών συμπεριφορών που σχετίζεται με τα ναρκωτικά και ως τέτοιο λοιπόν φαινόμενο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί από την κοινωνία.

Θεσμός της αποχής από την ποινική δίωξη

β. Αποχή από την ποινική δίωξη

Η ποινική δίωξη για τους ανηλίκους, όπως και στους ενήλικους, ξεκινά με την κίνηση της ποινικής δίωξης στο όνομα της Πολιτείας από τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών/Εισαγγελέα Ανηλίκων, είτε με την παραγγελία κύριας ανάκρισης είτε με την παραγγελία προανάκρισης, είτε με την εισαγωγή της υπόθεσης απευθείας στο ακροατήριο με κλήση του κατηγορουμένου. Έτσι στο άρθ. 46 του νέου ΚΠΔ (άρθ. 4 παρ. 2 του α. 3189/2003, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθ. 9 παρ. 2 του α. 4322/2015), προβλέπεται ότι εφόσον ανήλικος τελέσει αξιόποινη πράξη, η οποία θα ήταν πταίσμα ή πλημμέλημα, αν την τελούσε ενήλικος, ο Εισαγγελέας μπορεί να απόσχει από την άσκηση ποινικής δίωξης, αν κρίνει, ερευνώντας τις περιστάσεις υπό τις οποίες τελέστηκε η πράξη και την όλη προσωπικότητα του ανηλίκου, ότι η άσκησή της δεν είναι αναγκαία για να συγκρατηθεί ο ανήλικος από την τέλεση νέων αξιόποινων πράξεων.

Ο Νομοθέτης για πρώτη φορά κάμπει την αρχή της νομιμότητας υπέρ της αρχής της σκοπιμότητας, υιοθετώντας τις διατάξεις των άρθρων 11 παρ. 1, 3 και 17 παρ. 4 των Κανόνων του Πεκίνου⁶¹.

Σε περίπτωση που ο ανήλικος συμμορφωθεί με τα μέτρα, η υπόθεση τίθεται στο αρχείο, κατ' άρθρο 43 παρ. 2 ΚΠΔ. Αντιθέτως, επί μη συμμορφώσεως, ο Εισαγγελέας κινεί την ποινική δίωξη, κατ' άρθρο 43 παρ. 1 ΚΠΔ. Με τη διάταξη αυτή γίνεται φανερό ότι αναβαθμίζεται ο ρόλος του Εισαγγελέα, αφού επεκτείνονται οι δραστηριότητές του και στον τομέα της πρόληψης της παραβατικότητας. Ο Εισαγγελέας καλείται να παρακάμψει την ποινική διαδικασία και να αποφύγει την εμπλοκή του ανηλίκου με τη δικαιοσύνη, με γνώμονα πάντα το συμφέρον αυτού. Εξάλλου, η διάταξη αυτή φαίνεται να ανταποκρίνεται στην ανάγκη της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας για τη λειτουργία ενός πιο ευέλικτου και παιδοκεντρικού συστήματος δικαιοσύνης, σχετικά με την αντιμετώπιση της εφηβικής παραβατικότητας, όπου συμπλέουν οι έννοιες της δικαιοσύνης και της πρόνοιας. Ειδικά για τις πλημμεληματικές παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών (για παράδειγμα στις περιπτώσεις χρήσης και προμήθειας ναρκωτικών προς ίδια χρήση) ο εξωϊδρυματικό αναμορφωτικό μέτρο, το οποίο κρίνει αυτός κατάλληλο για την κάθε περίπτωση εξατομικευμένα, και το οποίο ενδεχόμενα να επιφέρει καλύτερα αποτελέσματα απ' ότι η προσφυγή στην ποινική διαδικασία.

Στις περιπτώσεις που διατάχθηκε αποχή από την ποινική δίωξη, συνήθως επιβλήθηκε το αναμορφωτικό μέτρο της καταβολής κάποιου χρηματικού ποσού υπέρ κοινωφελούς νομικού προσώπου (άρθ. 46 του νέου ΚΠΔ).⁶²

Γενικά θα λέγαμε ότι ο θεσμός αυτός δεν έτυχε της αναμενόμενης εφαρμογής του, πιθανότατα λόγω του φόρτου εργασιών των εισαγγελικών αρχών, λόγω της χρήσης καθιερωμένων πρακτικών ως υπόθεση ρουτίνας, λόγω της γραφειοκρατικής διαδικασίας που απαιτείται για την εφαρμογή του, λόγω της έλλειψης δομών αλλά και λόγω πεποιθήσεων

⁶¹ Νούσκαλης Γ., Ορισμένες σκέψεις γύρω από την ποινική μεταχείριση ανηλίκων διακινητών ναρκωτικών μετά τις νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες, σε Τιμητικό Τόμο Νέστορα Κουράκη, Εκδόσεις. Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2016, σελ. 2220 επ.

⁶² Παπαδαμάκης Α., Ποινική Δικονομία, Η δομή της ποινικής δίκης, στ' εκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2012

κάποιων εισαγγελικών λειτουργιών, που ενστερνίζονται την άποψη ότι με την υιοθέτηση του θεσμού αυτού παρακάμπτεται η αρχή της δίκαιης δίκης και η εγγυητική διαδικασία του ακροατηρίου για τον ανήλικο δράστη, αφού αποφασίζει για αυτόν κατά μόνας ο Εισαγγελέας και επιβάλλει το απαιτούμενο κατά την κρίση του αναμορφωτικό μέτρο.

γ. Έννομες συνέπειες στους ανήλικους παραβάτες του Ν.4139/2013

Στο προϊσχύσαντα νόμο περί ναρκωτικών (α. 3456/2006) αναφερόταν στο άρθρο 36 ότι «Στους ανήλικους που τέλεσαν πράξεις προβλεπόμενες στον νόμο αυτόν εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 121 έως 132 του ΠΚ, εφόσον είναι ευμενέστερες για αυτούς». Με την ψήφιση του α. 4139/2013 στο άρθρο 39 αυτού αναφέρεται ότι στους ανήλικους και νεαρούς δράστες, που τέλεσαν πράξεις προβλεπόμενες στον παρόντα Κώδικα, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 122 έως 133 του ΠΚ, εφόσον είναι ευμενέστερες για αυτούς. Σε ανήλικους, οι οποίοι κρίνονται ποινικώς υπεύθυνοι κατά το άρθρο 127 του ΠΚ α) για πράξεις οι οποίες προβλέπονται από τα άρθρα 20, 21, 22, 24, 25 του παρόντος ή β) για τις πράξεις που προβλέπονται στο άρθρο 32 παράγραφος 1 του παρόντος, εφόσον έχουν κριθεί εξαρτημένοι από ναρκωτικά, μπορεί να επιβάλλεται αντί της ποινής η παρακολούθηση ειδικού προγράμματος απεξάρτησης ανηλίκων.

Κατά την ίδια διάταξη το παραπάνω μέτρο μπορεί επίσης να επιβάλλεται σε δράστες ηλικίας 18-21 ετών, οι οποίοι εμπίπτουν στις προβλεπόμενες στην προηγούμενη παράγραφο κατηγορίες. Στην παρ. 4 του ιδίου άρθρου αναφέρεται ότι η παραμονή στο ειδικό πρόγραμμα δεν μπορεί να παρατείνεται πέραν του εικοστού πέμπτου (25ου) έτους της ηλικίας του. Στην περίπτωση που ο δράστης των άρθρων 20, 21, 22, 24, 25 και 32 του ανωτέρω νόμου δεν ολοκληρώσει το ειδικό πρόγραμμα μέχρι την συμπλήρωση του 25ου έτους της ηλικίας του, εισάγεται στο κοινό σωφρονιστικό κατάστημα προς απότιση του υπολοίπου της επιβληθείσας ποινής. Από τη διατύπωση της ανωτέρω διάταξης φαίνεται να εξαιρούνται οι πράξεις του άρθρου 23 του α. 4139/2013 για τους ανήλικους παραβάτες. Και ενώ ο σκοπός του νομοθέτη είναι ο περιορισμός του εγκλεισμού, στην περίπτωση τούτου άρθρου 23 οι ανήλικοι εξαρτημένοι τίθενται εκτός προστατευτικού πλαισίου. Πρόκειται στην περίπτωση αυτή για εφαρμογή καθαρής ανταπόδοσης χωρίς την παρεμβολή ειδικοπροληπτικών - ωφελιμιστικών σκοπιμοτήτων, λόγω της βαρύτητας της πράξης. Όπως είναι γνωστό, η ανταπόδοση

υποχρεωτικά στηρίζεται στη βαρύτητα του αδίκου και της ενοχής. Η ενοχή ενός τοξικοεξαρτημένου ανηλίκου τεκμαίρεται ως μειωμένη. Άρα πρόκειται στη συγκεκριμένη περίπτωση για μια καθαρή περίπτωση εφαρμογής της αναλογικότητας σε βάρος του δράστη, υπό την έννοια της θραύσης των ορίων της ποινής με βάση την ενοχή του δράστη.¹⁹

Βέβαια από τις περιστάσεις που προβλέπονται στο άρθρ. 23 παρ. 2 περ. α' και β' του α. 4139/2013 (κατ'επάγγελμα τέλεση, προσδοκώμενο όφελος άνω των 75.000 Ευρώ αλλά και η χρήση όπλων κατά την τέλεση ή προς τον σκοπό διαφυγής) φαίνεται να είναι μηδενικές οι πιθανότητες διάπραξης από τους ανηλικούς τέτοιων πράξεων. Επιπλέον, στην παρ. 1 περ. β' του ίδιου άρθρου, πρόθεση του νομοθέτη είναι να τιμωρήσει τον ενήλικα (και όχι τον ανήλικο), που χρησιμοποιεί ανήλικο για τις πράξεις του άρθρ. 20 και 22 ή προκαλεί τη χρήση ναρκωτικών από ανήλικο. Παρά ταύτα, η απειλούμενη ποινή του τοξικοεξαρτημένου ανηλίκου, που τέλεσε την πράξη του άρθρου 23, έρχεται σε ευθεία αντίφαση με τον σκοπό του νομοθέτη, που είναι ο περιορισμός του εγκλεισμού των ανηλίκων.

Σε κάθε περίπτωση η δυνατότητα του δικαστηρίου αντί της ποινής να διατάξει την παραπομπή του ουσιοεξαρτημένου ανηλίκου σε ειδικό πρόγραμμα απεξάρτησης καθίσταται άνευ ουσίας, γιατί όταν το Δικαστήριο έχει αποφασίσει κατ' εφαρμογή του άρθρου 127 παρ. 2 ΠΚ την επιβολή ποινής (περιορισμό σε ΕΚΚΝ) έχει ήδη κρίνει κάθε θεραπευτικό μέτρο ως μη επαρκές προς αντιμετώπιση του ανηλίκου. Επίσης η διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 39 του αρ. 4139/2013, μετά την τροποποίηση του άρθρου 127 παρ. 1 ΠΚ (με το άρθρο 7 παρ. 3 του αρ. 4322/2015 και το άρθρο 26 του α. 4356/2015), φαίνεται προβληματική και ουσιαστικά δεν τυγχάνει πεδίου εφαρμογής, αφού κανένα από τα εγκλήματα που αναφέρονται στην εν λόγω παράγραφο δεν απειλείται με ισόβια κάθειρξη. Συγκεκριμένα, οι περιπτώσεις των άρθρων 21, 24, 25 αναφέρονται σε πράξεις, τις οποίες, αν τελούσε εξαρτημένος ενήλικας, είναι πλημμεληματικές και επομένως δεν συγχωρείται, εάν έχουν τελεσθεί από εξαρτημένο ανήλικο, η επιβολή ποινής, σύμφωνα με το άρθρο 127 ΠΚ⁶³.

Επιπρόσθετα και στις περιπτώσεις του άρθρου 20, αν η πράξη τελέσθηκε από εξαρτημένο ενήλικα, σύμφωνα με το άρθρο 30 παρ. 4 περ. 2β', αυτή απειλείται με πλημμεληματική ποινή και όχι με κακουργηματική. Τέλος οι διακεκριμένες περιπτώσεις του

⁶³ Σεφερίδης Η., Η ποινική μεταχείριση των ανηλικών δραστών, Διατριβή με επιμέλεια Στεφάνου Παύλου, 2014

άρθρου 22, αφορούν πράξεις, που αν τελούσε ενήλικας, η απειλούμενη ποινή είναι η κάθειρξη και όχι η ισόβια κάθειρξη, που απαιτεί το άρθρο 127 ΠΚ. Η διάταξη του άρθρου 39 ήταν μια «προοδευτική» ρύθμιση κατά το χρόνο ψήφισής της, αφού πρότεινε για τους εξαρτημένους ανηλικούς διακινητές την επιβολή αντί της ποινής την παρακολούθηση ειδικού προγράμματος απεξάρτησης, όμως μετά την τροποποίηση του άρθρου 127 του ΠΚ με τον Ν. 4356/2015, αποτελεί κενό γράμμα και έρχεται σε αντίφαση με αυτό, καθώς το άρθρο 127 είναι πάντοτε ευμενέστερο υπέρ του ανηλικού και θα πρέπει να εφαρμόζεται, αφού σ' αυτό προβλέπεται ποινή (εγκλεισμός) του ανηλικού, μόνο αν τελέσει πράξη κακουργηματικού χαρακτήρα, απειλούμενη με την ποινή της ισόβιας κάθειρξης, αν την τελούσε ενήλικας.

Από τα ανωτέρω προκύπτει με σαφήνεια ότι ο ανήλικος δράστης που διαπράττει έγκλημα σχετιζόμενο με τα ναρκωτικά, εάν είναι εξαρτημένος απειλείται με την επιβολή θεραπευτικών μέτρων, ενώ αν δεν είναι εξαρτημένος ή εάν τα θεραπευτικά μέτρα δεν είναι αναγκαία, απειλείται με την επιβολή αναμορφωτικών μέτρων. Τέλος, ο ανήλικος φαίνεται να απειλείται και με την ποινή του ποινικού σωφρονισμού (άρθ. 127 ΠΚ) όταν η πράξη του εμπίπτει στις ιδιαίτερα διακεκριμένες περιπτώσεις του άρθρου 23 του α. 4139/2013.

Βέβαια σύμφωνα με το νέο ΠΚ στο άρθρο 127 ΠΚ ορίζεται ότι εάν ο ανήλικος τελέσει κακούρηγμα που εμπεριέχει στοιχεία βίας ή κατά της σωματικής ακεραιότητας, τότε θα εφαρμοστεί.

Οι ανήλικοι παραβάτες του Νόμου περί Ναρκωτικών χρήζουν της ίδιας αντιμετώπισης σύμφωνα με τα γενικά άρθρα του ΠΚ. Το βασικότερο κομμάτι στο οποίο θα ήθελα να αναφερθώ είναι η κατηγορία της θεραπευτικής και σωφρονιστικής αντιμετώπισης.⁶⁴

Θεραπευτική αντιμετώπιση

Σύμφωνα με το άρθρο 123 ΠΚ τα θεραπευτικά μέτρα επιβάλλονται στον ανήλικο, αν η κατάσταση του απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή από οργανική νόσο ή κατάσταση του του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση

⁶⁴ Σπινέλλη Κ., Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1987, σελ. 1440 επ.

οινοπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών, που δεν μπορεί να την αποβάλλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση της πνευματικής και ηθικής του ανάπτυξης. Τα θεραπευτικά μέτρα έχουν “οιονεί” ιατρικό χαρακτήρα και αποσκοπούν στην θεραπεία του ανηλίκου. Διατάσσονται ύστερα από προηγούμενη διάγνωση και γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι υπάγονται σε μονάδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης ή σε ιατρικά κέντρα υγείας ή σε κρατικά νοσηλευτικά ιδρύματα. Ειδικά, στην περίπτωση ανήλικων χρηστών ναρκωτικών ουσιών, που η χρήση τους έχει γίνει έξη και δεν μπορούν να την αποβάλλουν με δικές τους δυνάμεις, τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται από το Δικαστήριο, όταν αυτό πεισθεί ότι η τελεσθείσα πράξη έγινε από εξαρτημένο από ναρκωτικές ουσίες άτομο.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την επιβολή θεραπευτικού μέτρου είναι η διάπραξη από τον ανήλικο πράξη πλημμεληματικού ή κακουργηματικού χαρακτήρα. Η τυχόν συγκατάθεση των γονέων στην επιβολή αυτού σαφώς και συντελεί στην μεγαλύτερη αποτελεσματικότητά του, ωστόσο όμως η επιβολή του δεν εξαρτάται από τη βούλησή τους ή τη βούληση του ανηλίκου. Αναφορικά με τη φύση των θεραπευτικών μέτρων έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι αυτά αποτελούν αναπληρωματικά της ποινής μέτρα.

Τα θεραπευτικά μέτρα που μπορεί να διατάξει το Δικαστήριο είναι: α) ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή στην ανάδοχη οικογένεια, β) ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε Επιμελητές Ανηλίκων, γ) παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και δ) παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση.

Σημαντική καινοτομία του Ν. 3189/2003 ήταν η προσθήκη στα θεραπευτικά μέτρα της παρακολούθησης συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος. Πρόκειται για μη ιδρυματική θεραπευτική μεταχείριση του ανηλίκου και εκτιμάται ότι το μέτρο αυτό καθίσταται πιο αποτελεσματικό, όταν συνδυάζεται με την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου είτε στους γονείς - αναδόχους- επιτρόπους αλλά κυρίως στους Επιμελητές Ανηλίκων. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του Ν. 3189/2003, η παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάσταση επιβάλλεται ως έσχατη λύση, όταν τα μη ιδρυματικά θεραπευτικά μέτρα δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση της κατάστασης του ανηλίκου και συντελείται μετά

από γνωμοδότηση ειδικής επιτροπής επιστημόνων, η οποία δεν είναι δεσμευτική για το Δικαστήριο, είναι όμως ουσιαστική.

Εδώ να σημειωθεί ότι ειδικά για τους τοξικομανείς ανηλίκους λειτουργεί στην Ελλάδα μόνο το πρόγραμμα του ΚΕΘΕΑ «ΣΤΟΦΗ». Τέλος θα πρέπει να επισημανθεί ότι για να είναι αποτελεσματική η παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο ίδρυμα, ειδικά για τους εξαρτημένους από τα ναρκωτικά ανηλίκους, απαραίτητη είναι και η συναίνεσή τους, αφού θεραπεία απεξάρτησης καταναγκαστική δεν νοείται⁶⁵.

Σωφρονιστική αντιμετώπιση

Καθοριστικής σημασίας για την επιβολή της ανωτέρω ποινής φαίνεται να είναι η διερεύνηση των ειδικών συνθηκών τέλεσης της πράξης, δηλαδή η έρευνα του πνευματικού, μορφωτικού, οικογενειακού, επαγγελματικού, οικονομικού επιπέδου του ανηλίκου, η κοινωνικοψυχολογική του ωριμότητα και οι παράγοντες που τον ώθησαν σε ύψιστης σημασίας παραβατική συμπεριφορά. Περαιτέρω, απαιτείται να κριθεί η αναγκαιότητα της συγκεκριμένης ποινής, κατά την παρ. 3 του άρθρου 126 ΠΚ, για την οποία αποφασίζει κυριαρχικά το Δικαστήριο της ουσίας, η κρίση του οποίου είναι αναιρετικά ανέλεγκτη, κατά την πάγια θέση της νομολογίας του Ακυρωτικού μας. Σαφώς, το Δικαστήριο πριν από την επιβολή της βαρύτερης ποινής του ποινικού δικαίου για τους ανηλίκους, πρέπει να εξετάσει δυνατότητες λιγότερο δραστικές, μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί ο ίδιος επιδιωκόμενος σκοπός⁶⁶.

Επίσης, για την επιβολή της ποινής του ποινικού σωφρονισμού επιβάλλεται ειδική και εμπειριστατωμένη αιτιολογία και συγκεκριμένα στην απόφαση πρέπει να εξηγείται με συγκεκριμένη τεκμηρίωση η αναγκαιότητα και η σκοπιμότητα της επιβολής μίας τόσο

⁶⁵ Παρασκευόπουλος Ν., Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, δ' έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2014

⁶⁶ Χάιδου Α., Εγκληματολογικά Κείμενα Ανήλικοι - Ναρκωτικά - Κοινωνικός Έλεγχος, δομική Βιβλιοθήκη, 2003

δυσμενούς ποινικής μεταχείρισης του ανηλίκου, αλλά και ο λόγος που καθιστά κάθε αναμορφωτικό ή θεραπευτικό μέτρο στην συγκεκριμένη περίπτωση ανεπαρκές.

Με την τελευταία τροποποίηση του άρθ. 54 ΠΚ η μέγιστη διάρκεια του περιορισμού σε ΕΚΚΝ ορίζεται σε δέκα έτη, σε αντίθεση με το προϊσχύσαν δίκαιο, όπου το όριο έφτανε κατ'εξαίρεση τα δέκα πέντε έτη. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 54 του ΠΚ, όπως έχει αντικατασταθεί με την διάταξη του άρθρου 2 του Ν. 4322/2015, η διάρκεια του περιορισμού σε ΕΚΚΝ δεν μπορεί να υπερβεί τα πέντε (5) έτη ούτε να είναι μικρότερη των έξι (6) μηνών, αν για την πράξη που τελέστηκε ο νόμος απειλεί κάθειρξη μέχρι δέκα (10) έτη. Αν η απειλούμενη ποινή είναι ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη μεγαλύτερη αυτής του προηγούμενου εδαφίου, η διάρκεια του περιορισμού σε ΕΚΚΝ δεν υπερβαίνει τα δέκα (10) έτη ούτε είναι μικρότερη από οκτώ (8).⁶⁷

Στο σημείο αυτό αξίζει να προστεθεί ότι, σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 130 ΠΚ, στις περιπτώσεις ανηλίκων που τέλεσαν πράξεις μετά την συμπλήρωση του δέκατου πέμπτου (15ου) έτους της ηλικίας τους και εισάγονται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου (18ου), αν το Δικαστήριο κρίνει ότι η επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων δεν είναι επαρκής και ότι ο περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων, μολοντί αναγκαίος δεν είναι πλέον σκόπιμος, μπορεί να επιβάλει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη που τελέστηκε, ελαττωμένη, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83. Δηλαδή παρέχεται η δυνατότητα στο Δικαστήριο να επιβάλλει εναλλακτικά είτε ποινικό σωφρονισμό είτε αναμορφωτικά είτε θεραπευτικά μέτρα είτε ποινή μειωμένη.

Επίσης, η ποινή του περιορισμού σε ΕΚΚΝ δύναται να αντικατασταθεί με την μειωμένη ποινή του άρθρου 83, μόνο στην περίπτωση που δεν έχει αρχίσει για οποιονδήποτε λόγο η εκτέλεση αυτής και ο καταδικασμένος έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο (18ο) έτος της ηλικίας του. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι στερητικές της ελευθερίας ποινές που επιβάλλονται αντί του περιορισμού του ανηλίκου σε ΕΚΚΝ δεν συνεπάγονται σε καμία περίπτωση τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή την παραπομπή σε κατάσταση εργασίας, ενώ οι νεαροί κατάδικοι πρέπει να κρατούνται χωριστά από τους άλλους καταδίκους. Γενικά

⁶⁷ Πιτσελά Α. / Χατζησπύρου Θ., Σκέψεις περί της μεταχείρισης των ανηλίκων στο πεδίο του νόμου περί εξαρτησιογόνων συμπεριφορών σε <http://www.theartofcrime.gr/σκέψεις-περί-της-μεταχείρισης-των-ανηλίκων>

θα λέγαμε ότι η επιβολή της ποινής του περιορισμού σε ΕΚΚΝ έρχεται σε αντίφαση με τον χαρακτήρα του Δικαίου Ανηλίκων, για το οποίο στέρηση της προσωπικής ελευθερίας σημαίνει δίκαιο ανηλίκων με χαρακτήρα τιμωρητικό και όχι παιδαγωγικό, που είναι και το ζητούμενο. Στην πράξη, ο εγκλεισμός των ανηλίκων σε σωφρονιστικά καταστήματα σημαίνει στέρηση όχι μόνο της ελευθερίας τους αλλά και άλλων βασικών δικαιωμάτων τους, όπως της ελεύθερης έκφρασης, της ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους, της θεραπευτικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση ειδικών προβλημάτων, όπως της τοξικοεξάρτησης, και τη στέρηση πολλών δυνατοτήτων για εξεύρεση διεξόδων και επιλογών. Μέσα στον πρώτο χρόνο οι εγκλειστοί νέοι γνωρίζουν μεθοδικά κι εκτεταμένα την τεχνική της παραβατικότητας και βιώνουν τον κοινωνικό στιγματισμό και την απομόνωση.

Με τα δεδομένα αυτά η ποινή του ποινικού σωφρονισμού θα πρέπει να επιβάλλεται από το Δικαστήριο ως το έσχατο μέσο και με τη μικρότερη δυνατή διάρκεια, ενώ θα πρέπει να θεσμοθετηθούν νέες, εναλλακτικές των ποινών και της αποστέρησης της ελευθερίας, μέθοδοι, που θα υπολογίζουν την ανθρώπινη αξία σε όλες τις διαστάσεις και θα έχουν τελικά πραγματικό αποτέλεσμα στο κοινωνικό πεδίο.

Επιμελητές Ανηλίκων

Παράλληλα αναζητούν το κατάλληλο πλαίσιο παραπομπής του ανηλίκου και της οικογένειάς του για την ψυχοκοινωνική του υποστήριξη και ταυτόχρονα κάποιο πρόγραμμα απεξάρτησης. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, δηλαδή σ' αυτές που έχει ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος ανηλίκου για πράξη σχετιζόμενη με τη χρήση και διακίνηση ναρκωτικών ουσιών, οι Επιμελητές Ανηλίκων καλούνται να αναπτύξουν συνεργασία με τον ανήλικο, να ερευνήσουν την προσωπικότητά του και το οικογενειακό, κοινωνικό και επαγγελματικό του περιβάλλον και να συντάξουν έκθεση υποβάλλοντας πρόταση για εξατομικευμένη μεταχείρισή του. Βασικός τους στόχος είναι η κινητοποίηση του εφήβου χρήστη και της οικογένειάς του για την παρακολούθηση θεραπευτικού προγράμματος, καθώς και κάθε άλλου προγράμματος ψυχολογικής υποστήριξης και εκπαιδευτικής παρέμβασης.

Με βάση την έκθεση κοινωνικής έρευνας, το Δικαστήριο δύναται:

1. να αναβάλλει σε σύντομη δικάσιμο,

2. να επιβάλλει κάποιο αναμορφωτικό μέτρο,

3. να απαλλάξει τον ανήλικο κρίνοντάς τον ατιμώρητο και να τον αποδεσμεύσει από το ποινικό σύστημα και

4. να επιβάλλει εξωιδρυματικά και ιδρυματικά θεραπευτικά μέτρα.

Το έργο τους κρίνεται εξαιρετικά σημαντικό, καθώς αποτελεί ενεργό κομμάτι του Δικαστηρίου Ανηλίκων και συντελεί στην πραγμάτωση της εξατομικευμένης δικαιοσύνης, που διέπει το όλο σύστημα του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Ωστόσο, προβλήματα όπως η ανεπαρκής στελέχωση, η έλλειψη οικονομοτεχνικών δομών, η καθυστέρηση απονομής της δικαιοσύνης, η πλημμελής συνεργασία με άλλους φορείς αντεγκληματικής πολιτικής, η έλλειψη άλλων δομών με τους οποίους συνεργάζονται αυτοί, φαίνεται να δυσχεραίνουν το έργο τους και να καθιστούν τον θεσμό αυτό λιγότερο αποτελεσματικό⁶⁸.

2. Περιεχομένου δικογραφίας ανηλίκων για διαπραχθείσα πράξη σχετιζόμενη με τα ναρκωτικά

Είναι γνωστό ότι για να ξεκινήσει ο μηχανισμός της ποινικής δίωξης, πρέπει να λάβει γνώση η Αρμόδια Εισαγγελική Αρχή, ότι τελέσθηκε «έγκλημα». Η πληροφόρηση αυτή γίνεται είτε με μήνυση ή έγκληση του παθόντος ή με αίτηση από Δημόσια αρχή είτε με αναφορά οποιουδήποτε ή με πληροφορία, που υπεισέρχεται σε γνώση του Εισαγγελέα. Η ποινική διαδικασία σ' αυτήν τη φάση έχει ως σκοπό τον έλεγχο της κατηγορίας και την πιθανολόγηση της ενοχής ενός προσώπου. Με βάση το συγκεντρωθέν αποδεικτικό υλικό, ο Εισαγγελέας, είτε θέτει την υπόθεση στο αρχείο (μήνυση) είτε την απορρίπτει με διάταξη (έγκληση) είτε κινεί την ποινική δίωξη, παραγγέλλοντας προανάκριση ή ανάκριση ή εισάγοντας απευθείας την υπόθεση με απ' ευθείας κλήση του κατηγορουμένου στο ακροατήριο, όπου αυτό προβλέπεται.

Άλλο χαρακτηριστικό των συγκεκριμένων δικογραφιών είναι η ύπαρξη ψυχιατρικής πραγματογνωμοσύνης για τη διαπίστωση της έξης της χρήσης ναρκωτικών ουσιών, η οποία διατάσσεται αυτεπαγγέλτως ή μετά από αίτημα του ανηλίκου δράστη ότι είναι τοξικομανής, σε

⁶⁸ Ζαραφωνίτου, Χ. / Τσιγκάνου, Φ., Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και παραβατικότητα». Ναρκωτικά. Τάσεις και εγκληματολογικές διαστάσεις στη σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα. Τετράδια Εγκληματολογίας, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2002, σελ. 64-90

κάθε φάση της ποινικής διαδικασίας (προδικασία ή διαδικασία στο ακροατήριο), παρόλο που αυτή δεν είναι αναγκαία προκειμένου να διαμορφωθεί η κρίση ότι ο κατηγορούμενος είναι τοξικομανής. Μετά τον ν. 4139/2013 η πραγματογνωμοσύνη αποτελεί ένα ξεχωριστό αποδεικτικό μέσο και να συνεκτιμάται με τα λοιπά, η δε αποδοχή της δεν είναι δεσμευτική για το Δικαστήριο. Σε περίπτωση όμως απόρριψής της, αυτό οφείλει να αιτιολογήσει το λόγο.

Σε πολλές περιπτώσεις ενυπάρχουν και ιατρικές βεβαιώσεις, για παθήσεις συνδεδεμένες με τη χρήση ουσιών, προερχόμενες από αναγνωρισμένες υπηρεσίες απεξάρτησης, χορήγησης υποκαταστάτων ή ανταγωνιστών στα οπιοειδή ουσιών π.χ. από τον ΟΚΑΝΑ, το ΚΕΘΕΑ και το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο, προκειμένου οι ανήλικοι κατηγορούμενοι να αποδείξουν την έξη τους στη χρήση ουσιών και να τύχουν των ευεργετικών διατάξεων.

Όταν επιβάλλεται προσωρινή κράτηση, περιεχόμενο των δικογραφιών αποτελούν και αιτήσεις περί άρσης ή αντικατάστασης αυτής με περιοριστικούς όρους και συνακολούθως και διάταξη του ανακριτή. Βασικό έγγραφο δικογραφίας αποτελεί αναμφισβήτητα το κατηγορητήριο, δηλαδή το έγγραφο, στο οποίο αναφέρονται τα πραγματικά περιστατικά της κατηγορίας (χρόνος, τόπος, τρόπος τέλεσης της πράξης, ηλικία του κατηγορουμένου) καθώς και οι διατάξεις που την προβλέπουν.

Η επίδοση του κλητηρίου θεσπίσματος γίνεται με την παράδοση του σχετικού εγγράφου στον αποδέκτη, ενώ εάν είναι αγνώστου διαμονής, ακολουθείται η διαδικασία του άρθρου 156 του ΚΠΔ. Σε όλες τις δικογραφίες ενυπάρχουν κλητεύσεις των ουσιωδών μαρτύρων υπεράσπισης και κατηγορίας των ανηλίκων, αφού η συμβολή τους είναι αναγκαία για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης, ενώ η μη κλήτευση μαρτύρων υπεράσπισης δημιουργεί απόλυτη ακυρότητα, σύμφωνα την άποψη του Α. Καρρά. Με την κλήτευση των διαδίκων εξασφαλίζεται η δυνατότητα παράστασής τους και άσκησης των δικαιωμάτων τους, ενώ με την κλήτευση των ουσιωδών μαρτύρων υπεράσπισης και κατηγορίας εξασφαλίζεται η ορθότερη απονομή της Δικαιοσύνης⁶⁹.

Βασικό έγγραφο που επισυνάπτεται υποχρεωτικά (άρθ. 577 παρ. 2 ΚΠΔ) σε όλες τις δικογραφίας είναι το δελτίο ποινικού μητρώου του κατηγορουμένου, το οποίο ζητείται είτε

⁶⁹ Κωνσταντινίδης Α., Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2013.

από τον εισαγγελέα είτε από τον τακτικό ανακριτή είτε από το δικαστή. Σε κάθε δελτίο ποινικού μητρώου αναγράφονται πέρα από τα προσωπικά δεδομένα του ανηλίκου (ονοματεπώνυμο, ονοματεπώνυμο γονέων, ημερομηνία, πόλη και κράτος γέννησης, φύλο, ιθαγένεια, τυχόν προηγούμενο ονοματεπώνυμο ή ψευδώνυμο, αριθμός και είδος εγγράφων ταυτοποίησης, αριθμός φορολογικού μητρώου - αν υπάρχει), και τα εξής δεδομένα, συνοδευόμενα με ειδική μνεία, αν έχει ανασταλεί η εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής (574 § 2 ΚΠΔ):

- Οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις για κακούργημα ή πλημμέλημα, για το οποίο έχει επιβληθεί ποινή στερητικής της ελευθερίας ή χρηματική ποινή, με τις σχετικές παρεπόμενες ποινές και μέτρα ασφαλείας.
- Οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις για τον περιορισμό νέων σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων.
- Οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις αλλοδαπών δικαστηρίων, που ανακοινώθηκαν επίσημα, αν αφορούν πράξη, που χαρακτηρίζεται από την Ελληνική νομοθεσία ως κακούργημα ή πλημμέλημα
- Οι αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις ή βουλεύματα, που απαλλάσσουν τον κατηγορούμενο ως ανίκανο για καταλογισμό, με τα αναπληρωματικά της κύριας ποινής μέτρα ασφαλείας, ή λόγω έμπρακτης μετάνοιας, εφ' όσον και στις δύο τελευταίες περιπτώσεις η απειλούμενη ποινή είναι φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών.
- Η χάρη με άρση των συνεπειών της καταδίκης, η παραγραφή της πράξης ή της ποινής με ειδικό νόμο, η αναστολή εκτέλεσης της ποινής υπό όρους με ειδικό νόμο, η απόλυση από τις φυλακές υπό όρο και η μεταβολή ή η άρση των μέτρων ασφάλειας που έχουν επιβληθεί, καθώς και οι αποφάσεις που εκδίδονται σύμφωνα με τα άρθρα 550 και 551 του ΚΠΔ.
- Η χρονολογία και ο τρόπος απότισης της στερητικής της ελευθερίας ποινής, που επιβλήθηκε για κακούργημα ή πλημμέλημα από δόλο, εφόσον είναι ανώτερη από τρεις μήνες.

- Η διάταξη του εισαγγελέα που εκδίδεται κατόπιν ποινικής διαμεσολάβησης σε εγκλήματα ενδοοικογενειακής βίας⁷⁰.

Να παρατηρηθεί ότι μετά την τροποποίηση της περ. ββ' της παρ. 2 άρθ. 574 ΚΠΔ, με τον αρ. 4322/2015, καταργήθηκε η εγγραφή στο ποινικό μητρώο κάθε απόφασης με την οποία επιβάλλονται αναμορφωτικά μέτρα. Με τον τρόπο αυτό επιλύθηκε νομοθετικά το νομικό θέμα που είχε προκύψει σχετικά με την αναγραφή στο ποινικό μητρώο αποφάσεων που επέβαλαν αναμορφωτικά μέτρα, καθώς οι σχετικές αποφάσεις κατά πάγια νομολογία θεωρούνταν αθωωτικές και ουσιαστικά καταργήθηκε μια πρακτική που ήταν στιγματιστική για τον ανήλικο και αντίθετη με τις ισχύουσες παιδαγωγικές αντιλήψεις. Σε κάποιες δικογραφίες υπάρχει αίτημα του κατηγορουμένου στην προανάκριση για διορισμό συνηγόρου υπεράσπισης και πράξη διορισμού αυτού. Σύμφωνα με τα άρθρα 100 § 1 και 4 και 105 ΚΠΔ ο ανακριτής είναι υποχρεωμένος να διορίσει συνηγόρο, αφού αυτός δύναται να επεμβαίνει και να συνδράμει τον ανήλικο από την ώρα που αυτός αποκτά την ιδιότητα του κατηγορουμένου.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ. 340 ΚΠΔ το Δικαστήριο υποχρεούται να διορίσει συνηγόρο υπεράσπισης σε όσους κατηγορούμενους δεν έχουν, σε περίπτωση τέλεσης κακούργηματος. Επειδή, όμως ο ανήλικος, κατά πλάσμα δικαίου, όπως ορίζει το άρθρο 18 ΠΚ δεν τελεί κακούργημα, αλλά οι πράξεις του θεωρούνται πλημμεληματικές, ανέκλυπτε σοβαρό πρόβλημα, και ουσιαστικά αυτός βρισκόταν σε δυσχερέστερη θέση από έναν ενήλικο.

Το κενό αυτό προσπάθησε να καλύψει ο Νομοθέτης με την προσθήκη του άρθρου 9 του α. 3860/2010, όπου αναφέρεται ότι την ίδια υποχρέωση έχει και ο δικαστής ανηλίκων, όταν ο ανήλικος κατηγορείται για πράξη, που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν κακούργημα. Σε κάποιες δικογραφίες παρατηρήθηκε ο διορισμός συνηγόρου υπεράσπισης σε ανήλικο με εξουσιοδότηση, ο δε διορισμός αυτός έγινε από τους γονείς του ανηλίκου και όχι από τον ίδιο τον ανήλικο, επειδή αυτοί, κατά την κοινή λογική, έχουν αυξημένη ευθύνη και σαφέστατα καλύτερη κρίση για την επιλογή της

⁷⁰ Πανταζή - Μελίστα Ε., Δυσλειτουργικός ο ρόλος του Εισαγγελέα Ανηλίκων στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων - Ανάγκη αναβάθμισης αυτού, ΞοινΔικ, τ. 7, 2003, σελ. 828-832

κατά τον δυνατόν καλύτερης υπεράσπισης του ανηλίκου. Το δικαίωμα διορισμού αποκτά ο ίδιος ο ανήλικος με την ενηλικίωσή του.

Επίσης, περιεχόμενο δικογραφιών δευτεροβάθμιων δικαστηρίων αποτελούν τα πρακτικά και η απόφαση του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου που έκρινε την υπόθεση, καθώς και η έκθεση έφεσης του κατηγορουμένου κατά της πρωτόδικης απόφασης.⁷¹

3.Συμπέρασμα για την ποινική μεταχείριση ανήλικων παραβατών του Ν. 4139/2013

Πέραν των γενικών ρυθμίσεων σχετικά με την αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει η ποινική μεταχείριση παραβατών του Ν. 4139/2013 σχετικά με τα ναρκωτικά. Δεδομένης της εφαρμογής του άρθρου 39 παρ. 1 Ν. 4139/2013, χάρη στο οποίο επιβάλλονται αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα σε ανήλικους δράστες που παραβαίνουν τις διατάξεις του νόμου αυτού, δε θα ασχοληθούμε με την περίπτωση της χρήσης ναρκωτικών ουσιών αλλά θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στο ζήτημα της αντιμετώπισης του ανήλικου διακινητή ναρκωτικών ουσιών. Ακόμα όμως και η περίπτωση του ποινικώς ανεύθυνου διακινητή, ήτοι αυτού που δεν έχει συμπληρώσει το 15ο έτος της ηλικίας του, δεν παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα καθώς και σε αυτόν θα επιβληθούν τα αναμορφωτικά ή τα θεραπευτικά μέτρα που προβλέπονται στα άρθρα 122 και 123 ΠΚ, σύμφωνα με την πρώτη παράγραφο του άρθρου 39 Ν. 4139/2013. Ζήτημα ωστόσο γεννάται σχετικά με την αντιμετώπιση του ποινικώς υπεύθυνου ανήλικου εξαρτημένου διακινητή ναρκωτικών ουσιών, για τον οποίο γίνεται λόγος στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 39 Ν. 4139/2013. Στην τελευταία διάταξη γίνεται σαφές ότι στον υπεύθυνο, ανήλικο, εξαρτημένο διακινητή μπορεί να επιβληθεί η παρακολούθηση προγράμματος απεξάρτησης, αντί ποινής. Βέβαια υπάρχει ανακολουθία μεταξύ των διατάξεων του άρθρου 39 παρ. 2 Ν. 4139/2013 και του 127 παρ. 1 ΠΚ μετά την τροποποίηση του με τον Ν. 4322/2015, καθώς δεν δύναται σε κάθε περίπτωση να επιβληθεί η ποινή του εγκλεισμού στον ανήλικο, εξαρτημένο δράστη διακίνησης δεδομένου

⁷¹ Παρασκευόπουλος Ν.- Κοσμάτος Κ., Ναρκωτικά, 3^η έκδοση, 2013, εκδόσεις Σάκκουλα.

ότι καμία από τις πράξεις του άρθρου 39 παρ. 2 δεν τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη και συνεπώς δεν πληρούνται οι όροι του 127 παρ. 1 ΠΚ⁷².

Έτσι και με δεδομένη την προς το συμφέρον του ανηλίκου ερμηνεία των διατάξεων του ουσιαστικού δικαίου, θα επιβληθεί παρακολούθηση προγράμματος απεξάρτησης στον 79 εξαρτημένο ανήλικο, ειδάλλως τα αναμορφωτικά ή τα θεραπευτικά μέτρα που σε κάθε περίπτωση εφαρμόζονται στο δίκαιο ανηλίκων όταν δεν μπορεί να επιβληθεί ποινικός σφραγισμός. Ζήτημα ωστόσο γεννάται σχετικά με την αντιμετώπιση του ανηλίκου, εξαρτημένου διακινητή που έχει διαπράξει αδίκημα του άρθρου 23 Ν. 4139/2013, ήτοι μία από τις διακεκριμένες περιπτώσεις διακίνησης. Στις περιπτώσεις αυτές προβλέπεται ως ποινή η ισόβια κάθειρξη για τους ενήλικες διακινητές, πράγμα που με τους όρους του ποινικού δικαίου ανηλίκων θα σήμαινε την επιβολή ποινικού σφραγισμού στον ανήλικο διακινητή με βάση το άρθρο 127 παρ. 1 ΠΚ. Ωστόσο αυτή η αντιμετώπιση αρμόζει σε δράστες μη εξαρτημένους από ναρκωτικές ουσίες. Γι' αυτούς που είναι εξαρτημένοι θα πρέπει να συνυπολογίζεται η μειωμένη τους ενοχή.

Το ερώτημα που τίθεται είναι τι γίνεται εάν υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών, ο ανήλικος παραβάτης τελέσει πράξη χρησιμοποιώντας βία και κατά της σωματικής ακεραιότητας. Σε αυτή την περίπτωση θα εφαρμοστεί το άρθρο 127 ΠΚ.⁷³.

Γ' ΜΕΡΟΣ

ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

α.Κανόνες του Πεκίνο (The Beijing Rules)

Οι Κανόνες του Πεκίνο περιέχουν λεπτομερείς ελάχιστους κανόνες που ρυθμίζουν τη διοίκηση της δικαιοσύνης ανηλίκων σε εγχώριο επίπεδο ενώ προσπαθούν να συγκεράσουν το

⁷² Πανταζή - Μελίστα Ε., Θεραπευτικά μέτρα ή περιορισμός σε ΕΚΚΝ, ΠοινΔικ 12/2014, (ΕΤΟΣ 17ο), σελ. 1088-1092

⁷³ Πανταζή - Μελίστα Ε., Δυσλειτουργικός ο ρόλος του Εισαγγελέα Ανηλίκων στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων - Ανάγκη αναβάθμισης αυτού, ΠοινΔικ, τ. 7, 2003, σελ. 828-832

προνοιακό με το δικαιοκώ πρότυπο. Παρά το γεγονός ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι νομικά δεσμευτικοί, το ελεγκτικό όργανο της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, συνέστησε την εφαρμογή των κανόνων σε όλα τα παιδιά που έρχονται σε επαφή με το σύστημα δικαιοσύνης. Μάλιστα είναι σκόπιμα διαμορφωμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εφαρμόσιμοι σε διαφορετικά νομικά συστήματα και ταυτόχρονα να θέτουν κάποιες ελάχιστες προϋποθέσεις για τη μεταχείριση των ανήλικων δραστών κάτω από οποιονδήποτε ορισμό της έννοιας του ανηλικού και οποιονδήποτε σύστημα μεταχείρισης του. Στον τέταρτο κανόνα ορίζεται ότι το ηλικιακό όριο ποινικής ευθύνης στα νομικά συστήματα δεν θα πρέπει να είναι πολύ χαμηλό ενώ θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν οι πραγματικές καταστάσεις της συναισθηματικής, ψυχικής και διανοητικής ωριμότητας τους. Γι' αυτό το λόγο και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλικών αφετηρία της ποινικής ευθύνης των ανηλικών είναι τα 15 έτη.

Βέβαια σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο, για να καταφύγει το δικαστήριο στον έλεγχο της ποινικής ευθύνης του ανηλικού δράστη, θα πρέπει να έχει διαπράξει αυτός ιδιαίτερα βαριές κακουρηματικές πράξεις.

Οι Κανόνες του Πεκίνο ότι η ελάχιστη δυνατή επιβολή στερητικών της ελευθερίας μέτρων αποτελεί και την ορθότερη επιλογή στα πλαίσια της αντεγκληματικής πολιτικής. Οι ατομικές συνθήκες, με άλλα λόγια, του δράστη, όπως η κοινωνική του θέση, η οικογενειακή κατάσταση κλπ. θα πρέπει να επηρεάζουν την αναλογικότητα της αντίδρασης. Βασικά ο κανόνας 5 απαιτεί τη δίκαιη αντίδραση σε όλες τις περιπτώσεις παραβατικότητας και εγκληματικότητας των ανηλικών. Χάρη στους δύο σκοπούς που προβάλλει μπορεί να γίνει επιτεύξιμη μία δίπτυχη ανάπτυξη, τόσο δηλαδή νέες μορφές αντιδράσεων όσο και προφυλάξεις ενάντια στη διεύρυνση του ποινικού ελέγχου στους ανηλικούς⁷⁴.

Τέλος, από τους Κανόνες του Πεκίνο ιδιαίτερη υπήρξε η συμβολή του 26ου Κανόνα στη διαμόρφωση των διατάξεων σχετικά με την κράτηση των ανηλικών δραστών. Χαρακτηριστική είναι η τρίτη περίπτωση του εν λόγω κανόνα, όπου τονίζεται η σημασία της τοποθέτησης των ανηλικών σε διαφορετικές ιδρυματικές εγκαταστάσεις από τους ενήλικες. Στο ερμηνευτικό σχόλιο του κανόνα αυτού περιγράφεται ο λόγος αυτής της πρακτικής. Στόχος

⁷⁴ Πιτσελά Αγγελική, Κείμενα Αντεγκληματικής πολιτικής (Διεθνή και Ευρωπαϊκά) Δίκαιο Ανηλικών, Δ' Έκδοση, σελ. 205-207, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2006

της είναι η αποφυγή αρνητικών επιρροών των ενήλικων δραστών προς τους ανήλικους, η αποφυγή δηλαδή της εγκληματογόνου μόλυνσης των τελευταίων όπως χαρακτηριστικά περιγράψαμε παραπάνω και για τις αντίστοιχες ρυθμίσεις στο ελληνικό ποινικό δίκαιο ανηλίκων⁷⁵.

β.Η Διεθνής Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (The United Nations Convention on the Rights of the Child) την παραμονή του Διεθνούς Έτους του Παιδιού (1979), το “First Polish Draft”.

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού αποτελεί το πληρέστερο από τα νεότερα διεθνή κείμενα στον τομέα του Δικαίου Ανηλίκων καθώς εμπεριέχει την πλέον ολοκληρωμένη νομική κατοχύρωση για τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα του ανηλίκου. Έχει υιοθετηθεί από όλα τα κράτη μέλη των ΟΗΕ (196 χώρες) εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Το γεγονός αυτό την καθιστά το πιο ευρέως επικυρωμένο έγγραφο για τα ανθρώπινα δικαιώματα στον κόσμο. Ισχύει για κάθε παιδί, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν εμπλακεί με το ποινικό σύστημα ή το σύστημα δικαιοσύνης ανηλίκων.

Θα πρέπει δε κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας η μεταχείριση των ανηλίκων να εγγυάται την ευημερία τους όπως άλλωστε ορίζεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 40 ΔΣΔΠ. Πολύ σημαντική ωστόσο είναι και η διάταξη της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 40 ΔΣΔΠ όπου ρυθμίζονται βασικά ζητήματα της ποινικής καταστολής των ανηλίκων. Συγκεκριμένα στην περ. α' της εν λόγω παραγράφου καθιερώνεται η αρχή *nullum crimen nulla poena sine lege*, η οποία αποτελεί θεμέλιο των ποινικών συστημάτων. Φυσικά στο εσωτερικό μας δίκαιο η αντίστοιχη περιγραφή περιλαμβάνεται στο άρθρο 7 παρ. 1 Συντ. όπου η αρχή αυτή αποκτάει και συνταγματική περιωπή.

⁷⁵ Liefwaard Ton- Rap Stephanie- Bolscher Apollonia: Με ακούει κανείς; Ή συμμετοχή των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων: Ένα εγχειρίδιο για πιο φιλικά προς τα παιδιά ευρωπαϊκά συστήματα απονομής δικαιοσύνης, σελ. 31, International Juvenile Justice Observatory.

Συνιστά δε απαραίτητη προϋπόθεση ενός φιλελεύθερου ποινικού δικαίου, δεδομένου ότι σε ένα κράτος δικαίου δεν συνάδει η ενοχοποίηση του δράστη με μόνη την κίνηση της ποινικής δίωξης. Πολλώ δε μάλλον δε συνάδει με τη μεταχείριση ενός ανήλικου ατόμου κατά την οποία πρέπει να αποφεύγεται ο στιγματισμός του και η προσβολή της προσωπικότητάς του. Ταυτόχρονα στην παράγραφο 2 περ. β' τονίζεται η σημασία της ταχείας διεκπεραίωσης της ποινικής διαδικασίας που αφορά ανήλικο δράστη. Η ταχεία απονομή δικαιοσύνης συμβάλλει στην ελαχιστοποίηση της ψυχικής ταλαιπωρίας του ανηλίκου ο οποίος διαθέτει εύθραυστη προσωπικότητα. Συνεπώς δε θα πρέπει να εκτίθεται επί μακρῶ χρονικό διάστημα σε χώρους σχετιζόμενους με την ποινική δικαιοσύνη (ανακριτικά γραφεία, εισαγγελίες κλπ.) ενώ οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα βάσει της αρχής της νομιμότητας θα πρέπει να μην πραγματοποιούνται με μεγάλη χρονική απόσταση, προκειμένου ο ανήλικος να μπορεί γρήγορα να απαλλάσσεται από διαδικασίες που μπορούν να έχουν αρνητικές συνέπειες για την ψυχολογία του. Αλλά και το δικαίωμα εκδίκασης της υπόθεσης κάθε ανθρώπου δίκαια χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση από ένα αρμόδιο, ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο είναι θεμελιώδες και έχει κατοχυρωθεί στο άρθρο 14 παρ. 1 και παρ. 3 στοιχ. γ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και στο άρθρο 6 παρ. 1 εδ. 1 της ΕΣΔΑ⁷⁶.

Επιπλέον στην ίδια παράγραφο δίνεται βάση στην απαγόρευση της υποχρεωτικής μαρτυρικής κατάθεσης του ανηλίκου και της ομολογίας της ενοχής του. Αυτές οι διαδικαστικές εγγυήσεις είναι δεσμευτικές για το εσωτερικό δίκαιο, συνάγονται για κατηγορούμενους κάθε ηλικίας από το άρθρο 14 παρ. 3 στοιχ. ε' και ζ' του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα και εν μέρει από το ά. 6 παρ. 3 στοιχ. δ' της ΕΣΔΑ⁷⁷.

Τέλος στην πέμπτη περίπτωση της παραγράφου 2 του άρθρου 40 ΔΣΔΠ θεσπίζεται η δυνατότητα του ανηλίκου να προσφύγει σε ανώτερη αρχή για την εκδίκαση της υπόθεσης του ασκώντας τα ένδικα μέσα. Αναγνωρίζεται με άλλα λόγια το δικαίωμα των ενδίκων μέσων για τα παιδιά, τη στιγμή που το ίδιο δικαίωμα για όλους (ενήλικες, ανηλίκους) κατοχυρώνεται στο

⁷⁶ Πιτσελά Αγγελική, Κείμενα Αντεγκληματικής πολιτικής (Διεθνή και Ευρωπαϊκά) Δίκαιο Ανηλίκων, Δ' Έκδοση, σελ. 110, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2006.

⁷⁷ Πιτσελά Αγγελική, Κείμενα Αντεγκληματικής πολιτικής (Διεθνή και Ευρωπαϊκά) Δίκαιο Ανηλίκων, Δ' Έκδοση, σελ. 112, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2006.

άρθρο 14 παρ. 5 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα καθώς και στο άρθρο 2 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Σύμφωνα με την τρίτη παράγραφο του ίδιου άρθρου τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να καταβάλλουν προσπάθειες για να προαγάγουν τη θέσπιση «νόμων, διαδικασιών, αρχών και θεσμών» που θα εφαρμόζονται ειδικά στα παιδιά που είναι ύποπτα, κατηγορούμενα ή καταδικασμένα για παράβαση του ποινικού νόμου.

Οι συγκεκριμένες διατάξεις θεσπίζονται για ανήλικους δράστες, ωστόσο ο Έλληνας συντακτικός νομοθέτης φρόντισε να τις συμπεριλάβει στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 7 Συντ. δίνοντας τους καθολική ισχύ για όλους τους δράστες ανεξαρτήτως ηλικίας. Στο στοιχείο β' του άρθρου 37 αναγνωρίζεται η σημασία της σύμφωνης με το νόμο σύλληψης κράτησης ή φυλάκισης του ανήλικου δράστη. Θα πρέπει δε να αποτελούν έσχατο μέτρο, με τη μικρότερη δυνατή χρονική διάρκεια. Μάλιστα αποτελεί ένα ισχυρό σοκ για τον ίδιο, το οποίο έχει έντονο ειδικοπροληπτικό χαρακτήρα, καθώς δίνεται η δυνατότητα στο δράστη να αντιληφθεί τη βαρύτητα της πράξης του, χωρίς να του στερεί την ελευθερία για μεγάλο χρονικό διάστημα, γεγονός που λόγω της συχνής επαφής με άλλους κρατούμενους θα συνέβαλε στην εκμάθηση του εγκλήματος. Στο τρίτο στοιχείο του άρθρου 37 ΔΣΔΠ ορίζεται ότι κάθε παιδί που στερείται την ελευθερία του θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με ανθρωπισμό και με τον οφειλόμενο στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου σεβασμό, ενώ κατά τη διάρκεια της κράτησης του θα πρέπει να χωρίζεται από τους ενήλικες κρατούμενους.

Γ. Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων

Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων (Model Law on Juvenile Justice), ο οποίος εκπονήθηκε από το Γραφείο των Ηνωμένων Εθνών στη Βιέννη το 1997, συνιστά ένα οιονεί πρότυπο κώδικα ενός ποινικού δικαίου ανηλίκων.

Βασικό χαρακτηριστικό του Πρότυπου Νόμου για το Δίκαιο Ανηλίκων συνιστά ο μη δεσμευτικός χαρακτήρας των κατευθυντήριων γραμμών του, καθώς αποτελεί κείμενο μη συμβατικού χαρακτήρα. Δεν αποτελεί δεσμευτικό δίκαιο με άλλα λόγια, αλλά soft law, με συνέπεια να τίθεται στη διακριτική ευχέρεια των νομοθετών των κρατών η ενσωμάτωση των

κατευθύνσεων του στο εσωτερικό δίκαιο. Η τυπική ισχύς του είναι ιεραρχικά κατώτερη σε σχέση με τους Κανόνες του Πεκίνο και τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ λόγω της διοικητικής του καταγωγής και συνακόλουθα περιορισμένης νομιμοποίησης. Ο Πρότυπος Νόμος έχει σε μεγάλο βαθμό επηρεαστεί από τους Κανόνες του Πεκίνο και τη Διεθνή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού καθώς κι από τις Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ. Αποτελείται από πέντε τίτλους που αναφέρονται στις κατευθυντήριες αρχές (πρώτος τίτλος), τις γενικές διατάξεις (δεύτερος τίτλος), τα δικαστήρια και την εκδίκαση των υποθέσεων ανηλίκων (τρίτος τίτλος), τα εφαρμόσιμα μέτρα (τέταρτος τίτλος) και την παιδαγωγική βοήθεια για την προστασία των ανηλίκων που βρίσκονται σε κίνδυνο (πέμπτο τίτλος). Διαπιστώνουμε έτσι ότι ο εν λόγω Νόμος δεν κάνει λόγο μόνο για τους ανήλικους δράστες που έχουν έρθει σε σύγκρουση με τον ποινικό νόμο αλλά και για εκείνους που βρίσκονται σε κοινωνικό κίνδυνο, δηλαδή αυτούς που έχουν εγκαταλειφθεί, παραμεληθεί, και κακομεταχειρισθεί και γι' αυτό έχουν ανάγκη διαπαιδαγώγησης, προστασίας και ελέγχου. Πολλές φορές άλλωστε ο ανήλικος που διέπραξε μία αξιόποινη πράξη έχει τις ίδιες ανάγκες διαπαιδαγώγησης, προστασίας και ελέγχου όπως κάποιος που υπήρξε θύμα μιας εγκληματικής πράξης.

Τέλος, τα άτομα που ασχολούνται με τη μεταχείριση των νεαρών παραβατών θα πρέπει να λαμβάνουν διαρκώς εκπαίδευση, ειδικευμένη στη μεταχείριση των εν λόγω ατόμων. Στο δεύτερο κεφάλαιο δίδονται οι ορισμοί των εννοιών που χρησιμοποιούνται στον Πρότυπο Νόμο για το Δίκαιο Ανηλίκων. «Αξιόποινη πράξη» είναι κάθε πράξη, ή παράλειψη που τιμωρείται από το νόμο με βάση το κάθε νομικό σύστημα (άρθρο. 1.2.-1). Οι αξιόποινες αυτές πράξεις, διακρίνονται σύμφωνα με την πρώτη παραλλαγή σε κακουργήματα και πλημμελήματα ενώ κατά τη δεύτερη παραλλαγή σε κακουργήματα και άλλες αξιόποινες πράξεις. «Κακούργημα» σύμφωνα με το άρθρο 1.2.-3 είναι κάθε αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με στέρηση της ελευθερίας ενώ «πλημμέλημα» κατά την παραλλαγή του ίδιου άρθρου είναι η αξιόποινη πράξη που τιμωρείται με μέτρο (π.χ. επίπληξη, ανάθεση της επιμέλειας σε γονείς κτλ.).

Οι ορισμοί του κακουργήματος και του πλημμελήματος συμβαδίζουν απόλυτα με τη νομοθετική πρόβλεψη στο ελληνικό δίκαιο δεδομένου ότι το πρώτο τιμωρείται υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις με στέρηση της ελευθερίας του ανηλίκου, ενώ το δεύτερο με επιβολή αναμορφωτικών μέτρων. Ωστόσο τα πταίσματα των ανηλίκων με βάση το άρθρο 128

ΠΚ τιμωρούνται με ελαφριά αναμορφωτικά μέτρα σε αντίθεση με όσα ορίζονται στο 3.1-12 του Πρότυπου Νόμου των Ηνωμένων Εθνών. Στο δεύτερο τίτλο του Πρότυπου Νόμου υπάγονται οι γενικές διατάξεις, οι οποίες αποτελούνται επίσης από δύο κεφάλαια, τα οποία ρυθμίζουν τη θέση του ανηλίκου και την ποινική του ευθύνη. Στο πρώτο κεφάλαιο του δεύτερου τίτλου γίνεται λόγος για τη θέση του ανηλίκου. Αρχικά δίνεται ο ορισμός του ανηλίκου, ως του ατόμου που ηλικιακά βρίσκεται κάτω από το όριο της ενηλικίωσης, ενώ ακόμα αναφέρεται ότι οι αξιόποινες πράξεις των ενηλίκων που δεν θεωρούνται κακουργήματα, δε θα πρέπει να θεωρούνται αντίστοιχα και για τους ανήλικους δράστες (ά.2.1-1).

Στο ελληνικό ωστόσο δίκαιο, όπως αναφέραμε, οι πράξεις που τελεί ενήλικας και έχουν κακουργηματικό χαρακτήρα, αν τις τελούσε ανήλικος θα ήταν πλημμελήματα. Από την άλλη, τα πλημμελήματα παραμένουν στην αρχική τους μορφή, πράγμα που συμβαίνει και στα πταίσματα. Η αντιμετώπιση τους βέβαια διαφέρει από αυτή των ενηλίκων δραστών, δεδομένου ότι στο δίκαιο ανηλίκων περιλαμβάνονται ειδικές ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση αυτών των πράξεων όταν πραγματώνονται από νεαρούς παραβάτες. Στο ελληνικό δίκαιο, με άλλα λόγια, ισχύει η κατά πλάσμα δικαίου μετατροπή του χαρακτήρα της πράξης, πράγμα που όμως δεν αναγνωρίζεται στο άρθρο 2.2.-5 του Πρότυπου Νόμου των Ηνωμένων Εθνών.

Στο άρθρο 96 παρ. 3 Συντ. ρητά ορίζεται ο αποκλεισμός του άρθρου 97 Συντ. στην εκδίκαση των εγκληματικών πράξεων των ανηλίκων, με συνέπεια να μην επιτρέπεται η συγκρότηση μικτών ορκωτών δικαστηρίων για τις πράξεις αυτών των προσώπων. Από την άλλη βέβαια, μολονότι φαίνεται να πραγματοποιείται έμφυλη διάκριση μέσα από την προαναφερθείσα πρόβλεψη του άρθρου 3.1.-6 τελ. εδ., ωστόσο συχνά στην πράξη έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα μεροληψίας των δικαστών υπέρ του ομόφυλου τους θύματος, ειδικά σε περιπτώσεις εκδίκασης πράξεων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, γεγονός που καθιστά την υιοθέτηση της ρύθμισης του άρθρου 3.1.-6 τελ. εδ., απαραίτητη. Στη συνέχεια στο άρθρο 3.1-8 περιγράφεται το μικτό ορκωτό δικαστήριο ή ποινικό δικαστήριο ανηλίκων ή αλλιώς κακουργιοδικείο ανηλίκων. Αποτελείται από τον πρόεδρο, δύο δικαστές του δικαστηρίου οικογενειακών υποθέσεων ως παρέδρους και λαϊκούς δικαστές, ο αριθμός των οποίων καθορίζεται από την εκάστοτε πολιτεία. Καθήκοντα εισαγγελέα στο ποινικό δικαστήριο ανηλίκων εκτελούνται από τον αξιωματούχο που είναι επιφορτισμένος με τη δίωξη ή από έναν

δικαστικό λειτουργό της εισαγγελίας με ειδική αρμοδιότητα στις υποθέσεις που αφορούν νέους ανθρώπους.

Η Σύσταση του 1987 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Ανηλίκους (Σύσταση (87) 20)

Πέραν της ανάλυσης που προεκτέθηκε για τη συμβολή των διεθνών κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής στο επίπεδο της απονομής δικαιοσύνης στους ανήλικους παραβάτες, σημαντικό είναι να αναφερθούμε και στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, τα οποία συνέβαλαν στην εξέλιξη των νομοθεσιών των ευρωπαϊκών κρατών σχετικά με τη δικαιοσύνη των ανηλίκων. Ένα κείμενο που ανταποκρίνεται στους παραπάνω χαρακτηρισμούς, είναι η Σύσταση (87) 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «για τις κοινωνικές αντιδράσεις στη νεανική παραβατικότητα». Ομολογουμένως η εν λόγω διάταξη διατρέχει και το εγγώριο ποινικό δίκαιο καθώς η επανένταξη του ανηλίκου και η διαπαιδαγώγηση του αποτελούν τους θεμελιωδέστερους στόχους του δικαίου ανηλίκων ενώ γίνονται προσπάθειες για ολοένα λιγότερο εγκλεισμό του σε σωφρονιστικά ιδρύματα και κατ' επέκταση επιβολή κυρίως εξωιδρυματικών μέτρων ώστε οι στόχοι αυτοί να εξυπηρετούνται στο φυσικό περιβάλλον του ανηλίκου. Βασικότερη επίσης διάταξη είναι αυτή της παραγράφου 12 που αναφέρεται στο ορισμένο της χρονικής διάρκειας της παρέμβασης της Πολιτείας σε βάρος του ανηλίκου ατόμου. Αμφισβητούνται λοιπόν οι αορίστου χρόνου κυρώσεις σε βάρος του ανηλίκου, γεγονός που αποδεικνύει την απομάκρυνση από τις αρχές του προνοιακού προτύπου και τη μετάβαση της νομοθετικής σκέψης προς το δικαικό πρότυπο. Για το λόγο αυτό και στις διατάξεις του ελληνικού Ποινικού Κώδικα όπως το άρθρο 122 παρ. 3 ΠΚ και το 127 παρ. 2 προβλέπεται η 121 ορισμένη χρονική διάρκεια των μέτρων και του εγκλεισμού. Άλλωστε η αόριστη χρονική διάρκεια των μέτρων έχει πολλές φορές αποδειχτεί στην πράξη επιζήμια, καθώς δημιουργεί έντονη ανασφάλεια δικαίου στο δράστη.

Η πρόβλεψη της δε, ως θεσμού που λειτουργεί προς όφελος του ατόμου δεν μπορεί να γίνει δεκτή, καθώς δεν παύει να αναφέρεται σε κυρώσεις που περιορίζουν την ελευθερία του ατόμου. Τέλος για τις στερητικές της ελευθερίας ποινές προτείνει η Σύσταση (87) 20 ότι πρέπει να απαγγέλλονται κατόπιν ειδικής και εμπεριστατωμένης αιτιολογίας του δικαστηρίου

γεγονός που όπως έχουμε προαναφέρει, προβλέπεται και στο ελληνικό δίκαιο στη διάταξη του άρθρου 127 ΠΚ⁷⁸.

Σύσταση του 2003 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τους Ανηλίκους

Η Σύσταση του έτους 2003 του Συμβουλίου της Ευρώπης «για νέους τρόπους μεταχείρισης της νεανικής παραβατικότητας και για το ρόλο της Δικαιοσύνης Ανηλίκων», δημιούργησε μορφές αντιμετώπισης των νεαρών παραβατών, σε ένα στάδιο όπου είχε διαπιστωθεί ότι η ανήλικη παραβατικότητα παρά τη στασιμότητά της είχε επιδείξει ιδιαίτερη έξαρση σε συγκεκριμένες μορφές της.⁷⁹

Βέβαια κατόπιν των τροποποιήσεων που πραγματοποιήθηκαν με το Ν. 3189/2003 στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα, δε γίνεται διάκριση ανάμεσα σε παιδιά και εφήβους, αλλά σε ποινικά ανεύθυνους και ποινικά υπεύθυνους ανηλίκους, γεγονός που σημαίνει ότι δεν θα μπορούσε να προκύψει κάποια εννοιολογική ασάφεια σε κάθε περίπτωση, ωστόσο για λόγους ακρίβειας είναι ορθότερη η απόδοση του όρου ανήλικος στην εν λόγω Σύσταση.

Επισημαίνεται ακόμα ο ρόλος της οικογένειας είναι ένας εκ των στόχων της Σύστασης. Αυτή όμως η διαδικασία, η οποία προβλέπεται και από άλλα διεθνή κείμενα και η οποία αποκτά ολοένα και περισσότερους οπαδούς θα περιγραφεί στη συνέχεια στα πλαίσια ανάλυσης του θεσμού της επανορθωτικής δικαιοσύνης. Αντίστοιχα το ζήτημα της ταχύτητας απονομής δικαιοσύνης στους ανηλίκους, που απασχολεί και την παρούσα Σύσταση (παρ. 14) έχει θιχτεί κι ανωτέρω με συνέπεια να μην απαιτείται η αναφορά του και στο παρόν σημείο.

Αντίθετα ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στο πλάνο επανένταξης του ανηλίκου μετά τη στέρηση της ελευθερίας του.

⁷⁸ Liefwaard Ton- Rap Stephanie- Bolscher Apollonia: Με ακούει κανείς; Ή συμμετοχή των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων: Ένα εγχειρίδιο για πιο φιλικά προς τα παιδιά ευρωπαϊκά συστήματα απονομής δικαιοσύνης, σελ. 31, International Juvenile Justice Observatory.

⁷⁹ Πιτσελά Αγγελική, Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων, Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9/2003, σελ. 995.

Επανορθωτικής δικαιοσύνης

Η επανορθωτική δικαιοσύνη ή αλλιώς αποκαταστατική δικαιοσύνη, συνιστά μία εναλλακτική μορφή απονομής δικαιοσύνης, η οποία αντιμετωπίζει το έγκλημα όχι ως μία αφηρημένη και θεωρητική έννοια, ως πράξη κατά του κράτους, αλλά ως βλάβη και παραβίαση των διαπροσωπικών σχέσεων. Στη βάση αυτή της ιδιωτικοποίησης της σύγκρουσης, η δικαιοσύνη οφείλει να είναι επανορθωτική, με στόχο την αποκατάσταση της βλάβης που έχει προκληθεί στα θύματα από το δράστη.

Στη χώρα μας δυστυχώς δεν έχει λάβει την αναγνώριση που της αρμόζει, παρά το γεγονός ότι βασίζεται στην εξωδικαστική επίλυση των διαφορών μεταξύ θύματος και δράστη, πράγμα που θα αποσυμφορίζε τα ποινικά δικαστήρια από τον όγκο της δικαστικής ύλης. Επίσης στις υποθέσεις των ανηλίκων εγγυάται την ευνοϊκότερη μεταχείριση τους δεδομένου ότι αποφεύγεται η επαφή με το στιγματιστικό περιβάλλον του ποινικού ακροατηρίου.

Στο ελληνικό δίκαιο, εξελίξεις σχετικά με την υιοθέτηση πρακτικών επανορθωτικής δικαιοσύνης παρατηρήθηκαν κατόπιν εναρμόνισης με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και κατόπιν επίδρασης των διεθνών κειμένων αντεγκληματικής πολιτικής, π.χ. ποινικής διαμεσολάβησης του Ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, ο Ν. 3811/2009 για την αποζημίωση των θυμάτων καθώς και η συνδιαλλαγή μεταξύ θύματος και δράστη που επιβάλλεται ως αναμορφωτικό μέτρο σε ανήλικο δράστη με βάση το άρθρο 122 παρ. 1 ε', η οποία προστέθηκε με το Ν. 3189/2003 στον Ποινικό Κώδικα.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ⁸⁰

1) 621/2018 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (746254)

(ΑΡΜ 2018/983)

Αναίρεση· η απόφαση που επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν είναι καταδικαστική, αφού τέτοια είναι η απόφαση που κηρύσσει ενοχή και επιβάλλει ποινή, στην περίπτωση δε απαγγελίας τέτοιων αναμορφωτικών μέτρων σε ανήλικο δεν γεννάται θέμα καταδίκης, έστω και αν οι δικαστικές αποφάσεις που τα επιβάλλουν αναγράφονται στο ποινικό μητρώο κατά το άρθρο 574 παρ. 2 περ. ββ του ΚΠΔ. Η επιβάλλουσα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα απόφαση υπόκειται (εφόσον είναι πρωτοβάθμια) μόνο σε έφεση, βάσει της ρητής πρόβλεψης με το άρθρο 26 του ν. 3944/2010 στην παρ. 1 στοιχ. δ' του άρθρου 489 του ΚΠΔ, αλλά όχι σε αναίρεση.

2) 79/2017 ΑΠ (ΠΟΙΝ) (713181)

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ, ΠΟΙΝΔ/ΝΗ 2018/378)

Καταδίκη ανηλίκου για βιασμό. Σωματική βλάβη. Επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της παροχής κοινωφελούς εργασίας για την πράξη της σωματικής βλάβης. Πραγματικά περιστατικά. Τέλεση των ως άνω πράξεων από ανήλικο σε ενήλικη, με την οποία τηρούσε στο παρελθόν δεσμό. Ποινική Δικονομία. Αναίρεση. Παραδεκτό - απαράδεκτο αυτής. Καταδικαστική ή μη απόφαση. Ως προς την επιβολή του αναμορφωτικού μέτρου της παροχής κοινωφελούς εργασίας η αναίρεση είναι απαράδεκτη, καθ' όσον η απόφαση που επιβάλλει θεραπευτικά ή αναμορφωτικά μέτρα δεν είναι καταδικαστική, έστω κι αν ο ανήλικος έχει εναντίον της δικαίωμα έφεσης. Λόγοι. Έλλειψη αιτιολογίας. Ορθή και αιτιολογημένη η

⁸⁰ Πηγή: nomos, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/nomos_frame.html, 18/5/2019/ Κοσμάτος Κ., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι- Ειδικό θέμα: Ναρκωτικά- Ν. 4139/2013, ΠοινΔικ 6/2014, σελ.1.

απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Ανηλίκων Πειραιώς ως προς την πράξη του βιασμού. Απορρίπτει αναίρεση.

3) 10/2017 ΠΛΗΜΜ ΓΥΘΕΙΟΥ (700263)

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ, ΑΡΜ 2017/2145)

Ανήλικοι δράστες. Βιασμός εις βάρος δύο ενηλίκων ατόμων με ειδικές ανάγκες από ανήλικο κατά συρροή και κατ' εξακολούθηση. Ποινική Δικονομία. Ζητήματα σχετικά με την επιβολή περιοριστικών όρων εις βάρος ανηλίκων. Επιβολή εις βάρος των ανηλίκων μόνο αναμορφωτικών μέτρων (ά. 282 παρ. 2 ΚΠΔ, όπως αντικαταστάθηκε με το ά. 9 παρ. 3 του ν. 4322/2015) του ά. 122 παρ. 1 ΠΚ. Μη δυνατή η επιβολή των περιοριστικών όρων του εδ. β' της παρ. 2 του ά. 282 ΚΠΔ. Επιβολή με διάταξη του Ανακριτή των περιοριστικών όρων της εμφάνισης στο ΑΤ και της απαγόρευσης συναναστροφής με τους παθόντες. Προσφυγή κατά της διατάξεως του Ανακριτή και αντικατάσταση του περιοριστικού όρου της εμφάνισης στο ΑΤ με το αναμορφωτικό μέτρο της ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς του. Παραπομπή του ανηλίκου με απευθείας κλήση στο ακροατήριο του Μονομελούς Δικαστηρίου Ανηλίκων Γυθείου για την ως άνω πράξη. Τύχη των περιοριστικών όρων που έχουν επιβληθεί τόσο δυνάμει της διατάξεως του Ανακριτή όσο και δυνάμει της του βουλεύματος. Αποτροπή κινδύνου τελέσεως νέων εγκλημάτων και εξασφάλιση του ότι ο ανήλικος θα παραστεί στο Δικαστήριο. Κρίνεται αναγκαία η διατήρηση του αναμορφωτικού μέτρου της ανάθεσης της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς του. Ωστόσο, η επιβολή της απαγόρευσης συναναστροφής επιβλήθηκε ως αναμορφωτικό μέτρο, αλλά στην ουσία αποτελεί περιοριστικό όρο, η επιβολή του οποίου, μετά την τροποποίηση του ά. 282 ΚΠΔ με το ν. 4322/2015, δεν επιτρέπεται. Μη διατήρηση της ισχύος του περιοριστικού όρου της απαγόρευσης συναναστροφής με τους παθόντες. Διατάσσει, ωστόσο, την επιβολή του

αναμορφωτικού μέτρου (ως περιοριστικού όρου) της ανάθεσης της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου από κοινωνικό λειτουργό ανά τακτά χρονικά διαστήματα και πάντως μία φορά το μήνα.

4) 4/1999 ΜΔΙΚ ΑΝΗΛ ΠΕΙΡ (281299)

ΠΟΙΝΔ/ΝΗ/1999 (1119)

Ναρκωτικά. Προμήθεια, κατοχή και χρήση ναρκωτικών ουσιών (ινδικής κάνναβης) κατά συναυτουργία, από ανήλικο μη τοξικομανή. Περιστατικά.

Επιβολή στον ανήλικο κατηγορούμενο του αναμορφωτικού μέτρου της θέσεως αυτού υπό την επιμέλεια των γονέων του.\

5)39/2015 ΠΛΗΜΜ ΝΑΞ (685884)

(ΠΟΙΝΔ/ΝΗ 2016/154)

Έκρηξη από την οποία μπορούσε να προκύψει κίνδυνος για άνθρωπο με αποτέλεσμα την πρόκληση σωματικών βλαβών κατά συναυτουργία. Απόπειρα ανθρωποκτονίας σε ήρεμη ψυχική κατάσταση με ενδεχόμενο δόλο κατά συρροή από κοινού. Κατοχή εκρηκτικών υλών κατά συναυτουργία. Κατοχή κροτίδων. Προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών ουσιών από μη τοξικομανή για ίδια αποκλειστικώς χρήση. Στοιχεία αντικειμενικής και υποκειμενικής υπόστασης. Αληθής πραγματική συρροή μεταξύ του εγκλήματος της έκρηξης και της κατοχής εκρηκτικών υλών και μηχανισμών. Έκρηξη από την οποία μπορούσε να προκύψει τόσο κίνδυνος προσώπων όσο και κίνδυνος πραγμάτων. Φαινομένη κατ' ιδέαν συρροή, αφού η δυνατότητα διακινδύνευσης ανθρώπου απορροφά αυτήν του κινδύνου σε ξένα πράγματα. Πραγματικά περιστατικά. Πρόκληση σωματικών βλαβών και εκρήξεως διά της πυροδοτήσεως εκρηκτικών μηχανισμών κατά τη διάρκεια της Ανάστασης σε προαύλιο χώρο εκκλησίας. Παραπομπή των κατηγορουμένων για τα ως άνω εγκλήματα, πλην της απόπειρας ανθρωποκτονίας, ελλείπει ανθρωποκτόνου δόλου στο δόλο πρόκλησης έκρηξης με τη χρήση εκρηκτικών υλών. Ποινική Δικονομία. Ανήλικοι. Συμμετοχή ανηλίκου που δεν συμπλήρωσε

το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του στο έγκλημα. Χωρισμός υπόθεσης ως προς τον ανήλικο.

6) 4136/2009 ΔΠΡ ΑΘ

Επειδή, η αιτιολογία με την οποία απορρίφθηκε, κατά τα ανωτέρω, το αίτημα για ανανέωση του Ε.Δ.Τ.Ο. του αιτούντος, παρίσταται ανεπαρκής. Και τούτο διότι, η κρίση της Διοίκησης περί συνδρομής λόγων δημόσιας τάξης στο πρόσωπό του, διατυπώνεται χωρίς συνεκτίμηση του είδους και της βαρύτητας της ως άνω παραβατικής συμπεριφοράς αυτού (ειδικότερα δε του γεγονότος ότι οι προαναφερθείσες καταδίκες του αφορούν προμήθεια και κατοχή ναρκωτικών τα οποία αποδεδειγμένα εξυπηρετούσαν αποκλειστικά δικές του ανάγκες), της βλάβης που αυτή προξένησε ή του κινδύνου που προκάλεσε, περαιτέρω δε χωρίς να σταθμιστεί από τη Διοίκηση ο βαθμός της εγκληματικής διάθεσης που εκδήλωσε ο αιτών και ειδικότερα τα αίτια που τον ώθησαν στην τέλεση των ως άνω αδικημάτων, (κατοχή κάνναβης 3 γραμμαρίων και κλοπή μοτοποδηλάτου) η αφορμή που του δόθηκε και ο σκοπός που επιδίωξε, ο χαρακτήρας και η εν γένει προσωπικότητα αυτού, ιδίως δε το γεγονός ότι ο αιτών, κατά το χρόνο τέλεσης των ως άνω αδικημάτων, ήταν είτε ανήλικος είτε βρισκόταν σε μετεφηβική ηλικία (άρθρο 133 του Π.Κ.), διαμένοντας ήδη δεκατέσσερα περίπου έτη στη χώρα σε σταθερό οικογενειακό περιβάλλον. Για το λόγο αυτό, η προσβαλλόμενη πράξη είναι ανεπαρκώς αιτιολογημένη, κατά τα βασίμως προβαλλόμενα στο δικόγραφο της αίτησης.

ΑΠ 527/2014

Κηρύσσονται ένοχοι οι κατηγορούμενοι για αγορά, κατοχή και πώληση ναρκωτικών ουσιών, χωρίς όμως επιβαρυντικές περιστάσεις, σύμφωνα με τις διατάξεις του νέου νόμου περί εξαρτησιογόνων ουσιών (Ν 4139/2013) που έχουν εφαρμογή ως φανερά ευμενέστερες για τους κατηγορούμενους. Ειδικότερα, η διάταξη του άρθρου 23 Ν 3459/2006 διελάμβανε ως επιβαρυντική περίπτωση την κατ' επάγγελμα τέλεση των αδικημάτων του άρθρου 20 του αυτού νόμου, την οποία τιμωρούσε με ισόβια κάθειρξη. Με τον νεότερο Ν 4139/2013, η μεν

επιβαρυντική περίσταση που προβλεπόταν από τις διατάξεις του άρθρου 23Α παρ. 1 Ν 3459/2006 (μεγάλη ποσότητα ναρκωτικών ουσιών δυνάμει της οποίας ασκήθηκε δίωξη κατά των κατηγορουμένων, κατόπιν δε κρίθηκαν ένοχοι με την εκκαλουμένη απόφαση), καταργήθηκε, η δε τοιαύτη (επιβαρυντική περίσταση) της κατ' επάγγελμα τέλεσης των ως άνω πράξεων καταργήθηκε ως αυτοτελής επιβαρυντική περίσταση, εφόσον για τη συγκρότηση της, απειλούμενης με ισόβια κάθειρξη, επιβαρυντικής περίπτωσης πρέπει να συντρέχουν σωρευτικώς, πέραν της κατ' επάγγελμα τέλεσης, και άλλες προϋποθέσεις (σκοπός πρόκλησης χρήσης ναρκωτικών από ανήλικο ή μεταχείριση ανηλίκου ή προσδοκώμενο όφελος υπερβαίνον το ποσό των 75.000 ευρώ), οι οποίες δεν συντρέχουν στην παρούσα υπόθεση και, πάντως, δεν διαλαμβάνονται στη δίωξη κατά των κατηγορουμένων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η νεανική παραβατικότητα, και ειδικότερα το πρόβλημα της χρήσης και διακίνησης των ναρκωτικών από τους ανηλίκους δεν φαίνεται να είναι ούτε ταξικό, ούτε μορφωτικό, ούτε ατομικό φαινόμενο αλλά ένα πολυπαραγοντικό φαινόμενο, με την έννοια ότι πάρα πολλοί παράγοντες συμβάλλουν στη γέννηση και ανάπτυξή του (κοινωνικοί, οικονομικοί, ψυχολογικοί, ιστορικοί, πολιτισμικοί, βιολογικοί κλπ), και όπως όλα όμως τα πολυπαραγοντικά φαινόμενα έτσι και αυτό είναι κατεξοχήν κοινωνικό. Εντάσσεται σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοοικονομικό σύστημα, το οποίο τελικά ορίζει τις συνθήκες παραγωγής, πώλησης αλλά και κατανάλωσης ναρκωτικών ουσιών. Σήμερα δεν μιλάμε μόνο για το

φαινόμενο της τοξικομανίας αλλά και της πολυτοξικομανίας, δηλαδή της παράλληλης χρήσης πολλών ουσιών, ένα φαινόμενο που φαίνεται να οξύνθηκε εξαιτίας της κρίσης. Ας μην ξεχνάμε ότι η κρίση φέρνει και περισσότερη χρήση, με την έννοια ότι ευνοεί μια σειρά από παράγοντες που αφορούν το άτομο, την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, οι οποίοι με τη σειρά τους ευνοούν την καταφυγή στη χρήση παράνομων ουσιών αλλά και άλλες μορφές εξάρτησης, όπως το αλκοόλ και ο τζόγος.

Ο νόμος 4322/2015 και 4356/2015 επέφερε κρίσιμες καινοτομίες στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων. Μέσα σε μια πενταετία η ελληνική νομοθεσία στο πεδίο της μεταχείρισης των ανηλίκων δραστηριοποιεί σταδιακά ένα μεγάλο βήμα: την κατ' εξαίρεση επιβολή του ποινικού σωφρονισμού των ανηλίκων μόνο για εξαιρετικά μεγάλης βαρύτητας εγκλήματα και μόνο όταν όλα τα εξωιδρυματικά έχουν εξαντληθεί.

Αν λοιπόν ένας βασικός παράγοντας υποτροπής των ανηλίκων αποτελεί ο πρώιμος (και πολλές φορές παρατεταμένος) εγκλεισμός τους, οι πρόσφατες νομοθετικές παρεμβάσεις που ελαχιστοποιούν την στέρηση της ελευθερίας τους αποτελούν το μεγάλο «στοίχημα» για ένα νέο μοντέλο άσκησης αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης Στέργιος, Εγκληματικότητα ή “παραβατικότητα” των ανηλίκων;, Ποινικά Χρονικά Τόμος ΛΣΤ', 1986

Αλεξιάδης Στέργιος, Εκκληματολογία, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2011

Αρτινοπούλου Βάσω, Επανορθωτική Δικαιοσύνη, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2010

Αρτινοπούλου Βάσω-Μιχαήλ Ηρώ, Η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2012/29/ΕΕ και η επανορθωτική δικαιοσύνη: Ένα βήμα μπροστά για την προστασία των θυμάτων εγκληματικότητας;, Crime in CrisisΤιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

Γιοβανόγλου Σοφία, Η ενσωμάτωση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα διεθνή κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανηλίκους, Ποινική Δικαιοσύνη, 11/2006

Δημόπουλος Χ., Εισηγήσεις στην Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Δημόπουλος Χ.-Κοσμάτος Κ., Δίκαιο ανηλίκων: θεωρία και πράξη, 2η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011

Δημόπουλος Χ.- Κοσμάτος Κ., Δίκαιο ανηλίκων: θεωρία και πράξη, 3^η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017.

Ευστρατιάδης Σωτήριος, Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα των ανηλίκων- μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα, πηγή νέων δυσχερειών, Ποινική Δικαιοσύνη, 11/2003

Κοσμάτος Κ., Ειδικοί Ποινικοί Νόμοι- Ειδικό θέμα: Ναρκωτικά- Ν. 4139/2013, ΠοινΔικ 6/2014, σελ.1.

Ζαγούρα Παρασκευή-Κρανιδιώτη Μαρία, Ανήλικος θύμα και δράστης: Η «συστημικήδιασταύρωση» για τους ανηλίκους μέσα από τη μελέτη μιας ατομικής περίπτωσης (Case Study), Crime in Crisis Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

Κοτσαλής Λεωνίδα, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Ποινικό Δίκαιο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2014

Κουράκης Νέστωρ, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας Αθήνα-Κομοτηνή,2012

Κουράκης Νέστωρ, Ποινική Καταστολή, Ε' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2009

Κωνσταντίνου Ζήσης, Παραβατικότητα ανηλίκων, ποινική δικαιοσύνη ανηλίκων και κρίση, Crime in Crisis Τιμητικός Τόμος Κουράκη

Μάνεσης Αριστόβουλος, Η συνταγματική προστασία της ανήλικης νεότητας, Τιμητικός Τόμος Δεληγιάννη, Τέταρτος τόμος, Θεσσαλονίκη 1992

Μανωλεδάκης Ιωάννης, Το έννομο αγαθό, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, 1998

Μαργαρίτη Λ. / Παρασκευόπουλος Ν. / Νούσκαλης Γ., Ποινολογία, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2016

Μαργαρίτης Λάμπρος, Ανήλικοι κατηγορούμενοι και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού: Αντικατάσταση περιοριστικών όρων με προσωρινή κράτηση, Ποινική Δικαιοσύνη, 4-5/2012

Μαργαρίτης Λάμπρος, Ποινικό δικονομικό δίκαιο ανηλίκων, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, ΑθήναΚομοτηνή, 1994

Μαργαρίτης Α-Παρασκευόπουλος Ν, Ποινολογία, Ζ' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2005

Μιχαλοπούλου Σοφία, Bullying ή Πείραγμα, <https://sciencearchives.wordpress.com/2015/03/31/bullying-ή-πείραγμα>

Νούσκαλης Γεώργιος, Ορισμένες σκέψεις γύρω από την ποινική μεταχείριση ανηλίκων διακινητών ναρκωτικών μετά τις νέες νομοθετικές πρωτοβουλίες, Crime in crisis Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

Πανάγος Ι. Κωνσταντίνος, Συνδιαλλαγή ανηλίκου δράστη και θύματος. Το ελληνικό νομικό πλαίσιο υπό το πρίσμα της αποκαταστατικής θεωρίας, Crime in Crisis Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

Πανταζή - Μελίστα Ε., Θεραπευτικά μέτρα ή περιορισμός σε ΕΚΚΝ, ΠοινΔικ 12/2014, (ΕΤΟΣ 17ο), σελ. 1088-1092

Παπαδαμάκης Αδάμ, Ποινική δικονομία, Στ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη,2012

Παρασκευόπουλος Ν., Η καταστολή της διάδοσης των ναρκωτικών στην Ελλάδα, δ' έκδ., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2014

Παρασκευόπουλος Ν. – Κοσμάτος Κ., Ναρκωτικά, 3^η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2013

Πιτσελά Αγγελική, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Ζ' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2013

ε

Πιτσελά Αγγελική, Κείμενα Αντεγκληματικής πολιτικής (Διεθνή και Ευρωπαϊκά) Δίκαιο Ανηλίκων, Δ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2006

Πιτσελά Αγγελική, Ο Πρότυπος Νόμος των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο Ανηλίκων, Ποινική Δικαιοσύνη, 8-9/2003

Πούλου Ματίνα, ΙΔΡΥΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΒΟΛΟΥ : Μία προσπάθεια αναμορφωτικής αγωγής για ανήλικους παραβάτες, The Art of Crime, Νοέμβριος 2016

Σπινέλλη Καλλιόπη, Ανήλικοι εγκληματίες ή νεαροί παραβάτες, Ποινικά Χρονικά Τόμος ΚΣΤ', 1976

Σπινέλλη Καλλιόπη, Εγκληματολογία, 3η έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014

Σπινέλλη-Τρωϊάνου, ΔΙΚΑΙΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, Β' Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή, 1992

Σπυρόπουλος Φώτιος, Τραμπουκισμός (bullying) και ελληνική ποινική έννομη τάξη, Crime in Crisis Τιμητικός Τόμος Νέστορα Κουράκη

Τερζόγλου Μαρίνα, Ο Ν. 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων, Ποινική Δικαιοσύνη 11/2003

Τζανετάκη Αντωνία-Ιόλη, Το δικαίκο πρότυπο

Χάιδου Ανθοζωή, Εγκληματικότητα ανηλίκων, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, 2013 A. von Hirsch, Άμεσος πατερναλισμός: Τιμωρώντας τους δράστες της αυτοπροσβολής, (μετάφραση Β. Τσιλώνη)

Φαρσεδάκης Ι., Παραβατικότητα και Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων, άομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2005

Χωραφάς Ν., Ποινικόν δίκαιον, Α', Σταμάτη (Επιμ.), Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 1978

Liefwaard Ton- Rap Stephanie- Bolscher Apollonia: Με ακούει κανείς; Ή συμμετοχή των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων: Ένα εγχειρίδιο για πιο φιλικά προς τα παιδιά ευρωπαϊκά συστήματα απονομής δικαιοσύνης, International Juvenile Justice Observatory.

ΔΙΑΔΥΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Γαλανού Χ., Ο ανήλικος ουσιοεξαρτημένος και ο ρόλος του Επιμελητή Ανηλίκων, σε www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1479&mnu=3&id=25409

Γενηζεγκινοπούλου Α., Η παροχή κοινωφελούς εργασίας ως εναλλακτική εξωιδρυματική κύρωση και ως αναμορφωτικό μέτρο στο δίκαιο ανηλίκων, σε <http://www.ikee.lib.auth/record/133795/files/GRI-2014-11841.pdf>

Δάφνης Γ., Ποινική Αντιμετώπιση Ανηλίκων, Μια προσέγγιση με βάση τα θεμέλια του Ποινικού Δικαίου και τη δικαιολογητική βάση της τιμωρίας σε <http://www.ikee.lib.auth.gr/record/129174/files/GRI-2010-8631.pdf>

Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής, Έκθεση Αποτελεσμάτων ESPAD 2015, Πανελλήνια Έρευνα στο Μαθητικό Πληθυσμό για τη Χρήση Εξαρτησιογόνων Ουσιών και άλλες Εξαρτητικές Συμπεριφορές, 2016 σε http://www.epipsi.gr/Tekmiriosi/epid/Epidimiologikes_erevnes/PDF/5.Ekthesi%20apotelesmatwn%20ESPAD-GR%202015.pdf

Καλογεράκης Γ., Εσωτερικό Δίκαιο και Διεθνή Κείμενα, <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2716734/theFile>

Καραμπέρη Ε., Ανήλικη Παραβατικότητα. Κοινωνιολογική προσέγγιση των θεσμών

του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Το Παράδειγμα του Δικαστηρίου Ανηλίκων
Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, 2016, σε [http://www.ikee.lib.auth.gr/record
/283853/files/GRI-2016-16595.pdf](http://www.ikee.lib.auth.gr/record/283853/files/GRI-2016-16595.pdf)